ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ

ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ

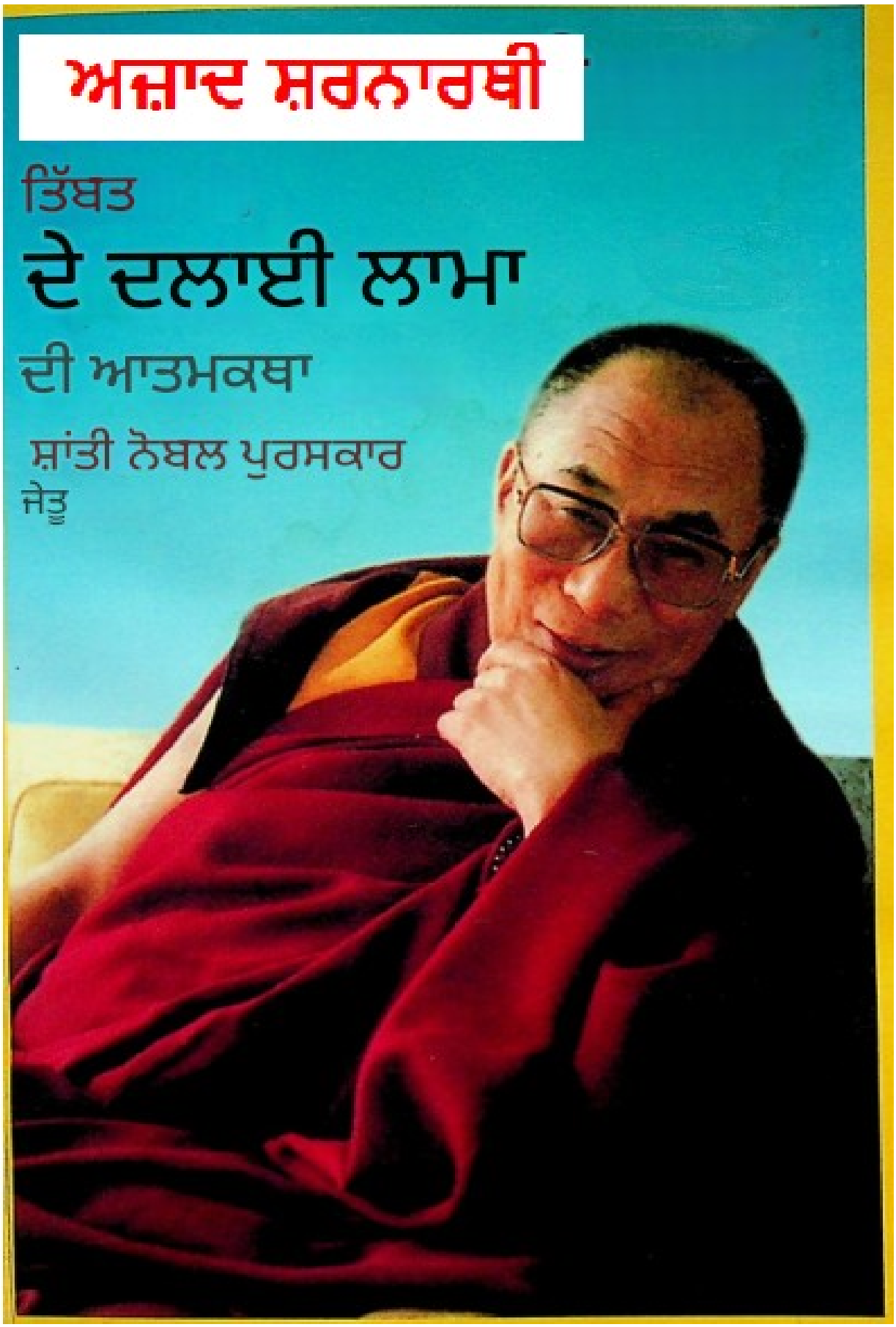

ਜਦੋਂ 1989 ਵਿੱਚ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਨੋਬਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਤਮਕਥਾ ਵਿੱਚ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ 1950 ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਤਮਕਥਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ 1938 ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਪੁਨਰਜਨਮ ਵਜੋਂ ਖੋਜੇ ਗਏ ਸਨ; ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਿਰਫ਼ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਸ਼ਾਸਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਜਿਸਦਾ ਆਕਾਰ ਪੂਰੇ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ। ਅਗਲੇ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਚੀਨੀ ਸ਼ਾਸਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 1959 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਲਈ ਭੱਜਣਾ ਪਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਉਹ ਹਿਮਾਲਿਆਈ ਰਾਜ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ, ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

----ਪਿਛਲੇ ਕਵਰ 'ਤੇ ਚਲਦਾ -

ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ

ਹਿੰਦੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੰਪਾਦਕ: ਵਿਜੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ
ਪਾਲਜੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ISBN:

ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਾਪੀਰਾਈਟ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ, ਮਕੈਨੀਕਲ, ਫੋਟੋਕਾਪੀ, ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ, ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤਿਆ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨਾਲ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਾਪੀਰਾਈਟ ਧਾਰਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ, ਮਕੈਨੀਕਲ, ਫੋਟੋਕਾਪੀ, ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਕਾਪੀਰਾਈਟ : ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਗਿਆਤਸੋ, 14ਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ (1990) ਕਾਪੀਰਾਈਟ ਅਤੇ ਕਾਪੀਰਾਈਟ (ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ) ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਗਿਆਤਸੋ, 14ਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ (1990)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
: ਪਲਜੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਡੀ-27 (ਬੀਐਸਐਮਟੀ) ਜੰਗਪੁਰਾ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110014. ਭਾਰਤ। ਫੋਨ: (011) 431 2416, ਫੈਕਸ: 431 0866

: ਪਲਜੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਡੀ-27 (ਬੇਸਮੈਂਟ) ਜੰਗਪੁਰਾ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110014 ਫੋਨ: (011) 431 2416 ਫੈਕਸ: 431 0866

ਸੰਪਾਦਕ, ਹਿੰਦੀ ਐਡੀਸ਼ਨ: ਵਿਜੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ

ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕਰਣ ਸੰਪਾਦਕ

: ਜਿੱਤ ਇਨਕਲਾਬ

ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਅਤੇ ਟਾਈਪਸੈਟਿੰਗ

ਵੀ.ਕੇ. ਮੀਡੀਆ ਗਰੁੱਪ, ਬੀ.ਸੀ.-48, ਪੱਛਮੀ ਸ਼ਾਲੀਮਾਰ ਬਾਗ, ਉੱਤਰੀ ਦਿੱਲੀ-110052। ਭਾਰਤ ਫੋਨ: 721 6961। ਫੈਕਸ: 713 6442

ਸਜਾਵਟ ਅਤੇ ਟਾਈਪਸੈਟਿੰਗ

: ਵੀ.ਕੇ. ਮੀਡੀਆ ਗਰੁੱਪ, ਬੀ.ਸੀ. 48, ਪੱਛਮੀ ਸ਼ਾਲੀਮਾਰ ਬਾਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 110052 ਫੋਨ: 721 6961 ਫੈਕਸ: 713 6442

ਪ੍ਰਿੰਟਰ

: ਅਰਚਨਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-14, ਫੋਨ: 4311992, 4322834: ਅਰਚਨਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-14, ਫੋਨ: 4311992, 4322834

ਅਧਿਆਇ ਕ੍ਰਮ

ਮੁਖਬੰਧ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਤੋਂ

1. ਚਿੱਟੇ ਕਮਲ ਵਾਲਾ ਅਵਤਾਰੀ ਬੱਚਾ 1-14

2. ਤਖਤ 15-49

3. ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਟੈਕ 50-56

4. ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ 57-75

5. ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਵਿੱਚ 76-93

6. ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ 94-112

7. ਅਲਵਿਦਾ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ 113-130

8. ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 131-144

9. ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 145-156

10. ਚੀਨੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੜਕ 157-171

11. ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ 172-184

12. ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਰਹੱਸ? 185-195

13. ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ 196-210

14. ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ 211-223

15. ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਦਿਲ 224-238

ਮੁਖਬੰਧ

ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਜੀਵਤ ਬੁੱਧ ਹਾਂ, ਅਵਲੋਕਿਤੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਅਵਤਾਰ, ਦਇਆ ਦਾ ਬੋਧੀਸਤਵ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਰਾਜਾ ਹਾਂ। 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਉਪ-ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਜੀਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਲਈ 'ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ' ਇੱਕ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ ਜੋ ਤਿੱਬਤੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਆਮ ਭਿਕਸ਼ੂ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ 'ਤੇ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕਥਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੇਰਾ ਗਿਆਨ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਤਿੱਬਤੀ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਖੋਜ ਲਈ ਉਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ਼੍ਰੀ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ ਨੌਰਮਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ।

ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ

ਮਈ 1990

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਤੋਂ

ਸਾਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ 'ਫ੍ਰੀਡਮ ਇਨ ਐਕਸਾਈਲ' ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਪਸੰਦ ਦੇਸ਼ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਗੁਆਂਢੀ ਚੀਨ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ, ਭਾਰਤ-ਤਿੱਬਤ ਸਬੰਧ ਪਿਆਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੈਲਾਸ਼ ਅਤੇ ਮੈਂਗ੍ਰੋਵ ਵਰਗੇ ਸੈਂਕੜੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਿਆਰ, ਸਨੇਹ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਨੇ 1959 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਤਿੱਬਤੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਖੁਦ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸਬੂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੋਬਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੇ। ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕਰਣ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਯਤਨ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸੰਸਕਰਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸਦੇ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਅਟੱਲ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਸਾਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਕੰਮ ਹੈ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕਸਾਰ ਬਣਾਉਣਾ, ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ

ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਸੀ।

ਭਾਰਤੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਜੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ, ਜੋ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਪਾਠਕ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ।

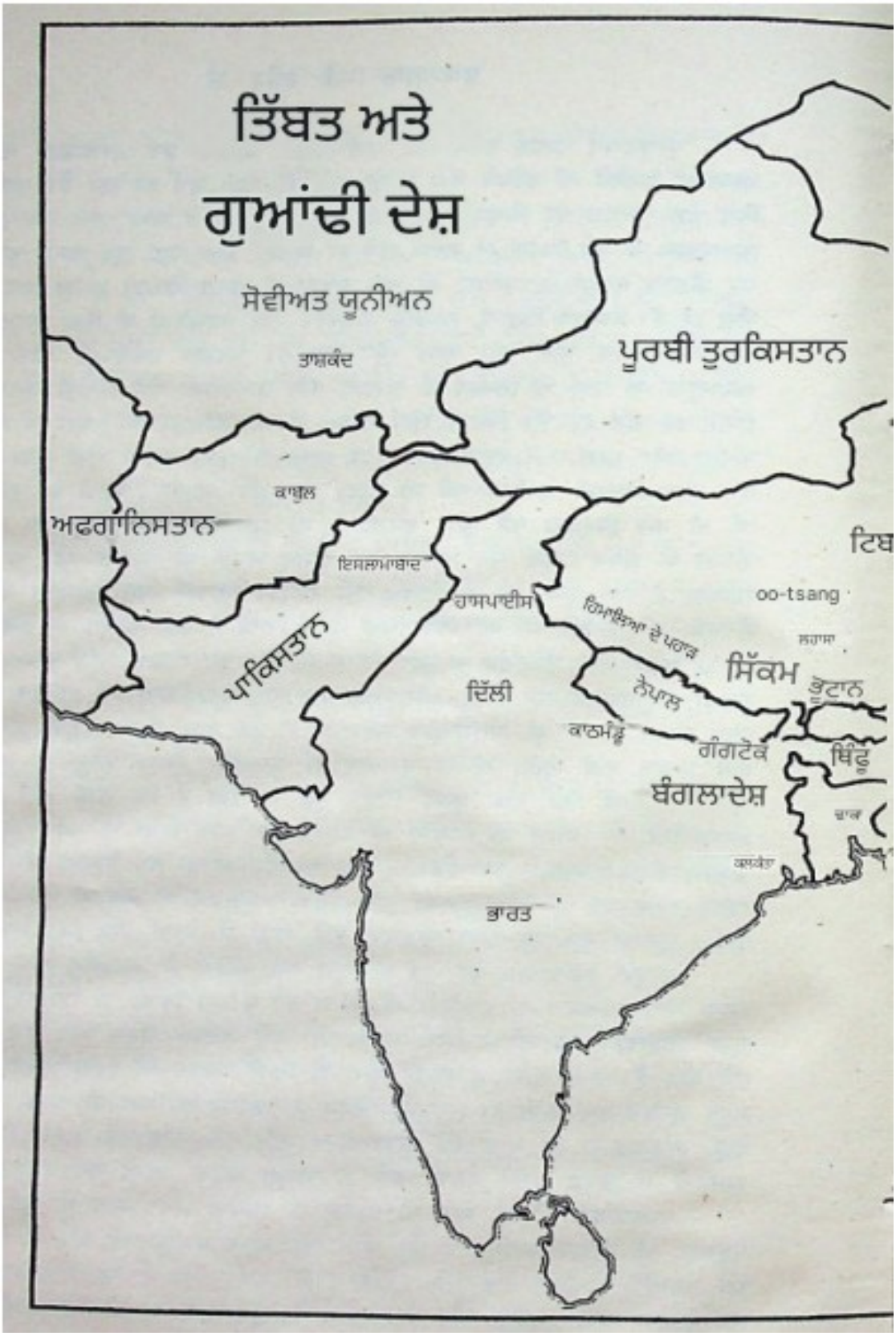
ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ
ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼
ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ
ਤਾਸ਼ਕੰਦ
ਪੂਰਬੀ ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ
ਕਾਬੁਲ
ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ
ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ
ਹਾਸਪਾਦੀਸ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ
ਦਿੱਲੀ
ਸਿੱਕਮ
ਭੂਟਾਨ
ਨੇਪਾਲ
ਕਾਠਮੰਡੂ
ਗੰਗਟੋਕ
ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼
ਭਾਰਤ

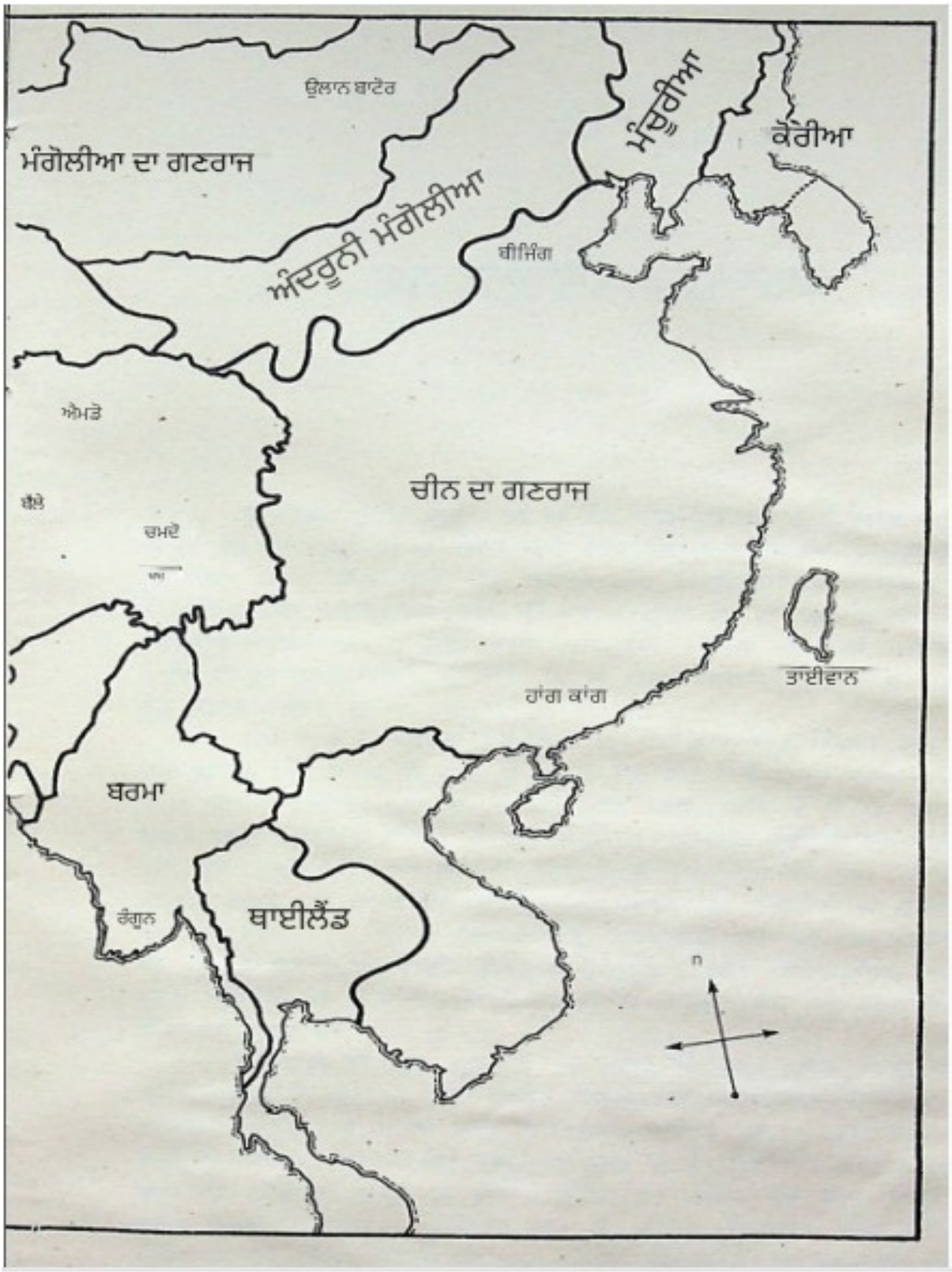
ਉਲਾਨ ਬਾਟੋਰ
ਮੰਗੋਲੀਆ ਦਾ ਗਣਰਾਜ
ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੰਗੋਲੀਆ
ਮੰਚੂਰੀਆ
ਕੋਰੀਆ
ਬੀਜਿੰਗ
ਐਮਡੋ
ਚੀਨ ਦਾ ਗਣਰਾਜ
ਚਮਦੋ
ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ
ਤਾਈਵਾਨ
ਬਰਮਾ
ਰੰਗੂਨ
ਥਾਈਲੈਂਡ

-1-

ਅਵਤਾਰ ਬੱਚਾ

ਮੈਂ 31 ਮਾਰਚ 1959 ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਭੱਜ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 1949-50 ਦੌਰਾਨ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਭੇਜੀ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵੱਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਤਿੱਬਤ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਿਨ ਸਨ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਯਕੀਨਨ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ। ਪਰ ਅੱਜ ਜਿਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦਨਾਕ ਦੁੱਖ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾ ਤਿੱਬਤ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤਰੀਕਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਮੇਰੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ **ਦਲਾਈ** ਇੱਕ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ -ਸਮੁੰਦਰ। **ਲਾਮਾ** ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਅਰਥ ਹੈ -ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਮਾਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ 'ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ' ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਲਾਈ ਸ਼ਬਦ ਤੀਜੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਨਾਮ, ਸੋਨਮ ਗਿਆਤਸੋ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅੰਸ਼ਕ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ। ਗਿਆਤਸੋ ਦਾ ਅਰਥ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ।

2 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੰਦਭਾਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਮਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੂਓ-ਫੂ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਜੀਵਤ ਬੁੱਧ'। ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸਮੇਤ ਕੁਝ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਲਕੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਹੈ ਪੁਨਰ ਜਨਮ।

ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਮੇਰੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨੌਕਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਦਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚੋਲੇ ਪਹਿਨੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰ ਸਨ। ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਲਗਭਗ ਹਜ਼ਾਰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲ, ਪੋਟਾਲਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

--- ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਗਪਾ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸੀ ਜੋ 'ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਹੀਏ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਇੱਕ ਪਹੀਆ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਰੰਗੀਨ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਤਾਰ ਘੋੜਸਵਾਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਮੇਰੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਅਤੇ ਪੀਲੇ ਰੇਸ਼ਮ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਨਾਮਗਿਆਲ ਮੱਠ ਦੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਨੇ ਮੰਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਬੈਨਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਸਮੂਹ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ਵਾਹਕਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਤਸੇਦੁੰਗ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦਾ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਤਬੇਲੇ ਤੋਂ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰੇਨਰ ਸਵਾਰ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਘੋੜਸਵਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਮੋਹਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਪੀਲੀ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਵੀਹ ਆਦਮੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਪਾਲਕੀ ਧਾਰਕ ਹਰੇ ਚੋਲੇ ਅਤੇ ਲਾਲ ਟੋਪੀਆਂ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਲ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਗੁੱਤ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪਾਲਕੀ, ਜੋ ਕਿ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸੀ, ਮੱਠ ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ, ਅੱਠ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਲੰਬੇ ਪੀਲੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚੋਲੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ, ਕਾਸ਼ਾਗ ਦੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

ਅਵਤਾਰੀ ਬਾਲਕ 3

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਮੁਖੀ, ਕੁਸੁਮ ਡਿਪੋਨ, ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ਼, ਮਾਕਚੀ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਦੀ ਵਿੱਚ ਨੀਲੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਢਾਈ ਵਾਲੇ ਰਿਬਨਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਪੀਲਾ ਕੁੜਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੈਸਲਡ ਟੋਪੀਆਂ ਪਹਿਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੂਰੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਿਕਸ਼ੂ ਪੁਲਿਸ 'ਸਿੰਘਾਂ' ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਮੂਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਮੀ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਫਿੱਕੇ ਅਤੇ ਡਰਾਉਣੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਛੇ ਫੁੱਟ ਲੰਬੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੋਟੇ ਪੈਡ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਿੱਖ ਮਿਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਕੋਰੜੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਦੋ ਅਧਿਆਪਕ ਮੇਰੀ ਪਾਲਕੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਜੂਨੀਅਰ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਮੇਰੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਛੋਟੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਸ਼ਾਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਆਬਾਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਚੁੱਪ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਉਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਜਨਮ 6 ਜੁਲਾਈ, 1935 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲਹਾਮੋ ਥੋਂਡੁਪ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਸੀ 'ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ'। ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ, ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਨਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਦੀ, ਸਾਂਗਪੋ, ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਇਹ ਨਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤਕਤਸਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗਰਜਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇਂਦੁਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਪਿੰਡ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਘਾਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਜਾਨਵਰ ਚਰਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਸਮ ਬਹੁਤ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਲੋਕ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਤਕਤਸਰ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦੂਰ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਅਮਡੋ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਚਾਂਗਥਾਂਗ ਦਾ ਬਰਫ਼ੀਲਾ ਮਾਰੂਥਲ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਤੱਕ 500 ਤੋਂ 800 ਮੀਲ ਚੌੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਕੋਈ ਹਰਿਆਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹਨ। ਚਾਂਗਥਾਂਗ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਓਓ ਅਤੇ ਟਾਂਗਾਂਗ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹਨ।

4 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਹਿਮਾਲਿਆ ਪਹਾੜ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਤਸਾਂਗ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਖਾਮ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਜਾਊ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਖਾਮ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਮਡੋ ਹੈ। ਖਾਮ ਅਤੇ ਅਮਡੋ ਦੀਆਂ ਪੂਰਬੀ ਸਰਹੱਦਾਂ 'ਤੇ ਚੀਨ ਨਾਲ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ

ਸਰਹੱਦ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ, ਮਾ ਬੁਫੇਂਗ ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਯੋਧਾ ਅਮਡੋ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਚੀਨ ਗਣਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਾਲਕ ਲਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੁਲੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਾਹੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਟੁਕੜਾ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁਦ ਇਸ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਜੌਂ ਅਤੇ ਬਕਵੀਟ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਲੂ ਵੀ ਉਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੜੇਮਾਰੀ ਜਾਂ ਸੋਕੇ ਕਾਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੇ ਸਾਲ ਦੀ ਫਸਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਪਸ਼ੂ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਆਮਦਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵਧੇਰੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਰੋਤ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਜ਼ੋਮੋ ਗਾਵਾਂ ਸਨ। ਜ਼ੋਮੋ ਇੱਕ ਯਾਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮਾਦਾ ਕਰਾਸ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਲਈ ਪਾਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਕੁੱਕੜੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 80 ਭੇਡਾਂ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਵੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਘੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸੀ। ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਦੋ ਯਾਕ ਵੀ ਸਨ।

ਯਾਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਘੱਟ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਮਾਸ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। (ਮਾਦਾ ਯਾਕ ਨੂੰ ਡਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਯਾਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੌਂ ਤਿੱਬਤੀ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਭੋਜਨ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਉਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਜੌਂ ਨੂੰ ਭੁੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰੀਕ ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਪੀਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ 'ਤਸਾਂਪਾ' ਜਾਂ ਸੱਤੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੌਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤਸਾਂਪਾ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਆਟੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖਾਧਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ ਜਾਂ 'ਛੰਗ' (ਤਿੱਬਤੀ ਬੀਅਰ) ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਖਾਧਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੇ ਨਾਲ ਤਸਾਂਪਾ ਲੈਣਾ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਤਸਾਂਪਾ ਅਤੇ ਚਾਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੋਲ ਕਟੋਰੇ ਵਿੱਚ ਉਂਗਲਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਟੋਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਛੋਟੀਆਂ

ਰੋਂਦਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਮੋਟੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅਵਤਾਰੀ ਬਾਲਕ 5

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਨ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੀਨੀ ਇਸਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਉੱਗਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਖਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਲੰਘਦੇ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਨਾਜ ਜਾਂ ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਨ ਲਈ ਨੇੜਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸਿਲਿੰਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਿਲਿੰਗ ਸਾਡੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅਮਡੋ ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵਪਾਰ ਦਾ ਆਮ ਤਰੀਕਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਕਸਰ ਵਾਧੂ ਉਪਜ ਨੂੰ ਚਾਹ, ਖੰਡ, ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ, ਕੁਝ ਗਹਿਣਿਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਨੇ ਲਈ ਬਦਲਦੇ ਸਨ।

ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਲੋਹੇ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਖਰੀਦਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ, ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਘੋੜਾ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਚਮਕ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਸੀ। ਉਹ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਮਾਹਰ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਵਜੋਂ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਮ ਕਿਸਮ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਗਾਰੇ ਨਾਲ ਬਣਿਆ, ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮਤਲ ਛੱਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਰਗਾਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਾਸੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸਦੇ ਗਟਰ ਸਨ ਜੋ ਜੂਨੀਪਰ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਰਗਾਕਾਰ ਘਰ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹਿੱਸਾ ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਤਿੰਨ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘਿਰਿਆ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵਿਹੜਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਉੱਚਾ ਲੱਕੜ ਦਾ ਖੰਭਾ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਝੰਡਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਜਾਨਵਰ ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਛੇ ਕਮਰੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਸੋਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਦੇ ਸੀ; ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰਾ ਜਿਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਵੇਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਲਈ ਬੈਠਦੇ ਸੀ; ਇੱਕ ਮਹਿਮਾਨ ਕਮਰਾ; ਇੱਕ ਸਟੋਰ ਰੂਮ ਜਿੱਥੇ ਭੋਜਨ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਅਤੇ ਇੱਕ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਕਮਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸੌਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਸੌਂਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਗਰਮੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਫਰਨੀਚਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੁਰਸੀਆਂ ਜਾਂ ਬਿਸਤਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉੱਚੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਿਸਤਰੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਫਰਸ਼ ਵੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨੇਕ ਦਿਲ ਆਦਮੀ ਸਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

6 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਠੀਕ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿਤਾ ਬਣਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅੱਠ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਬਚ ਗਏ ਸਨ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸੋਲਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤ ਬਚ ਗਏ। ਇਹ ਆਤਮਕਥਾ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ, ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਹੁਣ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਭਰਾ, ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦਿਆਲੂ ਔਰਤ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਚੰਗੀ ਔਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਚੀਨੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਸੋਕਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਰੀਬ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਭੋਜਨ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਜੋੜਾ ਸਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਭੋਜਨ ਮੰਗਿਆ ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਚੀਨੀ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਸਾਰਾ ਭੋਜਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੀ ਸੀ।

ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ 18 ਸਾਲ ਵੱਡੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਲਈ ਦਾਈ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੇਂਦਾਂ ਦਬਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭੋਜਨ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਝਾੜੀ ਦੀ ਸੱਕ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਖੁਆਉਣ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰਹੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਗੰਦਾ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਪਲ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਗੰਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਥੁਪਟੇਨ ਜਿਗਮੇ ਨੋਰਬੂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੇੜੇ ਦੇ ਕੁੰਬਮ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ (ਰਿੰਪੋਚੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਲਾਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਕੀਮਤੀ ਵਿਅਕਤੀ') ਦੇ ਪੁਨਰਜਨਮ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ

ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ, ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ।

ਅਵਤਾਰੀ ਬਾਲਕ 7

ਉਹ ਅੱਠ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ਜੋ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵੀ ਲਾਮਾ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁੰਬਮ ਮੱਠ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂ ਜਾਣਿਆ।

ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਆਮ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੁਲਕੂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਯਾਦਾਂ ਬਹੁਤ ਆਮ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪਾਸੇ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਊਠ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਗੋਲੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕ ਊਠਾਂ ਨੂੰ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਾਨਵਰ ਸੀ ਜੋ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਡਰਾਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਟੱਟੀ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਬਿਮਾਰੀ ਸੀ ।

ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਸੰਦ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੰਡੇ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਕੋਠੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਰੁਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਢਣਾ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਖਾਸ ਸ਼ੌਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੈਗ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਲਟਕਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।' ਲਹਾਸਾ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਦਤ ਸੀ

ਜਿਸਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਅਰਥ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਅਗਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਆਦਮੀ ਬਣਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਵਿੱਖ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ ਸੀ।

ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਸਿਧਾਰਥ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਸ਼ਾਕਿਆਮੁਨੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜਨਮ 2500 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਧਰਮ ਜਾਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਚੌਥੀ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਬੋਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਸਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਹਮਲਾਵਰ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਨ, ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਾਮਰਾਜ ਸੀ ਜੋ ਪੂਰੇ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ, ਨੇਪਾਲ ਅਤੇ ਭੂਟਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। 1763 ਵਿੱਚ, ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਚੀਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿੱਥੇ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਏ। ਇਹ ਚੀਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਬੰਧ 'ਪੁਜਾਰੀ-ਸਰਪ੍ਰਸਤ' ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ। ਮਾਂਚੂ ਰਾਜੇ, ਜੋ ਕਿ ਬੋਧੀ ਸਨ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ 'ਬੋਧੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਜਾ' ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਵਿਚਾਰ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਨਿਯਮ। ਸਰਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਜੀਵਤ ਜੀਵ ਦਾ ਜੋ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦੇ ਬੋਧੀ ਸਿਧਾਂਤ ਉਭਰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਚੇਤਨਾ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ

ਅਵਤਾਰੀ ਬਾਲਕ 9

ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਲ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਲ ਤੱਕ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਦਾ ਪਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅਨੁਭਵਾਂ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਛਾਪ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕਰਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਕਰਮ ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ, ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਜੀਵ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਾਲਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰਹਿਮ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ।

ਬੋਧੀ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਨਮ, ਦੁੱਖ, ਮੌਤ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਮੋਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਿਰਵਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤਿੱਬਤੀ ਬੋਧੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜੀਵ ਬੁੱਧਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੁੱਖ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਦੂਜੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਰਵਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ।

ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਿਛਲੇ 13 ਦਲਾਈ ਲਾਮਿਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਜਨਮ 1351 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਅਵਲੋਕਿਤੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਵਲੋਕਿਤੇਸ਼ਵਰ ਜਾਂ ਚੇਨਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਦਇਆ ਦਾ ਬੋਧੀਸਤਵ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚਿੱਟਾ ਕਮਲ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ 'ਚੇਨਰੇਜ਼ੀ' ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ 74ਵਾਂ ਹਾਂ ਜੋ ਸ਼ਾਕਯਮੁਨੀ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਇਸ ਸਭ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ? ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 56 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੋਧੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 13 ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ, ਚੇਨਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁਦ ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਖੋਜ ਟੀਮ ਸਾਡੇ ਕੁੰਬਮ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੀਮ ਇੱਥੇ ਆਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਰਾਗ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਸੁਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੇਰੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ, ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਥੁਪਟੇਨ ਗਯਾਤਸੋ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ 1933 ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ 57 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਟ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

10 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮੁੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਉਸਦੇ ਰੀਜੈਂਟ, (ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ)ਜੋ ਕਿ ਖੁਦ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਲਾਮਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੋਧ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਦੱਖਣੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਝੀਲ ਲਹਾਮੋ ਲਹਾਤਸੋ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਤਿੱਬਤੀ ਅੱਖਰ ਵੇਖੇ: ਏ, ਕੇ, ਅਤੇ ਐਮ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਤਿੰਨ-ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਮੱਠ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸਦੀ ਫਿਰੋਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਛੱਤ ਸੀ ਅਤੇ ਮੱਠ ਤੋਂ ਪਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਗਟਰ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਵੇਖਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਏ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਅਮਡੋ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਖੋਜ ਦਲ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਖੋਜ ਦਲ ਕੁੰਬਮ ਮੱਠ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ 'ਏ' ਅੱਖਰ ਅਮਡੋ ਲਈ ਸੀ, ਤਾਂ 'ਕੇ' ਕੁੰਬਮ ਮੱਠ ਲਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਉੱਚਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਫਿਰੋਜ਼ੀ ਛੱਤ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਘਰ ਲੱਭਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਗਟਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਜ਼ੁਨੀਪਰ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਗਟਰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਵਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਾਤ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਖੋਜ ਦਲ ਦਾ ਆਗੂ ਕਿਤਸਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਸੀ, ਜੋ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਸ਼ਾਮ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਬਿਤਾਈ।

ਬੱਚੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ 'ਸੇਰਾ-ਲਾਮਾ, ਸੇਰਾ ਲਾਮਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਤਸਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦਾ ਮੱਠ ਸੇਰਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਫ਼ਦ ਵਜੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ-ਜੁਲਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਨਕਲੀ ਸਨ। ਪਰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਸਹੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੈ।' ਇਹ ਸਭ ਖੋਜ ਦਲ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੀ ਤਕਤਸਰ ਦੇ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੱਚਾ ਮੈਂ ਸੀ।

ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਯਾਦ ਹੈ

ਅਵਤਾਰ ਬੱਚਾ 11

ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਨਰੂਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਇਆ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਖੋਜ ਦਲ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਤਕਤਸਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਨਵਾਂ ਵਾਰਸ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਰੀਜੈਂਟ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਭੇਜੀ। ਅਧਿਕਾਰਤ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਲੱਗਣੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਥਾਨਕ ਗਵਰਨਰ ਮਾ ਬੁਫੇਂਗ ਨੇ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਵੇਰੇ ਕੁੰਬਮ ਮੱਠ ਲੈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਪਾਇਆ। ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੱਠ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਸਨ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ, ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ। ਦੂਜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸੀ ਜੋ ਅਕਸਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੋਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆੜੂ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਇੰਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਯਾਦ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਚਾਚੇ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੰਬਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨੇ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ। ਉਦੋਂ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ-ਛਿਪੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੱਜ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਾਰਣ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਡ ਗਏ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕਾਲੇ, ਚੇਚਕ ਨਾਲ ਭਰੇ ਚਿਹਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਡਰਾਉਣੀ ਮੁੱਛਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦੇਖਿਆ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਾਂਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲਹਾਸਾ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

12 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਪਰ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਹੋਰ 18 ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾ ਬੁਫੇਂਗ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ 1939 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਓਹ ਦਿਨ ਆ ਹੀ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਚੌਥੇ ਜਨਮਦਿਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਬਾਅਦ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਸਮੂਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਲੋਬਸਾਂਗ, ਸਰੋਂ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਾਈਡ ਅਤੇ ਖੱਚਰ-ਚਾਲਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਰਸਤਿਆਂ 'ਤੇ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੰਬੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕ ਬਿਲਕੁਲ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਨਦੀ ਕਿੱਥੇ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦੱਰੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਮਾਬੂਫੇਂਗ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਖੇਤਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਸਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੈਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਦੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਕੀੜੀਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਪਿਘਲਦੀ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਰ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗਰਜਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਜੋ ਹਰਿਆਲੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਢਲਾਣ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਹਾੜ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜ ਕੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਮੱਠ ਵੀ ਦੇਖੇ ਜੋ ਪਹਾੜ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰਸਤਾ

ਬੰਜਰ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਸੀ, ਧੂੜ ਭਰੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਰਫੀਲੇ ਤੂਫਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਸਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਚੱਲੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਡਰੋਂਗ (ਜੰਗਲੀ ਯਾਕ) ਦੇ ਵੱਡੇ ਝੁੰਡ ਜੋ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਕਿਆਂਗ (ਜੰਗਲੀ ਗਧੇ) ਦੇ ਛੋਟੇ ਝੁੰਡ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗੋਆ ਅਤੇ ਨਵਾ ਹਿਰਨਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਜੋ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਛਾਲ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੂਤ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਦਿੱਤਾ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸੀਟੀਆਂ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵੀ ਦੇਖੇ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਲੱਗੇ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰਸਤੇ ਲਈ, ਮੈਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨੇ ਨਾਲ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ

ਅਵਤਾਰੀ ਬਾਲਕ 13

ਜਿਸਨੂੰ ਦੋ ਖੱਚਰਾਂ ਨੇ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 'ਟ੍ਰੈਲਜਾਮ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ, ਅਸੀਂ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਬਿਲਕੁਲ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਮੁੱਕੇਬਾਜ਼ੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਗੱਡੀ ਪਲਟਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਲਕੀ ਵਾਲਾ ਖੱਚਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕੋ ਚੀਜ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ: ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨੇ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਿੱਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮਾਣ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲਾਵਰ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਮੁੱਕੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਰ ਵਾਰ ਹੰਝੂ ਉਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ। ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਚੰਗਾ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪਤਝੜ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੂੰ ਦਯੋਗਯੁਯਾਂਗ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੈਦਾਨ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ

ਦੋ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਤੰਬੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਰਗੀ ਬਣਤਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਚਿੱਟਾ ਛੋਲਦਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਚਾ-ਚੇਨਮੋ ਜਾਂ 'ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੋਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲੱਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲੱਕੜ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸੀ ਜੋ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਉੱਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਰੋਹ ਹੋਇਆ ਜੋ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਚੱਲਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀ ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਬਹੁਤ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਜੋਂ। ਮੈਂ ਦੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਨੀਅਰ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇਹ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ 13ਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਪੁਨਰਜਨਮ ਹਾਂ। ਸਮਾਰੋਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਪੈਲੇਸ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਜਵਾਹਰਾਤ ਦਾ ਬਾਗ਼ਾ'। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਮਹਿਲ ਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਰੀਜੈਂਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਜ ਪਹਿਨਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

14 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੋਵਾਂ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸੀ। ਇਹ ਬਗੀਚਿਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪੋਟਾਲਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਹਨੇਰਾ, ਠੰਡਾ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਸਾਲ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਆਖਰੀ ਵਾਰ

ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਅਜਿਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

*****

ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

-2-

ਤਖਤ

ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਸਰਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਯਾਦ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਕਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਾਮਗਿਆਲ ਮੱਠ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਉੱਥੇ ਸਾਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਚਾਮ ਨਾਚਾਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ, ਮੱਠ ਦੇ ਲਾਮਾ ਆਪਣੇ ਨਾਚ ਰਾਹੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਟ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਮੌਕਾ ਆਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਨਾਚ ਦੇਖਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਈਰਖਾ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਦੇਰ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਛਾਲਾਂ ਅਤੇ ਝੂਲਦੇ ਨਾਚਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ ਬਹੁਤ ਛੇੜਿਆ।

ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਯਾਨੀ 1940 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਸਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਸੰਤ ਅਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਠਹਿਰਨ ਦੌਰਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਮਹਿਲ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ

ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਰੀਜੈਂਟ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੁਪਤ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਾਣੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਡੇ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਗਯੋਪ ਕੈਂਪੋ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਡੇ ਖਾਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਚੀਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ।

ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਮਾਸ ਦੇਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਆਦੀ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਸਾਲ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸਾਲ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕੁੰਬਮ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਸਾਲ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। 1940 ਦੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਾਰੋਹ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਸੀਟ ਜਿਸ 'ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਜੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੀਟ ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ ਮੁੱਖ ਦਰਬਾਰ ਹਾਲ, **ਸੀ-ਸ਼ੇ ਫੁਤਸੋਕ** ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ '**ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਾਲ**'।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਭਿਕਸ਼ੂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਦੌਰਾਨ, ਮੇਰੇ ਵਾਲ ਕੱਟੇ ਗਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਤਾਫਯੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨਿਆ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦਾ ਮੈਰੂਨ ਚੋਗਾ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਮਾਰੋਹ ਦੌਰਾਨ ਰੰਗੀਨ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਾਲੇ ਨ੍ਰਿਤਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਓਏ, ਦੇਖੋ ਉੱਥੇ ਕੀ ਹੈ।"

ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ, ਰੇਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁੱਛਾ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੂੰ ਰਾਜ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਵ, ਰੀਜੈਂਟ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੱਕ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਿਕਨਿਕ 'ਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਿਆ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਰੀਜੈਂਟ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਵਾਦਪੂਰਣ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ।

ਤਖਤ 17

ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਫਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਮੇਰੇ ਵਾਲ ਕੱਟਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਣ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭਿਕਸ਼ੂ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਸਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੇਰਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਲਹਾਮੋ ਥੋਂਡੁਪ ਵੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਵਾਂ ਨਾਮ **ਜਮਫੇਲ ਯੇਸ਼ੇ** ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਜਮਫੇਲ ਨਗਾਵਾਂਗ ਲੋਬਸਾਂਗ ਯੇਸ਼ੇ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਗਿਆਤਸੋ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੇਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ,ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ, ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ, ਦੋਸਤਾਨਾ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਅਕਸਰ ਹਲਕੇ-ਫੁਲਕੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁਟਕਲੇ ਸੁਣਾਂਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਲੱਗਦੇ ਸਨ।
ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਊਤਸਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ, ਜੋ ਸਮੂਹ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਆਗੂ ਸਨ, ਨੂੰ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਤੀਜਾ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਪਕ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਕਿਊਤਸਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਮਡੋ ਤੋਂ ਸੀ। ਉਹ ਇੰਨਾ ਦਿਆਲੂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਉਸਦੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਲਟਕਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, "ਬੱਸ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੋ।" ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ 19 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਜਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤ੍ਰਿਜਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ 'ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਸਕਰਾਉਣ ਨਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ।

ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਰੇਟਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਰੀਜੈਂਟ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਛੇ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਪਰ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨੌਕਰ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਧੜਕਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ 1983 ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਰਹੇ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣ ਗਿਆ।

18 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਸਹਾਇਕ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ । ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਨ। ਇਹ ਸਨ ਛੀਓਪੋਨ ਖੇਨਪੋ, ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ, ਸਿਓਲਪੋਨ ਖੇਨਪੋ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਰਸੋਈ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਿੰਪੋਨ ਖੇਨਪੋ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਬਸਤ੍ਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਸਿੰਪੋਨ ਖੇਂਪੋ ਦਾ ਨਾਮ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਟੀਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭਣ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਤੇਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਰਸੋਈ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਪਿਆਰ ਇੰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਦੂਰੋਂ ਪਰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸਦਾ ਚੋਗਾ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਰਦਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਜਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਤੇਜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇੱਕ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆਉਣਾ ਦੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੇਰੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ। ਦੋ ਕੋਰੜੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪੀਲੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਚਮੜੇ ਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੋਰੜਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਚਮੜੇ ਦਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਭਰਾ ਲਈ ਸੀ। ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਇਹ ਯੰਤਰ ਸਾਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਅਧਿਆਪਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਪੀਲੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੋਰੜੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕੋਰੜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਕੰਧ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੇਚਾਰਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ! ਉਹ ਮੇਰੇ ਜਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਤਿੱਬਤੀ ਕਹਾਵਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ , ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ '**ਭੇਡਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟੋ**'। ਗਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਦੇ ਵੀ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਅਤੇ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਕਮਰੇ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਸਟਾਫ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਤਖਤ 19

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦੇ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੌਜੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਸੀ ਕਿ ਫਰਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਮਕਦੇ ਰਹਿਣ। ਮੈਂ ਫਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਕੇਟਿੰਗ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਟਾਫ ਮੈਂਬਰ ਮੇਰੇ ਖੇਡਣ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਧਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੇਡਦੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੰਪਰਕ ਸੀ। ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਹੁਣ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸਨ ਜਦੋਂ ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਫਿੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਦਾ ਸੀ।

ਇਹਨਾਂ ਮਾਸਿਕ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖਾਣਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਰਸੋਈਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੇਸਟਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਕਰੀ ਉਤਪਾਦ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ, ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਇਗਿਆਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਇਗਿਆਲ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਖਾਸ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਖੱਚਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਉਹ ਖੱਚਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਸਾਈ

ਨੂੰ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਾਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਾਸ ਖਰੀਦਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਸ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਇੱਕ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਕਸਾਈ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਤੀ ਅਜੀਬ ਰਵੱਈਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤਿੱਬਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ

ਸਾਡੇ ਭੋਜਨ ਵਿੱਚ ਸਾਂਪਾ (ਸੱਤੂ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਜੋ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਥੇ ਆਪਣੀ ਮਸਜਿਦ ਵੀ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ ਅੱਧੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਚੀਨ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਗਏ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਾਸ ਪਕਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਚੌਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਰੀਕ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਮਾਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸੌਸੇਜ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਖੇਤਰ, ਤਕਤਸਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੁਆਦ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਖਾਧਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਕਾਰਨ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਰਸੋਈ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਣੇ ਪਏ। ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਰਸੋਈ ਮੁਖੀ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ ਦੱਸਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸਬਕ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ 'ਲਾਲ ਪਹਾੜੀ' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਪਥਰੀਲੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਇਮਾਰਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ 1682 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ

ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇਸੀ ਸੰਗਯੇ ਗਯਾਤਸੋ ਨੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਲੁਕਾਈ ਰੱਖੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਗਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਿਲ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਸਮਾਧੀ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਹਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਕਈ ਗੋਦਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮਗਿਆਲ ਮੱਠ ਵੀ ਸੀ। ਨਾਮਗਿਆਲ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਜੇਤੂ'। ਇਸ ਵਿੱਚ 175 ਭਿਕਸ਼ੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨ ਵੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੌਜਵਾਨ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਤਸੇਦੁੰਗ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਹਾਨ ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਬੈੱਡਰੂਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਸੱਤਵੀਂ ਯਾਨੀ ਕਿ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਸੀ। ਕਮਰਾ ਬਹੁਤ ਠੰਡਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰੌਸ਼ਨੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੁਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਦੀਆਂ ਚਾਰਾਂ ਦੀਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਰਦੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਧੂੜ ਨਾਲ ਢੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੂਰਤੀ ਸੀ।

ਤਖਤ 21

ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਾਂ ਦੇ ਘਿਓ ਨਾਲ ਭਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੀਵੇ ਜਗ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਦਬੂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬੋਧੀਸਤਵਾਂ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਭੇਟਾਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕਈ ਕਟੋਰੇ ਸਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੂਹਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਫੌਜ ਇਸ ਭੋਜਨ 'ਤੇ ਦਾਅਵਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸਨ ਅਤੇ ਭੇਟਾਂ ਖਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੂਰਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਫਰਨੀਚਰ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਮੇਰਾ ਬਿਸਤਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਦੇ ਅਤੇ ਸਿਰਹਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਲੱਕੜ ਦਾ ਡੱਬਾ ਸੀ। ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲਾਲ ਪਰਦੇ ਲਟਕਦੇ

ਸਨ। ਚੂਹੇ ਅਕਸਰ ਪਰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਰੀਂਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਕੰਬਲਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਚੋਂ ਚੋਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਗੰਧ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ।

ਪੋਟਾਲਾ ਅਤੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰੁਟੀਨ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਦੇ ਵੀ ਸੌਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੌਣਾ ਪਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਇਆ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ।

ਪੋਟਾਲਾ ਵਿਖੇ ਮੈਂ ਛੇ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉੱਠਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੇਰਾ ਨਾਸ਼ਤਾ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਾਸ਼ਤੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਾਹ, ਸਾਂਪਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਜਾਂ ਖੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਕੈਰੇਮਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ 13 ਸਾਲ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਯੂ-ਚੇਨ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਯੂ-ਮੇ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਪੱਤਰ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਯੂ-ਮੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯੂ-ਚੇਨ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਸਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਹੱਸ ਪੈਂਦਾ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਕਲਾਸ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਾਂਡਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਸਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਠੰਡ ਸੀ।

ਪਰ ਚੰਗੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਚੁੰਝਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਮੇਰੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੌਂ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਆਦਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਚਾਨਕ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਰਿਕਾਰਡ ਪਲੇਅਰ ਦੀ ਬੈਟਰੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਜਾਗਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿੱਥੇ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ, ਉਹ ਮੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਖੌਲ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਕੁੱਝ ਯਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਬੋਧੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੋਰਿੰਗ ਲੱਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਓਨੀ ਜਲਦੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲਣੀ ਸੀ। ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਹਾਲ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਬਹੁਤ ਰਸਮੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਚਰਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯਮ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਡੋਨੀਅਰ ਚੇਨਮੋ, ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਰੀਜੈਂਟ

ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕਾਸ਼ਾਗ (ਕੈਬਨਿਟ) ਦੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਆਪਣੀ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਸਵੇਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਯਾਦ ਕੀਤੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸੋਧਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਸੀ।

ਤਖ਼ਤ 23

ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਘੰਟੀ ਵਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਘੰਟੀ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਵਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਘੰਟੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਘੰਟੀ ਵਜਾਉਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਤੇਰਾਂ ਵਾਰ ਘੰਟੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਸ਼ੰਖ ਵੀ ਵਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦਿਲਚਸਪ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ - ਖੇਡਾਂ।

ਮੈਂ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖਿਡੌਣੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਅਫ਼ਸਰ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਡਰਾਮੋ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ, ਅਕਸਰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਖਿਡੌਣੇ ਭੇਜਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੇਬ ਵੀ ਭੇਜਦਾ ਸੀ। ਲਹਾਸਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੋਹਫ਼ੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਹਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰਾ ਮਨਪਸੰਦ ਇੱਕ ਮੈਕੈਨੋ ਸੈੱਟ ਸੀ ਜੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਸਾਡੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਫ਼ਤਰ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਕੈਨੋ ਸੈੱਟ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲਗਭਗ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੈਕੈਨੋ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਾਲੇ।

ਜਦ ਮੈਂ 17 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੋ ਅਮਰੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਲਹਾਸਾ ਗਿਆ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜੋੜਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਘੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ।

ਦੋਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲਹਾਸਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤੋਹਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਕਦੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਲਈ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਮੇਰੇ ਮਨਪਸੰਦ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਚਾਬੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਸੀ। ਸੀਸੇ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਸੈੱਟ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਸੀਸੇ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਣਾਏ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਸੰਪਾ (ਸੱਤੂ) ਤੋਂ ਟੈਂਕਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ ਵੀ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਖੇਡ ਖੇਡੇ।

24 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ ਬਣਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਬਣਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਮੈਚ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਖੇਡ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਹਾਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਮੈਂ ਖੇਡ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾੜੇ ਬਣੇ ਮਾਡਲਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਮਾਡਲ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਗਣੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਯਾਨੀ, ਮੈਂ ਮਾਡਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਸੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਗਣੇ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੌਜ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਇਸ ਆਖਰੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਸਵੀਪਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜੰਗ ਦੇ ਖੇਡ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖੇਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ

ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਕੇ ਮਾਰੇ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਇਆ ਵੀ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੇਡ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਈ ਉਹ ਸੀ ਫੌਜੀ ਅਭਿਆਸ ਜੋ ਮੈਂ ਨੋਰਬੂ ਥੋਂਡਪ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਮਨਪਸੰਦ ਸਵੀਪਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਊਰਜਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣਾ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਖੇਡ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਸੀ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 45 ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਕੋਣ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੌੜ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਹਮਲਾਵਰ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੇ ਹੈਂਡਲ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਸੋਟੀ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਸੋਟੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸੋਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੁਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਚਾਨਕ ਸੋਟੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਖਿਸਕ ਗਈ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਜਾ ਕੇ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਵੱਜਦੇ ਹੀ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਪਏ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਉੱਠ ਗਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਗ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੱਜੀ ਅੱਖ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਛੇਕ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਖ਼ਮ ਸੰਕਰਮਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ। ਬੇਚਾਰਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨ! ਉਸਦੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਦਸੂਰਤ ਦਾਗ ਰਿਹਾ।

ਉਸਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਇੱਕ ਵਜੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਹਲਕਾ ਭੋਜਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਦੋ ਵਜੇ ਤੱਕ ਧੁੱਪ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਰਾ ਫਿਰ ਤੋਂ ਮੱਧਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪਲਾਂ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਛਾਵੇਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਪਹਿਲੇ ਡੇਢ ਘੰਟੇ ਆਮ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਬਿਤਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਲਾਸ ਮੇਰੇ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜੋ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬੋਧੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰੇਟ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਯਕੀਨਨ ਬੇਕਾਰ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਪੰਜ ਛੋਟੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਨ। ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਤਰਕ, ਤਿੱਬਤੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਡਾਕਟਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬੋਧੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਨ। ਇਹ ਆਖਰੀ ਵਿਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਪੰਜ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ: ਪ੍ਰਜਨਪਰਮਿਤਾ, ਮਾਧਿਅਮਿਕਾ, ਵਿਨਯ, ਅਭਿਧਰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ।

ਪੰਜ ਛੋਟੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕਵਿਤਾ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਨਾਟਕ, ਜੋਤਿਸ਼, ਛੰਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸਨ। ਪਰ ਡਾਕਟਰੇਟ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਬੋਧੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਤਰਕ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, 1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਮੱਧ ਤੱਕ, ਮੈਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਵਾਈ, ਪੜ੍ਹਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਤਰਕ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਤਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਕਈ ਸਰੀਰਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੱਬੀ ਹਥੇਲੀ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੱਜੀ ਹਥੇਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਤਾੜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੱਬੀ ਲੱਤ ਨੂੰ ਵੀ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਜਵਾਬ ਦੇਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ

ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਵਿਰੋਧੀ ਲਗਾਤਾਰ ਛਾਲ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ, ਹਾਸੇ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤਰਕ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਤਿੱਖਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਜੋ ਖੁਦ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਬੌਧਿਕ ਕੁਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਸਮਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਰਾਂਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹਿਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।

26 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਤਰਕ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੋਧੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਤਰਕ ਵਿੱਚ, ਸਗੋਂ ਬਹਿਸ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤਰਕ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਤਰਕ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਮਾਹਰ 'ਤੇਸੇਨਸ਼ਾਪ' ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਘੰਟਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚਾਰ ਵਜੇ ਚਾਹ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ।

ਚਾਹ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੈ ਜੋ ਚਾਹ ਪੀਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਹਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ ਦੇਖੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹਰ ਸਾਲ ਚੀਨ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਦਸ ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਚਾਹ ਆਯਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਸੱਚ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਤਿੱਬਤੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਔਸਤਨ ਦੋ ਟਨ ਚਾਹ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀ ਚਾਹ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚਾਹ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਂ। ਤਿੱਬਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਚਾਹ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਮਕੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁੱਕਾ ਗਾਂ ਦਾ ਮੱਖਣ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਹ, ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ। ਚਾਹ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮੱਖਣ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੋਟਾਲਾ ਰਸੋਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਬੀ ਵਾਲਾ ਮੱਖਣ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਥੇ ਬਣੀ ਚਾਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਚਾਹ ਦਾ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਾਹ ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਸਾਦਾ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ, ਇੱਕ ਆਦਤ ਜੋ ਮੈਂ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਵਾਦਹੀਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਆਦਤ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਦਵਾਈ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚਾਹ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਤਸੇਨਸ਼ਾਪ ਭਿਕਸ਼ੂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅਗਲਾ ਘੰਟਾ ਤਰਕ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡੂੰਘੇ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸਵਾਲ, ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ?

ਤਖ਼ਤ 27

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਗਭਗ 5:30 ਵਜੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਘੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਓਨਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੇ ਜਿੰਨਾ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਅਧਿਆਪਕ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਛੱਤ ਵੱਲ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਪੋਟਾਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦੂਰਬੀਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਲਹਾਸਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਈ

ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੋਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਲਾਲ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੋਸਤ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਰਬੀਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਹੜਾ ਕੈਦੀ ਰਿਹਾਅ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜਾਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਵੀ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

ਦੂਰਬੀਨ ਨਾਲ ਇਸ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੇਡਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਰਾਇੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤੋਂ ਠੀਕ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਾਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੂਪ, ਦਹੀਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੂਪ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਕੁਝ ਮਾਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰੈੱਡ ਭੇਜਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਨਪਸੰਦ ਮੇਰੇ ਜੱਦੀ ਆਮਡੋ ਤੋਂ ਬਣੀ ਛੋਟੀ ਗੋਲ ਬਰੈੱਡ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸੀ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਹਲਕੀ ਅਤੇ ਨਰਮ ਸੀ।

ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਫਾਈ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਹ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਕਿਟਲੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਨਾਮਗਿਆਲ ਮੱਠ ਦੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਚਿਕਯਾਬ ਖੇਂਪੋ (ਮੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰੀ) ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮਾਹੌਲ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ

ਕਿ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅੱਗ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੈਠਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਪ ਪੀਂਦੇ ਸੀ, ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹਵਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਸੀ ।

ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਸੱਤ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਘੁੰਮਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬ੍ਰਹਮ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਡਰਾਉਣੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਆਪਣੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਉੱਲੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਿਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਇੱਕ ਕਾਰਟੂਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪੋਟਾਲਾ ਅਤੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਗਕਾ ਵਿਖੇ ਮੇਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਰੁਟੀਨ ਬਹੁਤ ਸਥਿਰ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਰਿਟਰੀਟ ਦੌਰਾਨ ਬਦਲਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਾਂ ਨਾਮਗਿਆਲ ਮੱਠ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਲਾਮਾ। ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਿਟਰੀਟ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਚੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਅਤੇ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਲੰਬੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਸਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਉੱਤਰੀ ਖਿੜਕੀ ਸੇਰਾ ਮੱਠ ਵੱਲ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਹਾੜ ਸਨ। ਦੱਖਣੀ ਖਿੜਕੀ ਵੱਡੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਹਾਲ ਵੱਲ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਸਵੇਰੇ ਬੈਠਕ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੀਮਤੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਥੰਕਾ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਰੇਸ਼ਮ 'ਤੇ ਕਢਾਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਢਾਈ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਸੰਤ ਮਿਲਾਰੇਪਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਇਹਨਾਂ ਸੁੰਦਰ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੰਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ?

ਰਿਟਰੀਟ ਦੌਰਾਨ, ਸ਼ਾਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਨ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਗਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਲਾ ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠਾ ਮੰਤਰ ਜਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਹਰ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਨੇੜਲੇ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਗਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਰਿਟਰੀਟ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਿਟਰੀਟ ਲਈ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਤਖ਼ਤ 29

ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਨੀਅਰ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਮੇਰੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਗਤੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਮੌਕ ਟੈਸਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਟੈਸਟ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਮੇਰੇ ਮਨਪਸੰਦ ਸਵੀਪਰ ਨੋਰਬੂ ਥੋਂਡੁਪ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੋਰਬੂ ਥੋਂਡੁਪ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਹਾੜ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਜਨਤਕ ਹਾਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਸੀ।

ਚਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਲਗ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਲਸ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹਿੱਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ

ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਪੁਰਾਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਮੂਵੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡੱਬੇ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਚਲਾਉਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਚੀਨੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਟੈਕਨੀਸ਼ੀਅਨ ਵੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ 1908 ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।

30 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਹ ਇੱਕ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਆਪਣੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਸੀ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਫ਼ਿਲਮ ਜਾਰਜ ਪੰਜਵੇਂ ਦੇ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਊਜ਼ਰੀਲ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਸਿਪਾਹੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਫ਼ਿਲਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਟ੍ਰਿਕ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਦਾ ਨ੍ਰਿਤਕਾਂ ਨੂੰ ਚੂਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਆਂਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਦਿਲਚਸਪ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫ਼ਿਲਮ ਸੀ। ਇਸ ਫ਼ਿਲਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਖਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਖਰਾਬ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਆਏ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਫ਼ਿਲਮ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਚੀਨੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੋਜ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ

ਅਤੇ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਡਾਇਨਾਮੋ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਨਰੇਟਰ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਐਸੋਸੀਏਟ ਵਪਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰੇਜੀਨਾਲਡ ਫੌਕਸ ਨੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਚੇਚਕ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬਿਮਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਡਾਕਟਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਯਾਤ ਕੀਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਚਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਟੀਕਾ ਲਗਾਇਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਅਨੁਭਵ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਚਾਰ ਸਥਾਈ ਦਾਗ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਦਰਦਨਾਕ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਭਗ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ ਬੁਖਾਰ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 'ਮੋਟੇ ਡਾਕਟਰ' ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਬੱਕਰੀ ਜਿਹੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕਾਰਨ ਡਾਕਟਰ ਲੈਨਿਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਉਸਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਡਾਕਟਰ ਰਵਾਇਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ ਬਾਰੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤਖ਼ਤ 31

ਮੈਨੂੰ ਯੁੱਧ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਨ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵਧਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤੋਹਫ਼ੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਏਸ਼ੀਅਨ ਰਿਲੇਸ਼ਨਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਫ਼ਦ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, 1947 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਹਿਸ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਆਵਾਜ਼ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਸੇਰਾ ਮੱਠ ਵੱਲ ਆਈ। ਮੈਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਭੱਜਿਆ, ਆਪਣੀ ਦੂਰਬੀਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪ ਦੇਖਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ ਸੀ ਕਿ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮੌਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ, ਜਿਸਨੇ ਛੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੁਬਾਰਾ ਰੀਜੈਂਟ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਈ ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪੋਟਾਲਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਆਗਿਆ ਪਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨਾਬਾਲਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਿਆਂਇਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮੱਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਰੇਲਿੰਗ ਮੱਠ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾੜੀ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹਨਾਂ ਮੰਦਭਾਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨਾਲ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਅਤੇ ਸੇਰਾ ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਸੇਰਾ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੱਠ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਨ। ਸੇਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਮੱਠ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉੱਥੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਭਿਕਸ਼ੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਇੱਕ ਤਰਕਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਜਨਤਕ ਮਾਨਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਸੇਰਾ ਦੇ ਦੋ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਉੱਥੇ ਸਖ਼ਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਇੰਨੇ ਮਹਾਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇਪਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਘਬਰਾਹਟਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਾਰੇ ਬਹਿਸ ਸੈਸ਼ਨ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੱਲੇ, ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਸਪਾਸ, ਮੈਨੂੰ ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨਿੱਜੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਸਨ ਜੋ ਮਹਾਨ ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਇੱਕ ਦਰਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨਤਾ ਕਾਰਨ 'ਮਹਾਨ ਪੰਜਵੇਂ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਅਨੁਭਵ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਏ । ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨ।

ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇੱਕ ਫਾਇਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੰਡਾਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਲਈ, ਇਹ ਭੰਡਾਰ ਚਾਂਦੀ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਕਲਾ ਵਸਤੂਆਂ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪ ਸਨ। ਇਹ ਭੰਡਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਸਨ, ਜੋ ਹੀਰਿਆਂ ਅਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ, ਚਕਮਾ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਅਤੇ ਬਖਤਰਬੰਦ ਸੂਟ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪ ਉਹ ਕਮਰੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਮਾਨ ਸਨ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਏਅਰ ਰਾਈਫਲ ਮਿਲੀ। ਇਸਦੇ

ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਰਬੀਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਝ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਮਿਲੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ, ਟੈਂਕਾਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ ਬਣਾਏ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਜੋੜੇ ਵੀ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੱਪੜਾ ਭਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨ ਸਕਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਟੀਲ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨਾ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਲੱਗਿਆ।

ਤਖ਼ਤ 33

ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸੰਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕੰਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪੁਰਵਜ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਵਿੱਚੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਡੱਬਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਦੇ ਜ਼ਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ ਸੀ। ਉਹ ਜ਼ਾਰ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਦੋਸਤ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਜ਼ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

. ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਨ ਸਪ੍ਰਿੰਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਕ੍ਰਿਊਡ੍ਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਇਸ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਪਰਿੰਗ ਅਚਾਨਕ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਭ ਖਿੰਡਾ ਦਿਤਾ । ਇਸ ਕਾਰਨ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਧਾਤ ਦੇ ਬਲੇਡ ਵੀ ਉੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਜੋ ਸੰਗੀਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗਾ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੁਕੜਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਵੀ ਬਚ ਗਈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਮੇਰੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ **ਮੋਸ਼ੇ ਦਯਾਨ** ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ।

ਮੈਂ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਥੁਪਟੇਨ ਗਯਾਤਸੋ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਫਾਈ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਪੁੰਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਾਸਕ ਵੀ ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1903 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਨਲ ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਫੌਜਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ 1910 ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਾਂਚੂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, 1911-12 ਦੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂਚੂ ਫੌਜ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਵੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਸੀ। ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਯਾਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਜਲੀ ਜਨਰੇਟਰ, ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸਿੱਕੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਟਕਸਾਲ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪਹੀਏ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਲਗਭਗ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਗੱਡੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਖੁਰਦਰੀ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੀ, ਪਿਟ੍ਠ ਤੇ ਭਾਰ ਚੱਕਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰ ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਸਾਧਨ ਸਨ।

ਥੁਪਟੇਨ ਗਯਾਤਸੋ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਦੂਜੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਚਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਭੇਜਿਆ।

34 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਾਫ਼ੀ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਇਹ ਹੈ।

ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਵੀ ਫੌਜੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਜਨਾ ਖਾਮ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਖਾਮ ਪ੍ਰਾਂਤ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਖਾਮ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਕਬਾਇਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ, ਉੱਥੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ ਲੈਣ ਲਈ ਖਾਮ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਨ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਯੋਜਨਾ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੂਝ ਵੀ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਆਖਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਖ਼ਤ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਂ:-

"ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਟੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ, ਜੋ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਠ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਹ ਭਿਖਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣਗੇ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਡਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਦੁੱਖ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣਗੀਆਂ।"

ਇਸ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ਿਗਾਤਸੇ ਵਿੱਚ ਤਾਸ਼ੀਲੁਨਪੋ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ

ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖੁਦ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਤਖ਼ਤ 35

ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵਿਵਹਾਰਕ ਸੀ। ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਦਮੀ ਨੇ ਸੁਣਾਈ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਾਮਗਿਆਲ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨੋਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਨੀਂਹ ਲਈ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਖੱਚਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪੱਥਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ।

ਉਹ ਆਦਮੀ ਪੱਥਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਥਾਵਾਚਕ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਖੱਚਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੱਦੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਖੱਚਰ ਤੋਂ ਪੱਥਰ ਉਤਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਭੇਟ ਲਈ ਉੱਥੇ ਰੱਖਿਆ, ਖੱਚਰ ਉੱਥੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖੱਚਰ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਚੀਕਿਆ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਖੱਚਰ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਭੱਜ ਕੇ ਖੱਚਰ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਖੱਚਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਖੱਚਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖੁਦ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸੀ।

ਪਰ ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੋਟਾਲਾ ਅਤੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤੰਬਾਕੂ ਦੇ ਸੇਵਨ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤੰਬਾਕੂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੰਬਾਕੂ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਭੁੱਖੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ

ਰਾਹਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਤੰਬਾਕੂ ਚਬਾਏਗਾ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕਹੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਰਮ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ 'ਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਨਰਮਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਥੁਪਟੇਨ ਗਯਾਤਸੋ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 6,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਨਵੇਂ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।

36 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲਗਭਗ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਹਰ ਸਾਲ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਸਰਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ, ਮੈਂ ਪੋਟਾਲਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਾਲ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਦਿਨ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਉਦਾਸ ਕਮਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇੱਕ ਸਮਾਰੋਹ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜੋ ਦੋ ਘੰਟੇ ਚੱਲਿਆ। ਪਰ ਹਰ ਵਾਰ ਇਹ ਦੋ ਘੰਟੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਦੇ ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜਲੂਸ ਆਇਆ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਲਈ ਨਰਮ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਘਾਹ 'ਤੇ ਪੈਦਲ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਣਗਿਣਤ ਮੋੜ ਸਨ। ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਪਾਰਕ ਸੀ। ਇਸ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਧ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਪੀਲੀ ਕੰਧ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਧ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ, ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਕੰਧ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਤ ਕਈ ਹੋਰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਨ ਜੋ ਇੱਕ

ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ਼ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਤੂ ਕਸਤੂਰੀ ਹਿਰਨਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਸੀ; ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਛੇ ਵੱਡੇ ਤਿੱਬਤੀ 'ਦੋਖੀ' ਮਾਸਟਿਫ ਕੁੱਤੇ ਜੋ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ; ਕੁਰਬੁਮ ਤੋਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਕੁੱਤਾ; ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਬੱਕਰੀਆਂ; ਇੱਕ ਬਾਂਦਰ; ਮੰਗੋਲੀਆ ਤੋਂ ਆਯਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਊਠ; ਦੋ ਚੀਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਤੇਂਦੁਆ ਜੋ ਕਿ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੋਤੇ; ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਦਰਜਨ ਮੋਰ; ਕੁਝ ਕ੍ਰੇਨ; ਸੁਨਹਿਰੀ ਬੱਤਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜੋੜਾ; ਅਤੇ ਲਗਭਗ 30 ਬਦਕਿਸਮਤ ਕੈਨੇਡਾ ਹੰਸ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਡਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਤਰਸ ਆਇਆ।

ਇੱਕ ਤੋਤਾ ਮੇਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗੁਰੂ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਬਦਾਮ ਖੁਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਤਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥੋਂ ਬਦਾਮ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਹੀ ਦੋਸਤੀ ਦਿਖਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ ਦੋਸਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ।

ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੀ ਵੀ ਇੱਕ ਬਾਂਦਰ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਭੋਜਨ ਖੁਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਬਾਂਦਰ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚੋਲੇ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਤਖ਼ਤ 37

ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਕਿਸਮਤ ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸੱਤੂ ਗੁੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਨਾਮ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨਾ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੈਂ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਕੰਕਰ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ

ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਛੋਟੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲੇ। ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦੀ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੰਢੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਲੱਕੜ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਟੁਕੜਾ ਤੈਰਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਘਾਹ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੋਟੀ ਲਹਿਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਜੋ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਦੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ।

ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖਿੱਚ ਕੀਚੂ ਨਦੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਨਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਕੰਪਾਉਂਡ ਦੀਵਾਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਪੈਦਲ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਨਾਲ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੀ ਇਸ ਆਦਤ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਆਚਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਸਨ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਕੇ ਉੱਲੂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਦਰਅਸਲ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰੂੜੀਵਾਦ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਸੀ ਕਿ ਸੀਨੀਅਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਆਚਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿੜਚਿੜਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨੌਕਰਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਮਡੋ ਤੋਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਨਾ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਡਾਇਨਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵੀ ਆਨੰਦ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਸੀ

ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਿਨ ਪਤਝੜ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਤਾਜ਼ਾ ਸੁੱਕਾ ਮਾਸ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਮਿਰਚ ਦੀ ਚਟਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋ ਕੇ ਖਾਣਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਇੰਨਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੰਨਾ ਖਾਧਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਰਦ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, "ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ! ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ।" ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ, ਆਮ ਦਿਨਾਂ 'ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਾਲਤੂ ਰਿਆਯਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਝਿੜਕਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਫਾਈ ਸੇਵਕ ਮੈਨੂੰ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਮਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦੱਸਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਇਕੱਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ (ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 12 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਸੀ), ਇਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸਿਧਾਰਥ ਜਾਂ ਚੀਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਮਰਾਟ ਪੂ-ਯੀ ਵਾਂਗ ਉਦਾਸੀ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਿਲਚਸਪ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੌਰਾਨ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 10 ਯੂਰਪੀਅਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ 'ਇੰਗ' ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟਨ ਹੇਨਰਿਕ ਹੈਰਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਨੂੰ 'ਇੰਗ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਰ ਬੇਸਿਲ ਗੋਲਡ ਵੀ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹਿਊ ਰਿਚਰਡਸਨ ਨੇ ਲੈ ਲਈ, ਜਿਸਨੇ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਕੁਝ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ , ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ । ਰੇਜੀਨਾਲਡ ਫੌਕਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਮੋਰ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੋਰ ਨੂੰ ਆਮ ਲਹਾਸਾ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ, ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੇ ਮੋਰ ਨੂੰ 'ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੋਰ ਜੀ' ਕਿਹਾ।

ਤਖ਼ਤ 39

ਹੇਨਰਿਕ ਹੈਰਰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਵਰਗੇ ਭੂਰੇ ਵਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ 'ਗੋਪਸੇ' ਰੱਖਿਆ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਪੀਲੀ ਖੋਪੜੀ'। ਹੈਰਰ, ਇੱਕ ਆਸਟ੍ਰੀਅਨ ਨਾਗਰਿਕ, ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਕੈਦੀ ਪੀਟਰ ਔਫਸ਼ਨਾਈਡਰ ਨਾਲ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਭੱਜ ਕੇ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੀ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਲਈ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਲਹਾਸਾ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ।

ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ ਤੋਂ ਇੰਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੈਰਰ, ਜਿਸਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸੀ।

ਹੈਰਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਵਾਧੂ ਸਤਿਕਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਇਸ ਗੁਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ

ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ਾਇਦ 1948 ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤੱਕ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਬਾਰੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਵਰਣਮਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਲਿਖ ਲਏ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਹੈਰਰ ਨੇ ਕਈ ਵਿਹਾਰਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਨਰੇਟਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੇਰੀ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਨਵਾਂ ਜਨਰੇਟਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਯਾਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਸਹੀ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਲਹਾਸਾ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ।

40 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇੱਕ ਅਮਰੀਕਨ ਡੌਜ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਦੋ ਬੇਬੀ ਆਸਟਿਨ ਸਨ। ਸਾਰੀਆਂ 1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ 'ਵਿੰਟੇਜ ' ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਸਨ। 1948 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਇੱਕ ਵਿਲੀਜ਼ ਜੀਪ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਮੂਵੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ ਜੋ ਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਡਰਾਈਵਰ, ਤਾਸ਼ੀ ਤਸੇਰਿੰਗ ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਦੱਖਣੀ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਕਲੀਮਪੋਂਗ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਕੱਠੇ ਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ

ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਆਸਟਿਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਕੱਢ ਕੇ ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਚੱਲਣ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ । ਡੌਜ ਅਤੇ ਜੀਪ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਛੇੜਛਾੜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੌੜਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਡਰਾਈਵਰ ਦੂਰ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਡੌਜ ਅਤੇ ਜੀਪ ਨੂੰ ਸਟਾਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਬੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਚਾਬੀਆਂ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਰ ਆਸਟਿਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਫਰੈਂਕ ਹੈਂਡਲ ਮੋੜ ਕੇ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ੈੱਡ ਤੋਂ ਉਲਟਾ ਧੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਬਾਗ ਦਾ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਦਰੱਖਤ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਹੀ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਈ। ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਹੈੱਡਲੈਂਪ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਚਿੰਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਫੜਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲੈ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੈਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਆਮ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰੰਗੀਨ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਹੈੱਡਲਾਈਟ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਹੱਲ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸੜੀ ਹੋਈ ਖੰਡ ਦੇ ਸ਼ਰਬਤ ਨਾਲ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੰਗੀਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਡਰਾਈਵਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕਾਰ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਤਾਸ਼ੀ ਸੇਰਿੰਗ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗਾ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ।

ਤਿੱਬਤੀ ਕੈਲੰਡਰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਦਰ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹ ਸੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਚੱਕਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੰਜ ਮੂਲ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਧਰਤੀ, ਹਵਾ, ਅੱਗ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਲੋਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰਾਂ ਜਾਨਵਰ ਚੂਹਾ, ਬਲਦ, ਚੀਤਾ, ਖਰਗੋਸ਼, ਅਜਗਰ, ਸੱਪ, ਘੋੜਾ, ਭੇਡ, ਬਾਂਦਰ, ਪੰਛੀ, ਕੁੱਤਾ ਅਤੇ ਸੂਰ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਤੱਤ ਦੋ ਵਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੁਲਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਹ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾ ਤੱਤ ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਅਤੇ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਦੂਜਾ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਅਤੇ ਚੌਦਵੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਤਿੱਬਤੀ ਕੈਲੰਡਰ ਵਿੱਚ, ਸਾਲ 2,000 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਆਇਰਨ-ਅਜਗਰ ਦਾ ਸਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਤਿੱਬਤ ਉੱਤੇ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ, ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਖਾਣਾ, ਪੀਣਾ, ਗਾਉਣਾ, ਨੱਚਣਾ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ।

ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸਾਲ, ਲੋਸਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਕੈਲੰਡਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫਰਵਰੀ ਜਾਂ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਸੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜੋਤਸ਼ੀ 'ਨੇਚੁੰਗ' ਨਾਲ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਕਾਤ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੋਰਜ ਡ੍ਰੈਕਡੇਨ, ਜੋ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ 'ਕੁਟੇਨ' ਰਾਹੀਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਿਉਹਾਰ 'ਮੋਨਲਮ' ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀਆਂ ਮਿਸ਼ਰਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਮਾਰੋਹ ਨਵੇਂ ਸਾਲ, ਲੋਸਾਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇੱਕ ਬੁਰੀ ਯਾਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵਾਰ ਸਮਾਰੋਹ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਫਲੂ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਹਮਲਾ ਝੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੋਧ ਗਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਧੂੜ ਕਾਰਨ ਫਲੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਫਲੂ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਕਮਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੇ ਸਨ।

ਜਿਸ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਡਰ ਸੀ ਉਹ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਚੱਲੀ ਮੋਨਲਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੀਜੈਂਟ ਦੁਆਰਾ ਬੁੱਧ ਸ਼ਾਕਿਆਮੁਨੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੂਜਾ ਖੁਦ ਚਾਰ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੱਲੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੁਣਾਉਣਾ ਪਿਆ। 'ਇਹ ਸਭ ਇੰਨਾ ਘਬਰਾਹਟ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

42 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੇਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ, ਰੀਜੈਂਟ, ਮੇਰਾ ਰਸਮੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਡਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਲਈ, ਪਾਠ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਸਿਰਫ ਅੱਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਰਸਮ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਚੱਲੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਾਂਗਾ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਡਰ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਡਰ ਮੇਰੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਇੰਨਾ ਹਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਉੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪਾਠ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਗਲੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਬੋਧੀਸਤਵਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਵੱਡੇ 'ਟੋਰਮਾਸ' ਦੇਖ ਸਕਾਂ। ਇਹ ਟੋਰਮਾ ਵੱਡੇ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਮੱਖਣ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਠਪੁਤਲੀ ਸ਼ੋਅ, ਫੌਜੀ ਫੌਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਜਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸਨ।

ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਦਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਸੱਤਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਤਿੱਬਤੀ ਰਾਜਾ ਸੋਂਗਤਸੇਨ ਗੋਂਪੋ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਨੇਪਾਲੀ ਰਾਣੀ ਭ੍ਰਿਕੁਤੀ ਦੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਂਗਤਸੇਨ ਗੋਂਪੋ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਹੋਰ ਰਾਣੀਆਂ ਵੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਤਿੱਬਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਵੇਂਗਚੇਨ ਕੋਂਗਜੋ ਸੀ, ਜੋ ਤਾਂਗ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਚੀਨੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਦਰ ਫੈਲਦਾ ਅਤੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਪੱਥਰ ਦਾ ਸਮਾਰਕ ਹੈ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਪੱਥਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ 'ਤੇ 821-22 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਧੀ ਦਾ ਤਿੱਬਤੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

"ਚਮਤਕਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਰਾਜਾ ਹੁਆਂਗ-ਤੀ, ਚਾਚਾ ਅਤੇ ਭਤੀਜੇ, ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਗੱਠਜੋੜ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੰਧੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਧੀ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਦਲਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ, ਇਸ ਸੰਧੀ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਸ ਪੱਥਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ 'ਤੇ ਉੱਕਰੀ ਗਈ ਹੈ

ਤਖ਼ਤ 43

ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਇਸਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਣ।

"ਮਹਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਾਲੇ ਤ੍ਰਿਸੋਂਗ ਟ੍ਰਾਟਸੇਨ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਰਾਜਾ ਵੇਨ ਵੂ ਹਸਿਆਓ-ਤੇ ਹੁਆਂਗ-ਤੀ, ਚਾਚਾ ਅਤੇ ਭਤੀਜੇ, ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ, ਨੇ ਪੂਰੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਨਿਰਪੱਖ ਦਿਆਲਤਾ ਵੰਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਉੱਚੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਹਨ; ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਗੁਆਂਢੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਧੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

"ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਆਪਣੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਗੇ। ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਚੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤਿੱਬਤ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੂਜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੜੱਪੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

"ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਚਾਚੇ ਅਤੇ ਭਤੀਜੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁਹਿਰਦ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਘੋੜੇ ਚਿਆਂਗ-ਸ਼ੁਨ ਦੱਰੇ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਬਦਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀਮਾ ਹੈ। ਸੁਈਯੁੰਗ ਬੈਰੀਅਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਤਿੱਬਤੀ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਚਿੰਗ ਸ਼ੂਈ ਵਿਖੇ ਤਿੱਬਤੀ ਚੀਨੀ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਰਵਾਇਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਾਚੇ ਅਤੇ ਭਤੀਜੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।

"ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਗੁਪਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ 'ਦੁਸ਼ਮਣ' ਸ਼ਬਦ ਕਦੇ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਰਹੱਦਾਂ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਜਾਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।

"ਇਹ ਸੰਧੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੁੱਗ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਚੀਨ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਗੇ।

ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਧੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਧਰਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰਤਨ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ, ਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਤਾਰੇ ਇਸ ਸੰਧੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਸਹੁੰ ਵੀ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਧੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਰ ਇਸ ਸੰਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਾਂ ਇਸਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਚੀਨ, ਸੰਧੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ।

"ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਹੁੰਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਰਾਜ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।"

ਜੋਖਾਂਗ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੀ ਛੱਤ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਮੈਂ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੇਠਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਸ਼ਾਹੀ ਹਾਲ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਹੁਤ ਨਿਮਰ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਖਿੜਕੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹੇਠਾਂ ਵਿਹੜਾ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਨਵੇਂ ਭਿਕਸ਼ੂ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ

ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਖੇਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਆਮ ਸੀ। ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਕੱਢ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਕਾਰ ਸਨ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਤਖ਼ਤ 45

ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਣਾ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਸੂਸ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਉੱਥੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਲੁਕ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜੋਖਾਂਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੱਤ ਜਾਂ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਸਿਰ ਪਰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਥੁੱਕ ਦੇ ਗੁੱਬਾਰੇ ਸੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਮਹਿਲ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿੱਖਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਦੇਖੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਉਹ ਮਾਡਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸਦੇ ਲਈ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਪੈਸੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਇਸ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ

ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਮੇਰਾ ਇਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਦਫ਼ਤਰ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਜੋਖਾਂਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਨੰਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਖਾਲੀ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਓਨੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਉਦਾਸ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਉੱਥੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦਸਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੱਤ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਸਕਾਈਲਾਈਟ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਦੀਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਦੋਸਤ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਸਨ।

ਮੋਨਲਮ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਬਾਹਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਤ੍ਰੇਯ, ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਬੁੱਧ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

46 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਸ ਬਾਹਰੀ ਗਲੀ ਨੂੰ ਲਿੰਗਕੋਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਲਿੰਗਕੋਰ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬਰਖੋਰ, ਜੋ ਕਿ ਜੋਖਾਂਗ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਗੋਲਾਕਾਰ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿੰਗਕੋਰ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਸਨ।

ਮੂਰਤੀ ਜਲੂਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਖੇਡ ਸਮਾਗਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪੱਧਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦੌੜਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠ ਤੋਂ ਪਰੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜੇ। ਪਰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਐਥਲੀਟ ਆਪਣੀ ਦੌੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕੱਠੇ ਦੌੜਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਕੁਝ ਦੌੜਾਕਾਂ ਨੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਵਜੋਂ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਖਿਸਕ ਗਏ। ਦੌੜ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਪਿਆ।

ਮੋਨਲਮ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੱਠ ਦੇ ਮੁਖੀ ਇੱਕ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨੇੜਿਓਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਸੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ। ਇੱਕ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਰ ਘਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਅਤੇ ਚਿੱਟਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ, ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦਿਲਚਸਪ ਪਹਿਲੂ ਮਠਿਆਈਆਂ ਸਨ। ਖਾਬਸੇ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਲੇ ਹੋਏ ਬਰੈੱਡ ਸਨ। ਹਰ ਸਾਲ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰਾ ਰਸੋਈਆ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸਟਰੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾਬਸੇ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਤਲਣ ਦਾ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਇੰਨਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰਸੋਈਏ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਬਾਰਾ ਤਲਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਗਰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਬਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਖਾਬਸੇ ਨੂੰ ਤਲ਼ਣ ਲਈ ਪੈਨ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ, ਇਹ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਵਾਂਗ ਫਟ ਗਿਆ। ਉਬਲਦਾ ਤੇਲ ਮੇਰੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਛਾਲੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਯਾਦ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਰਸੋਈਏ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਸਵਾਰ ਸੁੰਘਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਤੇਜਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਤੇਲ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੱਜਿਆ ਆਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕਰੀਮ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਫੈਂਟੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਉਹੀ ਕਰੀਮ ਲਗਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸੁੰਘਣ ਵਾਲੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਲਟਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਚੇਚਕ ਦੇ ਮੁਹਾਸੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਦਿਲਚਸਪ ਓਪੇਰਾ ਫੈਸਟੀਵਲ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਚੱਲਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕ ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਸੱਤਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਿੱਬਤ ਭਰ ਤੋਂ ਨ੍ਰਿਤਕਾਂ, ਗਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੀਲੀ ਕੰਧ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਓਪੇਰਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੰਧ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੈਬਿਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੋਂ ਮੈਂ ਸਮਾਰੋਹ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਆਪਣੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਅਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਔਰਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਤਿਉਹਾਰ ਤੋਂ ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਤੋਂ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਉਹ ਕੋਰਲ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮੌਕਾ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗਮਲੇ ਲੈ ਕੇ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਪਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਫਾਈ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਕਾਰਫ਼ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ ਅਤੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਲਟਕਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਮ ਲੋਕ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਨਾਟਕ ਆਦਿ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵੀ ਦੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪੀਲੀ ਕੰਧ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ **ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਚੱਕਰ ਮਨੀ** ਲੈ ਕੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾਇਆ, ।

48 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮਨੀ ਇੱਕ ਘੁੰਮਦਾ ਗੋਲ ਡੱਬਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਖੰਪਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਲੰਬੀਆਂ ਗੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲ ਝਾਂਜਰਾਂ ਨਾਲ ਲਟਕਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ, ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਨੇਪਾਲੀ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਵਪਾਰੀ, ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਪਤਲੇ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਹਰ ਕੋਈ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਔਸਤ ਤਿੱਬਤੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸ਼ੋਅ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਸੰਦ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਜਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਭਿਕਸ਼ੂ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ।

ਕਿੰਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਦਿਨ ਸਨ! ਓਪੇਰਾ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਗਾਣੇ ਦੀ ਹਰ ਚਾਲ ਅਤੇ ਹਰ ਨਾਚ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਯਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਪਿਕਨਿਕ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਅਤੇ ਛੰਗ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਵਾਨ ਮਾਵਾਂ ਉੱਥੇ ਬੈਠਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਬੱਚੇ ਚੀਕਦੇ ਅਤੇ ਖੇਲਦੇ ਹੋਏ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭੱਜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੁਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਨ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ

ਜੀਵੰਤ ਅਤੇ ਰੰਗੀਨ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਨ੍ਰਿਤਕ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਚਮਕ ਉੱਠਦੇ ਸਨ। ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਹਾੜੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਦਰਸ਼ਕ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਹੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਾਮੇਡੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਦਾਕਾਰ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ, ਨਨਾਂ, ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਿਉਹਾਰ ਮਹਾਕਾਲ ਤਿਉਹਾਰ ਸੀ ਜੋ ਤੀਜੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੋਟਾਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਮਲਿੰਗ ਚਿਸ਼ਾਂਗ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਪੰਜਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪੰਦਰਵੇਂ ਦਿਨ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ, ਨਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ, ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਤੰਬੂ ਅਤੇ ਪਿਕਨਿਕ ਉਪਕਰਣ ਪੈਕ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਤਖ਼ਤ 49

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

ਫਿਰ ਦਸਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪੱਚੀਵੇਂ ਦਿਨ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਿਉਹਾਰ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਸੋਂਗਖਾਪਾ ਨੇ ਨਿਰਵਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਗੇਲੁਗ-ਪਾ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਨ। ਉਸ ਰਾਤ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਦਿਨ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਬੇਝਿਜਕ ਨੋਰਬੁਲਿੰਗਕਾ ਤੋਂ ਪੋਟਾਲਾ ਲਈ

ਰਵਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵਾਂ ਕਿ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਾਂਗ ਨੋਰਬੁਲਿੰਗਕਾ ਤੋਂ ਪੋਟਾਲਾ ਤੱਕ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨੋਰਬੁਲਿੰਗਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿਉਹਾਰ ਸਨ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪਤਝੜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੇਲਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਤੋਂ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਯਾਕ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖਦਾਈ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਵੱਲ ਧੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਿਜਾਂਦੇ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭੇਜਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕੁਝ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

*****

-3-

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾ

1950 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੀਤੀ ਨਾਟਯੋਤਸਵ (ਓਪੇਰਾ-ਤਿਉਹਾਰ) ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਬਾਥਰੂਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਥਰੂਮ ਮੇਰੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਗਜ਼ ਦੂਰ ਸੀ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਹਰਕਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਭੂਚਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲਟਕੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਹਿੱਲ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਕੁਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਹਰ ਭੱਜਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜੇ। ਅਸੀਂ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਧਮਾਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੰਬਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਧਮਾਕੇ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਕੋਈ ਟੈਸਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਲਗਭਗ ਤੀਹ-ਚਾਲੀ ਧਮਾਕੇ ਹੋਏ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਫੌਜੀ ਟੈਸਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਕੋਈ ਕੁਦਰਤੀ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ, ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲਾਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ 400 ਮੀਲ ਦੂਰ ਚਾਮਡੋ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ 300 ਮੀਲ ਦੂਰ ਸਾਕਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਜਦੋਂ ਘਟਨਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਘੱਟ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਸਧਾਰਨ ਭੂਚਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਸੰਕੇਤ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਸ ਅਸਾਧਾਰਨ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੇਨਰਿਕ ਹੈਰਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭੂਚਾਲ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਅਲੌਕਿਕ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਉਸਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਿੱਲਣ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ ਹਿੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਰਤ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ , ਮੈਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਜੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਰਤ ਟੁੱਟ ਗਈ, ਤਾਂ ਫਲੈਸ਼ ਅਤੇ ਗਰਜ ਕਿੱਥੋਂ ਆਈ? ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਏਨੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੈਰਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਪੂਰਨ ਸੀ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਰਹੱਸਮਈ ਘਟਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕੁਝ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਘਟਨਾ ਮੰਨਣਾ ਆਸਾਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਉੱਪਰੋਂ ਆਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗਰਜ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਵੇ, ਤੱਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਗਈ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਗੀਤੀਨਾਤਯੋਤਸਵ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਸੰਕੇਤ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਚ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਦੂਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੈਬਿਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਉਸਨੂੰ ਰੀਜੈਂਟ ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੈ। ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਫੈਸਲੇ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਇਸਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਭਿਆਨਕ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ? ਫਿਰ ਵੀ, ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਖੁਦ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੈਲਫ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਦੂਤ ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਹ ਰੋਕ ਕੇ, ਰੀਜੈਂਟ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ। ਉਸਨੇ ਪੱਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰੀਜੈਂਟ ਨੂੰ ਜੋ ਪੱਤਰ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਖਾਮ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਰ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚਾਮਡੋ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਪਿਛਲੀ ਪਤਝੜ ਵਿੱਚ, ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ "ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ" (ਉਹ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ?) ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ 1949 ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਧਮਕੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਤਿੱਬਤ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 8,500 ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਜੇਤੂ ਪੀਪਲਜ਼ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

52 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕ ਨਾਟਕ ਉਤਸਵ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਯਾਦ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਇਕੱਲਤਾ ਦੇ ਜੋ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਾ ਤਾਂ ਢੋਲ ਦੀ ਹੌਲੀ ਬੀਟ 'ਤੇ ਜਾਦੂਈ ਨਾਚਾਂ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨੱਚਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ, ਜੋ ਚਿੱਤਰਿਤ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ (ਕੁਝ ਪਿੰਜਰਾਂ ਵਰਗੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ), ਇਕੱਲੇ ਅਤੇ ਤਾਲਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਾਚ 'ਤੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਸਨ।

ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਡਰ ਸੱਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਫੌਜ ਪੀਐਲਏ ਦੇ 80 ਹਜ਼ਾਰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੇ ਚਾਮਡੋ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਦਰਿਚੂ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਚੀਨੀ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ, ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਡਿਗ ਹੀ ਪਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲਹਾਸਾ 'ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਨਾ ਹੋਈਏ। ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਕੋਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰ ਸਨ। ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਿਖਲਾਈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਵਫ਼ਦ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤਿੱਬਤੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਹਨ ਅਤੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਨੀਵਾਂ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ

ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕਸਾਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਵੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਚੀਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਥਿਤੀ ਉਲਟ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੈਨਿਕ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ। ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਪਲਾਈ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਮੌਸਮ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੈਨਿਕ ਭੁੱਖਮਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਅਰਥ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਨੀ ਆਬਾਦੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਸੌ ਗੁਣਾ ਵੱਡੀ ਸੀ।

ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਇਹ ਖ਼ਤਰਾ ਦੁਨੀਆ ਦੁਆਰਾ ਅਣਦੇਖਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਹਮਲਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। 7 ਨਵੰਬਰ 1950 ਨੂੰ, ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਤਰਫੋਂ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੇ , ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਦੇ ਵੀ ਇਸਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੋ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਜੋ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ।

ਸਰਦੀਆਂ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੋਰ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾ 53

ਸਮੇਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਾਈ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਜਲਦੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਰ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ

ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੋ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਸਨ - ਇੱਕ ਉਹ ਸਨ ਜੋ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਹ ਸਨ ਜੋ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਮਲਾ ਸ਼ਮਨ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਮਾਹੌਲ ਸੀ। ਕੁਟੇਨ ਉੱਥੇ ਆਇਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਭਾਰੀ ਚੋਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਲੜਖੜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਗੋਦੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚਿੱਟਾ ਰੁਮਾਲ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ 'ਥੁ-ਲਾ ਬਪ', ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ'।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦੋਰਜੇ ਡ੍ਰੈਕਡੇਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ। ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਰੀਜੈਂਟ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸ਼ਾਹੀ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 17 ਨਵੰਬਰ 1950 ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੁਭ ਦਿਨ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਬਣਿਆ ਜੋ ਯੁੱਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ? ਤੰਤਰੀਕ ਓਝਾ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੇਰੀ ਦੀਖਿਆ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜਾ ਪਹਿਲਾਂ, ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਲਹਾਸਾ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਜੋਂ ਖੋਜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਕੁੰਬਮ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਬਿਤਾਏ ਸਨ। ਇਹੀ ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਹਨ। ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਬਹੁਤ ਡਰੇ ਹੋਏ, ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਦੁੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਹੜਬੜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਮਡੋ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੀ, ਚੀਨੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸੀ ਅਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚੀਨੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਯੋਜਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀ ਰਾਜ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ

ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਲਹਾਸਾ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਵੇਗੀ।

ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹਰ ਬੋਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਲਈ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸਤਹੀ ਸਮਝ ਸੀ।

54 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੱਬਤੀਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚੀਨੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉੱਥੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦਿਖਾਏ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ।

ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਜਾਣ ਸੀ। ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਮੰਗੋਲੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਨੂੰ 'ਲਾਈਫ' ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਧਰਮੀ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਕਤਸਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਦਦ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਡਰ ਗਿਆ।

ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਨੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਖਾਸ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤਿਆਗ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਹੁੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ, ਆਪਣਾ ਚੋਗਾ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤ ਵਜੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਮਰੀਕੀਆਂ

ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਹਨ।

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਾਂ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਤਕਤਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖ਼ਤਰਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਭਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਭਾਈ ਨਾਲ ਦੋ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਉਸਦੇ ਭਿਆਨਕ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਸਮਾਗਮ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਸਮਾਗਮ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਸਮਾਗਮ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਸ਼ੋਲ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਦੂਰਬੀਨ ਰੱਖੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜਾੜ ਸੀ। ਕੂੜੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਕੁੱਤੇ ਹੀ ਚੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਗਾਇਬ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾ 55

17 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠਿਆ, ਅਜੇ ਵੀ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕਮਰ ਦੁਆਲੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹਰਾ ਕੱਪੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਾ ਕੱਪੜਾ ਇੱਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਾ ਰੰਗ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਭ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਸ਼ਤਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਸਮ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਧਿਆਨ ਭਟਕਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ

ਕਿ ਮੈਂ ਰਸਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸੇਬ ਖਾਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸੇਬ ਨਿਗਲਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ। ਖੈਰ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸੇਬ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਦੀਖਿਆ ਸਮਾਰੋਹ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਇਹ ਮੌਕਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੀ ਸਰਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵੀ ਰੰਗੀਨ ਸਰਕਾਰੀ ਵਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਘੱਟ ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਡਿਸਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜੋਤਸ਼ੀ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੇਬ ਖੁਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਿਨ, ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ, ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਦਿਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੀ ਨਿੱਜੀ ਰਾਏ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਸਮਾਰੋਹ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ। ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸਮਾਰੋਹ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਰੋਹ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਰੋਹ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਛੇ ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਨੇਤਾ ਸੀ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਟਾਲਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਦੋ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਿਸਟਮ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਅਹੁਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇੱਕ ਆਮ ਸਿਵਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੰਜਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯੁੱਗ ਲਈ ਠੀਕ ਸੀ ਪਰ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਰਕਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੁਧਾਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਕੋਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਕਾਸ਼ਾਗ ਕੋਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਦੇ ਹਰੇਕ ਅਧੀਨ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੋਲ ਜਾਵੇਗਾ।

56 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾਮਲਾ ਰੁਕ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੇਕਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਲਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਉਸ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਸੁਧਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਡਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚੇਗਾ।

ਮੈਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਤਾਸ਼ੀ, ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ, ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ।

ਇਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ, ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਨੇਪਾਲ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਵਫ਼ਦ ਭੇਜਾਂ। ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਚੀਨ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਵਫ਼ਦ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗਏ ਸਨ। ਚੀਨ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਦੱਖਣੀ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ, ਜੇਕਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿਗੜਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ

ਦੌਰਾਨ, ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਲੋਬਸਾਂਗ ਤਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਮੋਹਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ।

*****

-4-

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ

ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਨ। ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਬਰਾਹਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰੀ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਕਈ ਵੱਡੇ ਪੈਕੇਜ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੋਟਾਲਾ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਿਸਕੁਟ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਹ ਜਾਂ ਸੱਠ ਮਜ਼ਬੂਤ ਡੱਬੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਤੋਂ ਚਿਕਯਾਬ ਕੈਂਪਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਕਾਰਨ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ

ਸੀ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਅਜੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬੱਚਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵਾਂਗ ਯਾਤਰਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ।

ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਠੰਡ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਸਮ ਸਹਿਣਯੋਗ ਸੀ।

ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਥਾਨ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਮਕਦਾਰ ਹਨ। ਪੋਟਾਲਾ ਵਿਹੜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਅਤੇ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਟੱਟੂ ਦੇ ਪੈਰ ਠੋਕਰ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਡਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਡਰੋਮੋ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ 200 ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਾਦਸਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹੁੰਦੀ। ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਗੈਂਡੇਨ, ਸੇਰਾ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ **ਬਹਿਸ -ਕੈਂਪ** ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਆਮ ਕਾਫਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸੌ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਹ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਓਨੇ ਹੀ ਮਾਲਵਾਹਕ ਜਾਨਵਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਭੇਸ ਕੰਮ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਾਹੌਲ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਹ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵਾਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ, ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ, ਰੁਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਾਂਗਾ।

ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਗਿਆਂਸੇ (ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ) ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਗੁਪਤਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ। ਕੁਝ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਭਾਰਤੀ ਘੋੜਸਵਾਰ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਜਨਵਰੀ 1951 ਵਿੱਚ ਡਰੋਮੋ ਪਹੁੰਚੇ।

ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਪਿੰਡ ਨੇੜੇ ਸਥਿਤ ਸਨ। ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਸੀ। ਸਮੁੰਦਰ ਤਲ ਤੋਂ 9,000 ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਅਮੋ-ਚੂ ਘਾਟੀ ਇੱਥੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ।

ਘਾਟੀ ਦੇ ਤਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਦੀ ਵਗਦੀ ਸੀ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੰਨੀ ਨੇੜੇ ਵਗਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਗਰਜ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਪਹਾੜ ਸਨ। ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ, ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰਤੱਖ ਚੱਟਾਨਾਂ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਾੜ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਿਰ ਦਰਦ ਦੋਵੇਂ ਹਨ। ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਪਾਈਨ ਦੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਅਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੌਸਮ ਨਮੀ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਡਰੋਮੋ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸੂਨ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਸੂਰਜ ਚਮਕਿਆ ਅਤੇ ਘਾਟੀ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਸੀ, ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੇ ਹੋਏ ਸਖ਼ਤ ਪਹਾੜ। ਪਰ ਸਰਦੀਆਂ ਅਜੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਦੂਰ ਸਨ। ਡਰੋਮੋ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖਿਡੌਣੇ ਅਤੇ ਸੇਬ ਭੇਜੇ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਡਰੋਮੋ ਘਾਟੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਧੁੰਗਰਵਰ ਵਿਖੇ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸੈਟਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਧਿਆਨ, ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਰੁਟੀਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਬਦਲਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ, ਵਧੇਰੇ ਖਾਲੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ। ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਵਾਧੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਖਾਲੀਪਣ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਪੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ। ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਮੁੱਖ ਸਲਾਹਕਾਰ 'ਕਾਸ਼ਾਗ' ਸਨ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਜੋ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ, ਤ੍ਰਿਜੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ, ਸੀਨੀਅਰ ਤਸੇਨਸ਼ਾਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਵਫ਼ਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਚੀਨ ਵੱਲ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਨੇਪਾਲ ਸਾਡੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜਲੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸੀ,

ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ। 1947 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਿਊ ਰਿਚਰਡਸਨ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਮੰਨਦੀ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਦਾ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਹੱਕ ਹੈ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਕਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਉਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1914 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ (ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ) ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਧੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ?

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਨਫਾਸਤ ਪਸੰਦ , ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਨੇ 1948 ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਪਾਰਕ ਵਫ਼ਦ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ,

60 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਜੋ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਚਾਮਡੋ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨਗਾਬੋ ਨਗਾਵਾਂਗ ਜਿਗਮੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ। ਚਾਮਡੋ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁਣ ਚੀਨੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਪਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਲਹਾਸਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਲੈ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਦਰਦਨਾਕ, ਉਦਾਸ ਵਰਣਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਪੀਪਲਜ਼ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਜਾਨਾਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਨਗਾਬੋ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਦਦਗਾਰ ਭੇਜਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਫ਼ਦ ਨਾਲ ਬੀਜਿੰਗ ਜਾਣ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬੀਜਿੰਗ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਕਿਉਂਕਿ ਨਗਾਬੋ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਡਰੋਮੋ ਤੋਂ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ 'ਮੁਕਤੀ' ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਬੰਧ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਬਸੰਤ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਪਹਾੜੀਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਘਾਹ ਦਾ ਰੰਗ ਚਮਕਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਮੇਲੀ ਸਮੇਤ ਕਈ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਤੈਰਨ ਲੱਗੀ। ਮੱਠ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨਦੀ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਭੇਡਾਂ, ਯਾਕਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ੋਮੋ ਨੂੰ ਚਰਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਿਕਨਿਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਗ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਗ ਬਾਲ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪਕਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦਾ ਮਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਬੋਨ ਮੱਠ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਨਗਾਬੋ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੱਧੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਝਟਕੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬੁਸ਼ ਰੇਡੀਓ ਸੀ ਜੋ ਛੇ ਵੋਲਟ ਦੀ ਬੈਟਰੀ 'ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਸਾਰਣ 'ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ' ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ

ਅਤੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਉਦਯੋਗਿਕ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਲਗਾਤਾਰ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਮੇਲ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਰੇਡੀਓ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਆਵਾਜ਼ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੀ 'ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ' ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੱਬਤ ਦੀ 'ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮੁਕਤੀ' ਲਈ ਇੱਕ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ । ਘੋਸ਼ਣਾਕਰਤਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ 'ਪਿਛਲੇ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ' ਹਮਲਾਵਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ 'ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੋਖੇ ਅਤੇ ਭੜਕਾਹਟ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਕੌਮੀਅਤ ਅਤੇ ਲੋਕ ਗੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅਥਾਹ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ।' ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠਾਂ ਅਤੇ ਲੱਛੇਦਾਰ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਮਹਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਸਮਝੌਤਿਆਂ' ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ-1 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਹਮਲਾਵਰ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਗੇ। ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਮਾਤ ਭੂਮੀ, ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।" ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜ ਮਾਂਚੂ ਫੌਜ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ (ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਕੁ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸਨ। ਤਿੱਬਤ ਦਾ "ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵੱਲ ਵਾਪਸੀ" ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਭਰੀ ਖੋਜ ਸੀ। ਤਿੱਬਤ ਕਦੇ ਵੀ ਚੀਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਚੀਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵੰਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਨਸਲ ਹਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਲਿਪੀ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਜੂਰੀਸਟਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ:-

"1912 ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 1911-12 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਉਭਰਨ ਦੀ

ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਿੱਬਤ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਨਗਾਬੋ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਦ੍ਰੋਮੋ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੀਟੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰਸਾਰਣਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵੈ-ਵਧਾਈ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਾਅਰੇ ਸਨ।

ਸਾਮ ਵਾਦੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨ, ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਦੇ ਅਜੂਬਿਆਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਗ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ 'ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਹੁਣ ਇੱਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ!' ਬਕਵਾਸ ਸੀ।

62 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਤਰੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਰਟੀਕਲ ਦੋ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ "ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ" ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੀਐਲਏ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ ਅੱਠ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ। ਆਰਟੀਕਲ ਚੌਦਾਂ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲੇਖ ਸਨ ਜੋ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: ਹੁਣ ਤੋਂ, ਬਰਫ਼ਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਤਿੱਬਤ, ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਹਕੀਕਤ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗੀ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਲਕੱਤਾ ਤੋਂ ਤਕਤਸਰ ਰਿੰਪੋਚੇ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਲੰਬੇ-ਲੰਬੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਲੱਭਣੇ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਭਾਰਤ, ਨੇਪਾਲ, ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਸਾਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕੋਰੀਆ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਤਰਕ ਸਮਝ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦੂਜਾ ਮੋਰਚਾ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ।

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਬੀਜਿੰਗ ਵਫ਼ਦ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਤਾਰ ਆਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਸੁਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਨਗਾਬੋ ਨੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਕਲੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਨਗਾਬੋ ਦੇ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ, ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ, ਭਾਰਤ ਰਾਹੀਂ ਡਰੋਮੋ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੱਠ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਗੈਂਡੇਨ, ਸੇਰਾ ਅਤੇ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ। ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਬਾਰੇ ਦੱਸੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਲੁਕੰਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਮੇਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਅੰਤ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਡਰੋਮੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ ਕਲਕੱਤਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੇਨਰਿਕ ਹੈਰਰ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਾਲੀਮਪੋਂਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਸਟਾਫ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੇ ਰਹੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੱਤਰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ? ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ? ਸਵਾਲ ਉੱਠ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜੰਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਜੰਗ ਦਾ ਮਤਲਬ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਚੀਨ ਇੱਕ ਗੁਆਂਢੀ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲੋਂ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਫੌਜੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜੰਗ ਰਾਹੀਂ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਾਲ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਸਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਅਣਗਿਣਤ ਤਿੱਬਤੀ, ਅਮਰੀਕੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਜਨਰਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ।

ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ 16 ਜੁਲਾਈ, 1951 ਨੂੰ ਡਰੋਮੋ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇੱਕ ਦੂਤ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਇਆ। ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਡਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ? ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੰਗ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਦੂਰਬੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਜੋੜਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਲਕੋਨੀ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਘਾਟੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੀਂਹ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਪਰ ਮੌਸਮ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਭਾਫ਼ ਦੇ ਝਰਨੇ ਉਛਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਕੁਝ ਹਿੱਲਜੁਲ ਹੋਈ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮੱਠ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ ਸੂਟ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਲਾਲ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚੋਲੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਠੰਡੀ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਚੀਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ ਨੇ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

64 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਚੁੱਪ-ਚਾਪ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਸੁਣਿਆ ਹੈ " ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਰੋਲੈਕਸ ਘੜੀ ਦੇਖੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪੂਰਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਫਿਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਕਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਬੇਝਿਜਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ "ਜਲਦੀ" ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੇ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਹਾਸਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਸਕੀਏ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਟਾਫ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੇਰੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ

ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਬਕ ਸੀ।

ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੁਣ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਮੌਕੇ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਟਾਫ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਤੁਰੇ । ਇਸ ਵਾਰ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰੁਕਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜ ਕਿਵੇਂ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਕਿਵੇਂ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਮੌਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਹੀ ਫਾਰਮੂਲਾ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ, ਧਰਮ ਕੋਲ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਬਿਹਤਰ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਡਰੋਮੋ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਹੁਤ ਦਿਆਲੂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ

ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ।

ਡਰੋਮੋ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗਿਆਂਸੇ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ, ਜਿੱਥੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਭਾਰਤੀ ਘੋੜਸਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ।

ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੁਝ ਦਿਨ ਉੱਥੇ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬੋਧੀਸਤਵ ਦੋਰਜੇ ਫਗਮੋ ਦਾ ਮੱਠ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਮੱਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭੂਮੀ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਸੀ। ਸੁੰਦਰ ਨੀਲੀਆਂ ਝੀਲਾਂ, ਹਰੇ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਡਾਂ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਧੁੱਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ, ਮੈਂ ਇੰਨੇ ਸੁੰਦਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਾਨੂੰ ਹਿਰਨਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਝੁੰਡ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਆਮ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ, ਤਿਰਛੀਆਂ ਲੱਤਾਂ 'ਤੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਘੋੜਸਵਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਟਿੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਮੱਕੜੀਆਂ ਅਤੇ ਬਿੱਛੂਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੱਪਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸ਼ੌਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਟਿੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਕਿਉਂ ਜੰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਘੋੜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਇੱਕ ਖੱਚਰ ਸੀ ਜੋ ਕਦੇ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਉਹਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਚਮੈਨ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਸੰਦ, ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਇਸ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ।

ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਨਰਗਾਰਤਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਯਮਦਰੋਕ ਝੀਲ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਝੀਲ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਰੰਤਰ ਵਹਾਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੰਦਰ ਨੀਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਇੱਕ ਪਣ-ਬਿਜਲੀ ਪਲਾਂਟ ਲਈ ਇਸਦਾ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀ ਹੋਣਗੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੈਮਡਿੰਗ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸੀ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮੁਖੀ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲਿੰਗ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਝੌਂਪੜੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ ਸੀ ਜੋ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤੁਲਕੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਭਿਕਸ਼ੁਣੀਆਂ ਦੇ ਮੱਠ ਵੀ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੱਠ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਮੁਖੀ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੁਣੀ ਸੀ।

ਦੋਰਜੇ ਫਾਗਮੋ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਵਜਰਵਰਾਹੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਦੰਤਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਵਜਰਵਰਾਹੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦਾ ਸਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

66 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਦੰਤਕਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 18 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਹਮਲਾਵਰ ਨਾਨਗਾਤਸੇਨ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੱਠ ਦੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਮੱਠ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਆਪਣੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਅੰਦਰ ਉਸਨੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹਾਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਜੰਗਲੀ ਸੂਰ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ।

ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਦਾ ਮੁਖੀ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੰਮੀਆਂ ਗੁੱਤਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮੀਲੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਭੱਜ ਗਈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਮੱਠ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ -ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਮੱਠਾਂ ਵਾਂਗ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਭਿਆਸ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਠ ਗਿਆ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਪੈਦਲ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਆਲਤਾ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਖਾਲੀ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਖ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਘਾਹ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਬਹਿਸਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੀਜੈਂਟ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਧੱਬਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲੋਂ ਲਾਮਾ ਵਜੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੇ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਿੱਬਤ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਅਹੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂ । ਮੈਂ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਇਆ। ਖੈਰ, ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਗਿਆ।

ਲਗਭਗ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਅਗਸਤ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਸਰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਜਨੂੰਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੂਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਮਡੋ ਅਤੇ ਖਾਮ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀਆਂ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 67

ਇਸ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜੋ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨਪਸੰਦ ਸਵੀਪਰ ਨੋਰਬੂ ਥੋਂਡੂਪ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਸਮਰਪਿਤ ਦੋਸਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਸਕ ਨਾਲ ਡਰਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਔਖੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮੌਕ ਬਾਕਸਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਖੇਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਖੂਨ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨੋਰਬੂ ਥੋਂਡਪ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਣਾ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਘੱਟ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਭਿਆਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਾਰਡ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਜਨਰਲ ਦਾ ਪਾਰਾ ਚੜ੍ਹਾਅ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰਸਮੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਵਾਂਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸਦੀਆਂ ਉੱਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਨਰਲ ਅਕਸਰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੋਂ ਨਰਮ ਅਤੇ ਨਿਮਰ ਸੀ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਲਈ ਕੁਝ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਆਲੂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੇਰੀ ਧਾਰਮਿਕ

ਪਰਵਰਿਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁੱਸਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਚਿਆਂਗ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

68 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਚੀਨੀ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਲੁਕੰਗਵਾ, ਤਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਕੋਲ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੇ ਵੱਖਰੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੇੜਦੇ ਸਨ।

ਡਰੋਮੋ ਤੋਂ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦੌਰ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1951 ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਅਠਾਰਵੀਂ ਰੂਟ ਫੌਜ ਦੇ 3000 ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਇਹ ਸੈਨਿਕ ਉਸ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਸਨ ਜਿਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਚਾਮਡੋ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨਸ਼ੇਨ ਅਤੇ ਚਿਆਂਗ ਕੁਓ-ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਨਰਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਅਤੇ ਫਰ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਵੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਝੁਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਮਰਥਕ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਾਓ ਸੂਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਹੈ।

ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਨ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੱਖਣ ਜਾਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਇਦਾਦ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਾਇਦਾਦ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਹਾਨਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨੇਫਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਖੇਤਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸਾਮ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਟੁਕੜੀ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਉਚਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਢੋਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਮੈਂ ਦੂਰਬੀਨ ਲੈ ਕੇ ਛੱਤ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਪਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਜੋ ਧੂੜ ਉਡਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਚੂ-ਤੇ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲਾਲ ਬੈਨਰਾਂ ਅਤੇ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ੍ਹੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੀ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਪਿਸ਼ਾਚਾਂ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਝੰਡਿਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੇਅਰਾਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ। (ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।) ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਭਿਆਨਕ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

1951-52 ਦੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਵਧੇਰੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਲਾਮਰੀਮ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਠ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ

ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਤਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੱਠ ਦੇ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੁਪਤ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਇਸ ਵਾਰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਧੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ, ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੋੜ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, 20,000 ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਜਥੇ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭੋਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਲਗਭਗ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੀਮਤ ਸਰੋਤ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਕਿ ਫੌਜ ਸਾਰੀਆਂ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੂਈਆਂ ਜਾਂ ਧਾਗਾ ਵੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨਾਜ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਜੋਂ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਦੁੱਗਣੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁੱਸਾ ਭੜਕ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਭੜਕਣ ਲੱਗੀ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ, ਉਹ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਜਾਂ ਥੁੱਕਦੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ

ਪੱਥਰ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਚੋਲੇ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਕੇ ਕੋਰੜੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ, ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ ਦੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਘੜੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਆਪਣੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਫਰ ਕੋਟ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਅਤੇ ਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ?

ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਣਿਆਂ ਜਾਂ ਪੋਸਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ' ਸਨ।

ਪਰ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੋਸਟਰ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਵਿਰੋਧ ਲਹਿਰ ਕਾਫ਼ੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਛੇ-ਨੁਕਾਤੀ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ 'ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀਆਂ' ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਤਣਾਅ ਵਧ ਗਿਆ। ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਮੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਲੋਬਸਾਂਗ ਤਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੂੰ ਬਾਈਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਡਰ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਚੀਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਤਰੀ 'ਸਮਝੌਤਿਆਂ' ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹ ਲੋਕ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਖਲ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਵਿਚਕਾਰ ਬੇਅੰਤ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਊਠਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਡਰਾਫਟ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੋਬਸਾਂਗ ਤਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਲਈ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਨ ਸਗੋਂ ਅਸੰਭਵ ਵੀ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਜਨਰਲ ਨੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਰਾਸ਼ਨ ਵਜੋਂ 2,000 ਟਨ ਜੌਂ ਮੰਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਇੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਮੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੋਦਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਅਨਾਜ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਫੌਜ ਨੂੰ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਰੈਜੀਮੈਂਟਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨਰਲ ਨੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿਮਰਤਾਪੂਰਵਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 71

ਜਨਰਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ 'ਤੇ ਚਿੜ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੀ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਚੀਨੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਚਿੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਿਕਸ਼ੂ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਕਲਪਿਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲੁਖਾਂਗ ਇੱਕ ਚਰਿੱਤਰਵਾਨ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਜਨਰਲ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਉਹ ਜਨਰਲ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿੰਨੀ ਚਾਹ ਪੀਤੀ। ਲੁਖਾਂਗ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਇਹ ਚਾਹ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।" ਮੈਂ ਇਸ 'ਤੇ ਹੱਸ ਪਿਆ ਪਰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਮਾੜੀ ਸੀ।

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸਿਖਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਕਾਸ਼ਾਗ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਲੁਖਾਂਗ ਇਸਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਤਰੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਵਾਰ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਕਾਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇਗੀ।

ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, "ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕਰਾਂਗੇ ਉਹ ਹੈ ਤਿੱਬਤੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਝੰਡੇ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ।"

"ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਰੇਗਾ," ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। "ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ, ਉਸਦਾ ਜ਼ਖ਼ਮ ਅਜੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਚਿਆਂਗ ਮੀਟਿੰਗ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੀਟਿੰਗ ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਘਟਨਾ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦੂਜੇ ਜਨਰਲ, ਫੈਨ ਮਿੰਗ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਲੁਕਾਂਗਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੁਕਾਂਗਵਾ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਉਹੀ ਰਾਏ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਿੱਬਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਉਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਸੈਨਿਕਾਂ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਚਾਮਡੋ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਮੁਸੀਬਤ ਹੀ ਆਵੇਗੀ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਫੈਨ ਮਿੰਗ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿਣਗੇ। ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਕਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੀਟਿੰਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਮੀਟਿੰਗ ਦੁਚਿੱਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਇੱਕ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਸੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਾਸ਼ਾਗ ਤੋਂ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ, ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਆਏ, ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਸਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਭਰ ਆਈਆਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਭਾਰੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਵਹਾਰ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪਤਾ ਲੱਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਸ਼ੀਲੁਨਪੋ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਮਡੋ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਚੀਨੀ 'ਬਾਡੀਗਾਰਡ' ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਟੁਕੜੀ, ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਸਮੇਤ ਸੀ।

ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿਖੇ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਚੀਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਟੋਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਤੁਰੰਤ ਉਸਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਪਰ ਉਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਕੱਲਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਨੌਜਵਾਨ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਹੁਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਸੂਮ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿੰਨੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਦੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤਥਾਗ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਘੰਟੇ ਚੱਲੇ ਇੱਕ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਤੂਪ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 73

ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਸ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਫੇਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਦੇਖੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਉੱਚ ਲਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਰਹੱਸਮਈ ਵਰਤਾਰੇ ਆਮ ਹਨ। ਸਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੱਡੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਘਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

1952 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਸਤੀਫ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੇਚੈਨੀ ਭਰੀ ਜੰਗਬੰਦੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜੋ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਡਰੋਮੋ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਇੱਛਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਵੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਾਬਾਲਗ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਥੰਗਕਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੂਰਬੀਨ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਲਟਾ ਖੱਚਰ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਰਵਾਇਤੀ ਸਜ਼ਾ ਸੀ।

ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦਖਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਦੇਖੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਲੱਭ ਰਾਖਿਆਂ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਰੀਜੈਂਟ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੁਣਨ ਲਈ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢਾ, ਛੋਟਾ, ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਪਤਲੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰੀਜੈਂਟ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਵੀ ਸੀ) ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇਸ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਕੂਲ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਮੱਠ ਸਨ। ਪਰ ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਭਿਕਸ਼ੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦਾਖਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ

ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪਹੀਏ ਵਾਲਾ ਵਾਹਨ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸੁਚਾਰੂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਾਲ ਲੱਗਣਗੇ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਨਤੀਜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜੱਦੀ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ। ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਾਈ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਡਰੋਮੋ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ ਤਿੱਬਤੀ ਪਿੰਡ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਓਨੀ ਹੀ ਬੁਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ ਜੱਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਰਜ਼ਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਨਵਾਬਾਂ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ, ਮੈਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜਨਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੋਸਟਰ ਲਗਾ ਕੇ ਆਮ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਧਾਰ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗੀ" ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੁਧਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ 'ਮੁਕਤੀਦਾਤਾਵਾਂ' ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਸਮੂਹਿਕ ਖੇਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਾਮਡੋ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਕਾਲ, ਭੁੱਖਮਰੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਢਿੱਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਕਾਰਨ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕਿੰਨੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਉਤਪਾਦਕ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਮੈਂ 1953 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਤੋਂ 'ਕਾਲਚਕਰ' ਦੀਖਿਆ ਲਈ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਾਂਤਰਿਕ ਰਸਮ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 75

ਹੋਰ ਤਾਂਤਰਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਦੀਖਿਆ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਜਾਂ ਦਸ ਦਿਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਸਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ-ਅਯਾਮੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੰਡਲਾ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਰੇਤ ਦੇ ਕਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹਨਾਂ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੀਖਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਅਨੁਭਵ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣਗਿਣਤ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਮਰਪਣ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੀ ਆਖਰੀ ਆਇਤ ਕਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਚੇਤਾਵਨੀ ਸੀ ਕਿ, ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਯੋਗ ਨਾ

ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਲਚੱਕਰ ਦੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਮੋਨਲਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਨੂੰ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਚੇਨਰੇਜ਼ੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਬੌਧ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਰੋਹ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਪਲ ਸੀ। ਫਿਰ, ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਆਮ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਲਚੱਕਰ ਦੀਖਿਆ ਲਈ।

ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਪੂਜਾ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਦੋਵਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੀਵਨ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਕੁੜੱਤਣ ਕਿਉਂ ਸੀ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੋ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਸਨੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ।

ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਬੁੱਧ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਅਕਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ: ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਿ- ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜੋੜਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਮਾੜੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸੱਚਾਈ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਚੀਨੀ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ, ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੀ ਕਰੇਗਾ।

*****

-5-

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਵਿੱਚ

ਲੋਬਸਾਂਗ ਤਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਸਟਾਫ ਚੀਨ ਭੇਜੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਖੁਦ ਦੇਖ ਸਕਣ ਕਿ ਮਾਣਮੱਤੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਕੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ, ਸਰਾਹਨਾ ਅਤੇ ਝੂਠ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਸਿੱਖਣਾ ਪਿਆ, ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਝੂਠਾ ਰੂਪ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ 1954 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤਿੱਬਤੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਕੁਝ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਦ੍ਰਿੜ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੀ ਨਾ ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਲ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਮੇਰੇ ਦੋ ਅਧਿਆਪਕ, ਮੇਰੇ ਦੋ ਤਸਨਸ਼ਾਪ (ਤ੍ਰਿਜਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੇ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ), ਕਾਸ਼ਾਗ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਟਾਫ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਗਰਮ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਸੰਗੀਤਕ ਧੁਨਾਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰੇਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੈਇਚੂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਹੋਈ।

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਬੈਨਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਲਈ ਧੂਪ ਜਗਾਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਇਚੂ ਨਦੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨਾਮਗਿਆਲ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਜਾਪ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਕਿ ਦੋ ਛੋਟੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਿਲਾਈ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮੁੜਿਆ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜੇ ਸਨ, ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਣਗੇ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਉਹੀ ਮਿਸ਼ਰਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਡਰੋਮੋ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਦੇਖ ਕੇ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਹੋਰ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਰੋਮਾਂਚਕ ਸੀ, ਮੈਂ ਇੱਕ 19 ਸਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ!!

ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਪੇਕਿੰਗ ਦੀ ਦੂਰੀ ਲਗਭਗ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਹੈ। 1954 ਵਿੱਚ ਵੀ, ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਈ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕਿੰਘਾਈ ਹਾਈਵੇਅ 'ਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਡੋਜ਼ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਨਦੀ ਪਾਰ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾ ਸਟਾਪ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਪੈਂਤੀ ਮੀਲ ਦੂਰ ਗੈਂਡੇਨ ਮੱਠ ਵਿਖੇ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਗੈਂਡੇਨ ਤਿੱਬਤ ਦੀਆਂ ਮੱਠ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੱਠ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਯਾਤਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲਿਆ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਦੇਖਿਆ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਜਿਸਦਾ ਸਿਰ ਮੱਝ ਦਾ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮੂੰਹ ਹੇਠਾਂ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਤਰਸਯੋਗ ਭਾਵ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਭਾਵ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਭੱਜਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਗੈਂਡੇਨ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕੰਧ ਤੋਂ ਖੂਨ ਵਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।) ਮੈਂ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਾਹੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਖੱਚਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਂਗਪੋ ਖੇਤਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੜਕ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲ ਢਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਪਿਘਲੀ ਹੋਈ ਬਰਫ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਹਾੜੀ ਨਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਭਾਰੀ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਚਿੱਕੜ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤਰਸ ਆਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਤਿੱਬਤੀ ਗਾਈਡਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਐਸਕਾਰਟ ਕਰ ਰਹੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੜਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰਵਾਇਤੀ ਉੱਚਾਈ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾ ਸਕੀਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਸਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਚਮਤਕਾਰ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਮਰੇ । ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਮਾਸੂਮ ਨੌਜਵਾਨ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੱਟਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੱਚਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤੜੀਆਂ ਫਟ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ, ਜੋ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਸਵਾਰੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਕੇਂਦਰੀ ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਹ ਖੁਦ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ

ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਨਰਲ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਚਿਆਂਗ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਤਾਇਆ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਥਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇਕਰ ਜਨਰਲ ਦਾ ਅੰਤ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੱਟਾਨਾਂ ਉਸ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ?

ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਰੁਕਦੇ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਚੀਨੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਅਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਫੌਜੀ ਚੌਕੀਆਂ 'ਤੇ ਰੁਕਦੇ ਸੀ। ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਪਿਆਸਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਚਾਹ ਲੱਭਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਹ ਪੀ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ ਲਈ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਮੱਗ ਤੋਂ ਮੈਂ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ , ਉਸਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਾਲ ਥੁੱਕ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਕਣਾਂ ਨਾਲ ਗੰਦੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਲਟੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਂਗੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੱਸਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ।

ਲਗਭਗ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਡੈਮੋ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਗਏ।

ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸੈਰ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਨਦੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਾਤ ਕੱਟੀ। ਮੌਸਮ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪੀਲੇ ਬਟਰਕੱਪਾਂ ਅਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਲਾਲ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪੋਯੁਲ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਅੱਗੇ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਹੁਣ ਮੋਟਰ ਯੋਗ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਮੂਹ ਜੀਪ ਅਤੇ ਟਰੱਕ ਦੁਆਰਾ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰਾਹਤ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਖੱਚਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗਾ। ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਇੰਨੀ ਦੁਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਠੀ 'ਤੇ ਟੇਢਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ , ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਸੀ।

ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਇੰਨੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦਾ ਤਿੱਬਤ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕੰਟਰੋਲ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਲਈ ਕਈ ਬੈਰਕਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਘਰ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲਾਊਡਸਪੀਕਰ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਧੁਨਾਂ ਵਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ "ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਲਈ" ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਖਾਮ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਚਾਮਡੋ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਮਹਿਕ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫੌਜੀ ਬੈਂਡ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਲਹਿਰਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਚਾਮਡੋ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚੇਂਗਡੂ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਚੀਨੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਧਰਤਸੇ-ਢੇ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਪਾਰ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਰਹੱਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਕਿੰਨਾ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਹੈ? ਮੈਂ ਚੇਂਗਡੂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਠੀਕ ਹੋਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਂਗ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਿਗਾਤਸੇ ਗਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਆਨ ਲਈ ਉਡਾਣ ਭਰੀ।

ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗਏ ਸੀ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਨੇ ਬਿਹਤਰ ਦਿਨ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੇਆਰਾਮ ਸਟੀਲ ਦੇ ਫਰੇਮ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗੱਦੇ ਦੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਡਰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਹਵਾਈ ਯਾਤਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਵਧਾਨ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੇਕਾਰ ਜਿਹਾ ਸਹ-ਯਾਤਰੀ ਹਾਂ।

ਸ਼ੀਆਨ ਵਿਖੇ ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਢੰਗ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸਾ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਨੁਭਵ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਹਰੇਕ ਕੋਚ ਹਰ ਕਲਪਨਾਯੋਗ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੀ, ਬਿਸਤਰੇ ਅਤੇ ਬਾਥਰੂਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਡਾਇਨਿੰਗ ਰੂਮ ਤੱਕ। ਮੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਚੀਨੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਡਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੇਕਿੰਗ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਘਬਰਾਹਟ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ **ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸਕਰਾਹਟਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮਾਂ ਅਧੀਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ**। ਅਤੇ ਇਹੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਬੇਚੈਨੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰੇ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਅਤੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਚੂ ਤੇ ਨੇ ਸਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੋਸਤਾਨਾ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹੀ ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦਾ ਤਿੱਬਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਤਾਨ ਕੁਆਨ ਸੇਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

80 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਆਦਮੀ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਫੁਤਸੋ ਵਾਂਗਿਆਲ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬੰਗਲਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਪਾਨੀ ਕੂਟਨੀਤਕ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਬੰਗਲਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਮਝਾਇਆ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਦਾ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੀਨ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਲਈ ਏਜੰਟ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਿਸ਼ਨ 1949 ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ, ਨੇ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਖੁਦ ਖਾਮ ਤੋਂ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਥਾਂਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਚੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ

ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਇੱਕ ਯੋਗ ਆਦਮੀ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਚਿੰਤਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਮਰਪਿਤ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਆਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵਜੋਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਸਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਨੋਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।
"ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੇਕਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।"
ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਛੂਹ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਰੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਾਂਗ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਜੋਤਿਸ਼ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਨੇ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੱਚ ਜਾਂ ਝੂਠ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਤਭੇਦ ਸਨ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਮਾਮਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਤਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਦੋ ਤਿੱਬਤੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਸੀ

ਸ਼ਾਰਦਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
(ਸੰਜੀਵਨੀ ਸ਼ਕਤੀ)
ਨੰ. 252

ਮੇਰੇ ਪੁਰਖਜ, ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ:
ਥੁਪਤੇਨ ਗਯਾਤਸੋ

ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਰੀਜੈਂਟਸ: ਰੇਟਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ

ਦਇਆ ਦਾ ਬੁੱਧ: ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਹਾਂ
ਫਾਲਾ ਅਵਲੋਕਿਤੇਸ਼ਵਰ (ਚੇਨਰੇਸੀ)

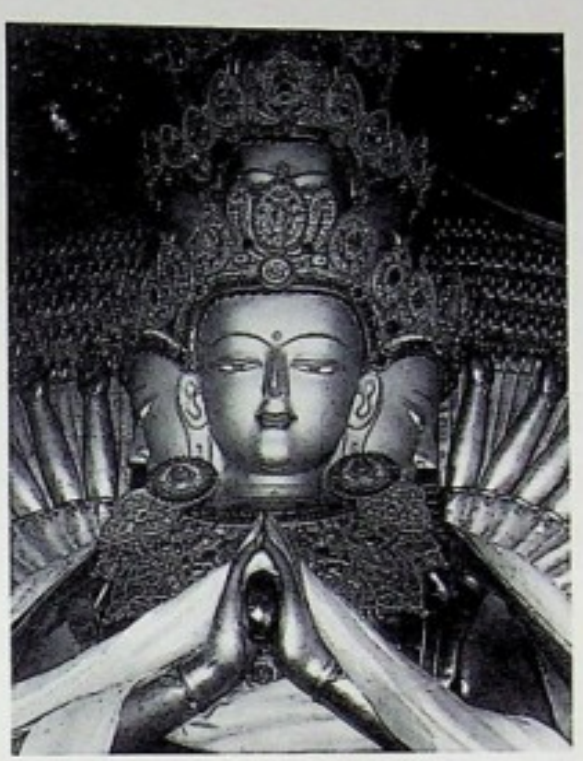

ਪੋਟਾਲਾ ਪੈਲੇਸ ਅਤੇ
ਹੇਠਾਂ ਪੋਲਾ ਪਿੰਡ

ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੀ
ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸੀ

ਡਰੈਪੰਗ ਸਮਾਰੋਹ ਜਿੱਥੇ
ਮੈਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਦਾ ਇੱਕ
ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ
ਓਪੇਰਾ ਤਿਉਹਾਰ 'ਤੇ
ਦੋ ਨਰਤਕਿਆ ਡਾਂਸ

ਇੰਜ ਯਰਤੀਜ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ
ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕ

(ਖੱਬੇ) ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਮੈਂ 1954 ਵਿੱਚ ਬੀਜਿੰਗ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬਿਲਕੁਲ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਚੂ ਤੇ, ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਝੌ ਐਨਲਾਈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਫੁਤਸੇਂਗ ਯਾਂਗਿਆਲ।

(ਹੇਠਾਂ ਖੱਬੇ) ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਕਸ਼ਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਮੇਰਾ ਸਟਾਫ਼ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਇਗਿਆਲ, ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹਨ।

(ਸੱਜੇ) ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੰਗਟੋਕ ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਥੋਂਡੁਪ ਨਾਮਗਿਆਲ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸਨ।

(ਹੇਠਾਂ) 1956-57 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਦੁਰਲੱਭ ਫੋਟੋ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਖੱਬੇ ਤੋਂ: ਮਾਂ, ਤੁਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ, ਤਿਆਲੇ ਥੋਂਡੁਪ, ਤਕਤਸਰ ਰਿਮਪੋਚੇ, ਲੋਬਸਾਂਗ ਯੇਸ਼ਏਨ, ਮੈਨ, ਜੇਤਸੁਨ ਪੇਮਾ ਅਤੇ ਟੈਨਸਿਨ ਯੇਗਿਆਲ

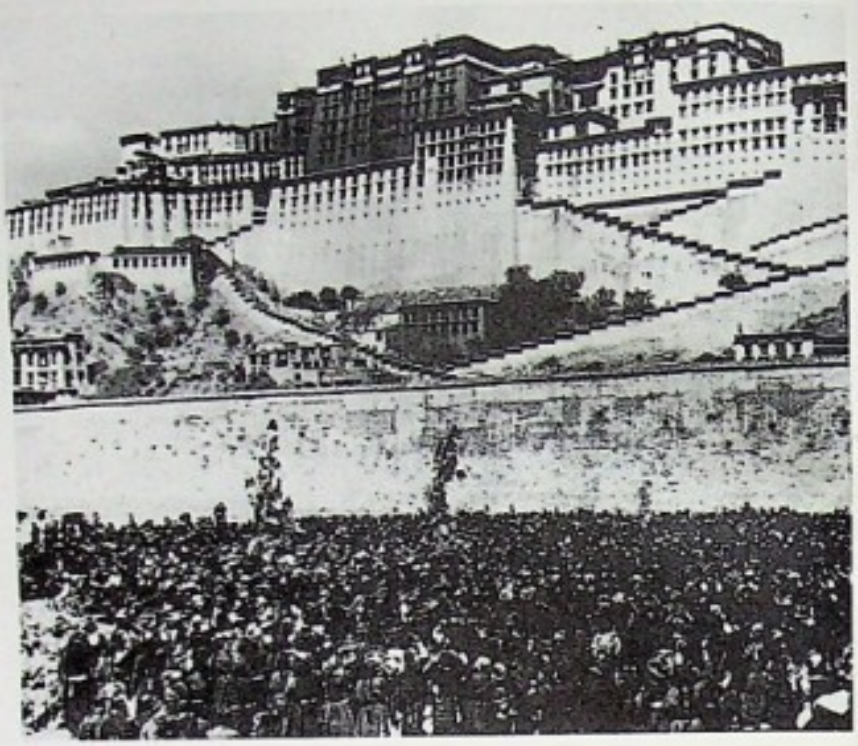

12 ਮਈ 1931 ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਿੰਨ ਰੰਗੀ
ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਪੋਟਾਲਾ ਨਦੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ
ਖੋਲ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਨਕਲਾਬ
ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਸੀ।

ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ

ਮੇਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਾਅਵਤ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਰਿਹਰਸਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਾਡੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਹਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਆਮ ਗੁਣ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਡਰ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਕਿੰਨੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਪੈਣਗੇ, ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਜਾਂ ਸੱਜੇ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਪਰੇਡ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਖਾਸ ਕ੍ਰਮ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ, ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦੋ ਅਧਿਆਪਕ, ਫਿਰ ਕਾਲੋਨ (ਕਸ਼ਾਗ ਦੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰ) ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ, ਫਿਰ ਪਦ-ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਰੱਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ । ਪਰ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਛੂਤ ਵਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦੇ, ਜੋ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਦਾਅਵਤ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰੈਂਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਫੌਜ ਤੇ ਸਪਾਟਲਾਈਟਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵੇਖੀ। ਮਾਓ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀ ਵਾਲੀ ਚਮਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਚੁੰਬਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕੋਲ ਹਾਂ । ਉਹ ਮੌਕੇ ਦੀ ਰਸਮ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਡਰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਨ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਮਾਓ ਨਾਲ ਦਰਜਨਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਰ ਕੁਝ ਨਿੱਜੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦਾਅਵਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਾਨਫਰੰਸ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ

ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖਾਣਾ ਵੀ ਪਰੋਸਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿੰਤਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਟੀ.ਬੀ. (ਟੀ.ਬੀ.) ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਆਦਮੀ ਪਾਇਆ। ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਾਸ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੀ ਚਮੜੀ ਬਹੁਤ ਚਮਕਦਾਰ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹਕੋਈ ਮਲਮ ਵਰਤਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸਨ, ਬਾਰੀਕ ਉਂਗਲਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣੀ ਉਸਦੀ ਅੰਗੂਠੇ ਦੀ ਬਣਤਰ , ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਤਸੁਕਤਾਂ ਭਰੀ ਚਮਕ ਵੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੰਭ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਸਟੀਕ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਅਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਸੁਸਤ ਸਨ। ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਮੋੜਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਸਕਿੰਟ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ । ਉਸਦੇ ਢੰਗ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਉਸਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਿਸੇ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਮੀਜ਼ਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਲੀਵਜ਼ 'ਤੇ ਫਟੀ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਪਹਿਨੀਆਂ ਜੈਕਟਾਂ ਘਿਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਉਹ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਸਿਵਾਏ ਰੰਗ ਦੇ, ਜੋ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਜੁੱਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਾਲਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਗੰਦੀ ਦਿੱਖ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚਮਕ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਠਹਿਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਸ਼ਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਿਵੇਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਾਸ਼ਾਗ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚੋਲੇ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਹੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਓ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਨਿੱਜੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਗਤੀ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਤਰੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਫਿਲਹਾਲ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ "ਫੌਜੀ

ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ" ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ, ਜੋ ਪੀਪਲਜ਼ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਖੇਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ ਕਿ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਗਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਓਨੀ ਹੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿੰਨੀ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ। ਹੁਣ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਮਾਓ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬੀਜਿੰਗ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, "ਤਿੱਬਤ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚੀਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹੋ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਾਂ।"

ਮੈਂ ਹੰਗਾਮਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੀਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।"

83 ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਵਿੱਚ

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੈਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਓਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਆਇਆ। ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸੀ, ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਬੁਰਾਈ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਠੋਰਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਕੇਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ

ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੋਧੀ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਚੀਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕੋਰੀਆਈ ਯੁੱਧ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਸੈਨਿਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਮਿਜ਼ਾਜ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਦੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਹਰ ਸਵੇਰੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਉੱਠਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਉੱਠਦਾ ਹਾਂ। ਅਕਸਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਧੋਤੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੁਝ ਤੰਗ ਅਤੇ ਪਤਲੀ ਸੀ, ਕਾਫ਼ੀ ਫੈਲਣ ਲੱਗੀ। ਸਾਡੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਦਸ ਹਫ਼ਤੇ ਬਿਤਾਏ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਅਣਗਿਣਤ ਦਾਅਵਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਦਾਅਵਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਅੰਡਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਆਦੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੰਧ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ। ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਚੱਖ ਰਹੇ ਸੀ ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਗੰਧ ਸੀ। ਹਾਂ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਯੂਰਪੀਅਨ ਪਨੀਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਸਮਾਨ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾਅਵਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਗਾਈਡੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਉਪ-ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਾਮਾਤਰ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਸਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਸੀ। ਗਾਈਡੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੋਲਿਟ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਚਾ ਕਰੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਅਸਲ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ।

ਗਾਈਡੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦਾਅਵਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਲਦਾਇਕ ਅਨੁਭਵ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਚੱਲਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਬੁਲਾਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜ, ਛੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਘੰਟੇ ਬੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਬੋਰਿੰਗ ਸੀ। ਮੈਂ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਓ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਬੋਲਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਗਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਥਾਨਕ ਪਾਰਟੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ ਪਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਨਕਲੀ ਸਨ। ਲੋਕ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗੈਰ-ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸਨ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਮਾਓ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਮੇਰੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਬੁੱਧ ਦੀ "ਜਾਤੀ ਵਿਰੋਧੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵਿਰੋਧੀ" ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਔਰਤ ਬੁੱਧ, ਦੇਵੀ ਤਾਰਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਧਰਮ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੈਂ 'ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ' (ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਜਰਨੈਲ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਓ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਵਾਂਗਾ।" ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾਂਦੀ ਸੀ । ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਡਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ।

ਮਾਓ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੈਂ ਚੋ ਐਨ-ਲਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੂ ਰੂਓ-ਚੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਲੂ ਰੂਓ-ਚੀ ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਾਬੰਦ ਆਦਮੀ ਸੀ।

ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੱਸਿਆ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਲੂ ਅਤੇ ਬਰਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਉਨ ਨੂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਵਿੱਚ 85

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹਰੇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਧਰਮ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਬਰਮੀ ਨੇਤਾ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਸੀ । ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ ਨੂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਪਰੇ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਲੂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਲਈ ਚੀਨੀ ਸਮਰਥਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੀਲੇ ਉਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਲੂ ਨੇ ਦੂਰ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਉਨ ਨੂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਸੋਚ ਤੋਂ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਲੂ ਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਜਾਂ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ।

ਚਾਉ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਲੂ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸੀ ਤਾਂ ਚਾਉ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਅਤੇ ਸੁਹਜ ਸੀ। ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਨਿਮਰ ਸੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਦਾਅਵਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਜ਼ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਚਾਨਕ ਉਸਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਦਮ 'ਤੇ ਠੋਕਰ ਖਾਧੀ। ਚਾਉ ਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਬੇਕਾਰ ਸੀ, ਪਰ

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਆਦਮੀ ਠੋਕਰ ਖਾਧੀ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਆਮ ਵਾਂਗ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਉਸਦੀ ਜੀਭ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੀ ਸੀ। ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹ ਦੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚਾਉ ਨੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਟਾਫ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਬਰਮੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਾਰੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸੇ ਆਦਮੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਮਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਚੀਨੀ ਬੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਲਾਮਾ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਮਰਪਿਤ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚੰਗੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਕ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਲਿਊ ਕਾ-ਪਿੰਗ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਛੇੜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਇੱਕ ਉਂਗਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਮਿਜ਼ਾਜ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ।

ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ, ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਇੰਨੀ ਛੋਟੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਧੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦੀ ਚੰਗੀ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚੀਨ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਮੈਂ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੱਕ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਸਾਲ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ

ਉਮੀਦ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰੁਸ਼ਚੇਵ ਅਤੇ ਬੁਲਗਾਨਿਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ ਦਾਅਵਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਸਨ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹਿਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਦੂਰੋਂ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ਜੋ ਵੀ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਠੰਢਾ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਅੱਗੇ ਟਿਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚੁੱਪੀ ਤੋੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਤੁਕੇ ਢੰਗ ਨਾਲ।

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜੀਬ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੀ।

ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਦੂਤ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਟਾਫ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਦੂਤ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਉਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੀ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਮਾਂ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚਾਹ ਪਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਘੜਾ ਡੇਗ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਰਮਾਨੀ, ਆੜੂ ਅਤੇ ਪਲੱਮ ਨੂੰ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰੇ ਪਏ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੇਰਾ ਗੰਭੀਰ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਹਾਇਕ (ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਦੇ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਗਏ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ ਹਾਸਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਿਆ।

ਮੇਰਾ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜਦੂਤ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਮਾਂ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਾਅਵਤ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਵਿੱਚ 88

ਰਾਜਦੂਤ ਬਹੁਤ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਵਿਚਾਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਪਰ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਇੱਕ ਆਮ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੰਭਾਵੀ ਵਫ਼ਦ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੈਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਜਾਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੇ ਸਨ ਜੋ ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲਈ ਚੀਜ਼ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ । ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਹਿਮਾਨ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਵੱਖਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹ ਹੰਕਾਰੀ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਨਿਮਰ ਅਤੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਕਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੰਗਰੀਆਈ 'ਡਾਂਸ ਟਰੂਪ' ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਮੇਰਾ ਆਟੋਗ੍ਰਾਫ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਮੈਂ ਦਿੱਤਾ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਵੀ ਮੈਨੂੰ

ਅਤੇ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ਦੇਹ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਅਤੇ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਇਕੱਠੇ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਸਨ। ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਚੀਨ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਜੰਗਬਾਜ਼ ਕੁਬਲਾਈ ਖਾਨ ਦੇ ਸਫਲ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੰਗੋਲੀਆ ਨੇ 1279 ਤੋਂ 1368 ਤੱਕ ਚੀਨ 'ਤੇ ਵੀ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਕੁਬਲਾਈ ਖਾਨ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਲਾਮਾ ਨੇ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ । ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਤਿੱਬਤੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਨੀ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ।

1954 ਦੀ ਸਰਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਚੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ।

87 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਕੋਈ ਦੌਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੀਨ ਦਾ ਆਨੰਦ
 ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਸਦੀ ਨਾਖੁਸ਼ੀ ਉਦੋਂ ਵਧ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਫਲੂ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਨਿੱਜੀ ਡਾਕਟਰ, ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦਾ 'ਮੋਟੂ ਡਾਕਟਰ', ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਕੁਝ ਦਵਾਈਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜੋ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਲਈਆਂ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਦੋ ਦਿਨ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਇੱਕ ਵੇਲੇ ਹੀ ਖਾ ਲਈ । ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੋਈ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਤੇਜ਼ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸੁਧਰਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਪੱਚੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜੀਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਲਿੰਗ

ਰਿਨਪੋਚੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਮਿਲੀ।

ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਡਰ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸਰੋਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਛੇੜਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਡੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਸਪਸ਼ਟ ਜਾਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਇੰਨਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਤ੍ਰਿਜੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਹੀ ਇਕਲੌਤਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ ਮੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਰਨੀਚਰ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਾਥੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਪਰ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੌਕੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਜਾਵਟੀ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਘਾਹ 'ਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਲਈ ਉਸਦੇ ਕੰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਚੀਨ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਮਿਆਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ, ਮੈਂ ਭਾਰੀ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਚੂਰੀਆ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਲਿਜਾਏ ਗਏ ਪਣ-ਬਿਜਲੀ ਪਾਵਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਬਿਜਲੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ।

ਪਰ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ -- ਉਸ ਵਰਕਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ , ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਲਾਂਟ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ । ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਡੀਜ਼ਲ ਜਨਰੇਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ

ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ , ਮੈਂ ਜਨਰੇਟਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟਿਆਂ ਅਤੇ ਟਰਬਾਈਨ ਦੇ ਆਕਾਰ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਖਾਸ ਗੱਲ ਉਦੋਂ ਆਈ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮੰਚੂਰੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੰਤਰ ਜਾਂ ਡਾਇਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਤੇਲ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੰਧ ਵਾਲੀ ਇਸ ਵੱਡੀ ਸਲੇਟੀ ਧਾਤੂ ਵਸਤੂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ।

ਚੰਗਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਆਮ ਚੀਨੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੋਂ ਭਟਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਥਾਵਾਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਟਾਫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ 'ਸੁਰੱਖਿਆ, ਸੁਰੱਖਿਆ' ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਬਹਾਨਾ ਸੀ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਰ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਆਦਮੀ, ਤਸੇਨਸ਼ਾਪ ਸੇਰਕੋਨ ਰਿੰਪੋਚੇ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਸਹੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਉਹ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਲੰਗੜਾ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਨਵੇਂ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਡਰ ਅਤੇ ਅਤਿ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚੀ।

ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਵੇਟਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਚੀਨ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। "ਪਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹੀ ਕਿਹਾ", ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਖ਼ਬਾਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਿਗਾੜਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਚੀਨ ਦੀ ਇਸ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਮੰਗੋਲੀਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸਰਕੋਨ ਰਿੰਪੋਚੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਅਨੁਭਵ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿੰਨਾ ਨੇੜੇ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਜਨਵਰੀ 1955 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ 90 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੱਬਤੀ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਲੋਸਾਰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਬੀਜਿੰਗ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਾਅਵਤ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਚੋ ਐਨ-ਲਾਈ, ਚੂ ਤੇ ਅਤੇ ਲੂ ਰੁਓ-ਚੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਾਓ ਬਹੁਤ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਨ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਉਹ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੁਟਕੀ ਭਰ ਤਸੰਪਾ ਸੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਭੇਟ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਥੋੜਾ ਹੋਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਅੰਗ ਨੇ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੱਚੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਚੀਨੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਛਪੀਆਂ, ਭਾਸ਼ਣਾਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ, ਚਮਕਦਾਰ ਫੋਟੋਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਹ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤਿੱਬਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਚੀਨੀ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਝੁਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਕੁੱਝ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਰਖੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਫੋਟੋ ਉਦੋਂ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ 'ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ' ਨੂੰ 'ਖਾਬਸੇ' (ਇੱਕ ਲੋਸਾਰ ਪਕਵਾਨ) ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਸਨ।

1955 ਦੀ ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ, ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਚੀਨ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਗਾਈਡੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੂ ਰੂਓ-ਚੀ, ਜੋ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਲੰਬੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ , ਜਦੋਂ ਅਚਾਨਕ ਮੇਰਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭੜਕ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੱਜਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।" ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਹਾਂ। ਮੈਂ ਮੀਟਿੰਗ ਤੁਰੰਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਲਊ ਇੰਨੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਭੀ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਸੀ।
"ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ," ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਰੰਤ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਮਾਓ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲੇ ਕਿਵੇਂ ਲੈਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਕੇ ਨੋਟਸ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ:

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਚਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਪਰ ਧਰਮ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਨਨਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਾ ਹੈ।" ਇਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ , ਜਲਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ "ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹੀ ਹੋ।" ਹੁਣ ਤੱਕ ਸ਼ਾਮ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਾਓ ਨੇ ਉਹ ਘਾਤਕ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਅੱਧਾ ਚਿਹਰਾ ਲੁਕਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ। ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਡਰ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਜੋ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਉਸ ਮੌਕੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵਜੋਂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਰ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਲੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮਾਓ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਮੀਟਿੰਗ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਹੋਸ਼ਿਆਰੀ ਤੇ ਚੌਕੰਨਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ,। ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਦੀ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਬਾਹਰ ਗਏ। ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਾਓ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਠੰਡ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਬਿਨਾਂ ਟੋਪੀ ਜਾਂ ਕੋਟ ਦੇ, ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਡਰ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਗਲਤ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਸਤਿੱਤਵ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ ਹਾਂ? ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਕਿਸ ਚੀਜ ਨੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ? ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਘੰਟੇ ਸੌਂਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਹਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਿਹਾ? ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਮੇਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਓ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜਰੂਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਖਰੀ ਮੱਠ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਛੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੰਭਵ ਵਿਆਖਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਚੀਨ ਵਾਂਗ ਆਧੁਨਿਕ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝੁਕਾਅ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਬੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਵਿੱਚ ਮਾਓ ਨੇ ਬੁੱਧ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਵੈਧਤਾ ਦੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਾਰਨ ਮਾਓ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ

ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਸਹੂਲਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਾਰਨ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਬੀਜਿੰਗ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਤਰੱਕੀ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਕਿੰਗਹਾਈ ਹਾਈਵੇਅ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸ ਸਕਾਂ। ਮਾਓ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਰਾਏ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਦਾ, ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪੱਖ ਲੈਣਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਸੀ। ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੇਰੇ ਕਾਫਲੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਚੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਤਰੀਕੇ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗਾਨ ਕੁੰਗ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੂ ਰੂਓ-ਚੀ ਦਾ ਆਲੋਚਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਵੀ ਨਵੇਂ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੂਰ ਪੂਰਬੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਾਸ਼ੀਖੇਲ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤਾਰੀਖ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਉਦੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੀ ਨਾਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਚੀਨੀਆਂ ਦਾ ਮੇਰੀ ਨਿੱਜੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਪਾਗਲਪਣ ਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸੋਈਏ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਭੋਜਨ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਭੇਟਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ

ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਤਕਤਸਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਕਦੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਗੇ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹੇ।

93 ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਵਿੱਚ

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ" ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਸਨ।

ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਚੀਨ ਦੇ ਉਲਟ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬੁੱਢੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੌਣ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕੌਣ ਨਹੀਂ। ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਨ।

ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਚੀਨੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੂੰ ਓਨਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿੰਨਾ ਤਿੱਬਤੀ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।" ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗਾਰਡ ਜੋ ਇੱਥੇ-ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਜੀਪ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਟੋਪੀ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਮੰਗੇ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚੇਂਗਦੂ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਨ, ਰੋ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਘੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੀਨੀ ਹਮਰੁਤਬਾ ਵਿਚਕਾਰ ਫ਼ਰਕ ਦੁਬਾਰਾ ਦੇਖਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ

ਤਿੱਬਤੀ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ, ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਚੀਨ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਬਿਹਤਰ ਸਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਠੋਰ ਸਨ। ਦੂਜਾ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹਣ (ਘੁੱਟਵੀਂ ਜੁੱਤੀ ਪਾ ਕੇ ਰਖਣਾ)ਜਾਂ ਨਪੁੰਸਕਤਾ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਤੱਕ ਪੂਰੇ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਡੀ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਕਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਚੋ ਐਨ-ਲਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਭੂਚਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਉਤਸੁਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਮਾਓ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

*****

-6-

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜੂਨ 1955 ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਲੰਬੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਰਾਹਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਚੀਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲੋਂ ਇੱਥੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਚੀਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਵਫ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਹਾਂ।

ਮੈਂ ਖੁਦ ਦੇਖਿਆ , ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਆਮ ਮਿਲੀਆਂ, ਸਿਵਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟਰੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭੋਜਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਵੀ ਜਾਗਿਆ । ਰਹੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੇਰਾ ਰੁਤਬਾ ਮਾਓ ਦੇ ਜਨਤਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਿਹਾ।

ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ, ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਗੁਆਂਢੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ, ਨੇ ਵੀ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1954 ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਚੀਨ-ਭਾਰਤ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ **ਪੰਚਸ਼ੀਲ** ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ 'ਅੰਦਰੂਨੀ' ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਸੰਧੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੱਬਤ ਚੀਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

1955 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚਕਾਰ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹਫ਼ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਖਾਮ ਅਤੇ ਅਮਡੋ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ 95

ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਸੁਧਾਰ' ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਕਪਾਸੜ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਬਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਘਰਾਂ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਤੇ, ਸਾਡੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਵੱਡੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਚੀਨੀ ਕਾਡਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮੁੜ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 'ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਾਂ' ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। (ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ।) ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਜਿਪਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਜਾਊ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਘੇਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ੀ , ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਲਈ ਘਿਣਾਉਣਾ ਕੰਮ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਰਬਰਤਾ ਦੀ ਬਦਬੂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਤਿੱਬਤੀ ਲਈ ਆਮ ਚੀਨੀ ਸ਼ਬਦ 'ਮਾਂਟਜ਼ੇ' ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਆਮ ਅਰਥ ਹੈ ' ਵਹਸ਼ੀ , ਬਰਬਰ'।

ਇਹ ਵੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਨ ਕਿ ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਹਿਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਨਨਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜਿਆਂ, ਚੂਹਿਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਰਨਾ ਬੋਧੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਝੂਠੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਆਰਮ ਨਾਲ ਰਹਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਬਾਕੀ ਜਗਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ।

1955 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਆਟੋਨੋਮਸ ਰੀਜਨ (PCART) ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਮਾਓ ਦੇ ਫੌਜੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਥਾਂ ਲਵੇਗੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਪਤਝੜ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ, ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਬਦਤਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਖੰਪਾਂ, ਜੋ ਬਾਹਰੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਆਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨੇ ਚੀਨੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਥਿਆਰ

ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਸਥਾਨਕ ਕਾਡਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਥਿਆਰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਤਾਂ ਖੰਪਾਂ ਨੇ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕੀਤੀ। ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਸਥਿਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਗੜਦੀ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਹੋਇਆ, ਚੀਨੀ ਦਮਨ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੇ। ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਖੰਪਾਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋੜੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਨਤਕ ਨਿੰਦਾ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਅਪਰਾਧੀ' ਨੂੰ ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਢੇ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

96 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਜਦੋਂ ਆਦਮੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਵੱਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਚੀਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਦੇ ਕੇ ਹੋਰ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੀਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੁਨਰ-ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1956 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲੋਸਾਰ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਨੇਚੁੰਗ ਪੈਗੰਬਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਜਿਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਵਾਹਰ' (ਜਿਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਚਮਕੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਆਵਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਅਰਥ ਸੀ।

ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਵਿਸ਼ਾ ਖਾਮ ਅਤੇ ਅਮਡੋ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਨ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਰੰਗ ਸੀ। ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਪੋਸਟਰ ਅਤੇ ਪੈਂਫਲੇਟ ਪੂਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੇਤਾ ਚੁਣੇ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਮੋਨਲਮ ਤਿਉਹਾਰ ਦੌਰਾਨ, ਅਮਡੋ ਅਤੇ ਖਾਮ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਈ-ਚੇਨਮੋ ਤਿਉਹਾਰ ਲਈ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਇੰਨਾ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਲਈ ਕੀਮਤੀ ਰਤਨ ਨਾਲ ਜੜਿਆ ਇੱਕ **ਸੁਨਹਿਰੀ ਤਖ਼ਤ** ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ "ਚੁਸ਼ੀ ਗੰਗਡ੍ਰੁਕ" ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਖਾਮ ਅਤੇ ਅਮਡੋ ਦਾ ਰਵਾਇਤੀ ਸਾਂਝਾ ਨਾਮ ਹੈ, "ਚਾਰ ਨਦੀਆਂ, ਛੇ ਰੇਂਜਾਂ"। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗੁਰੀਲਾ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਮੋਨਲਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੀਸੀਏਆਰਟੀ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਜਿਸਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮੈਂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਤਿੱਬਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ: ਚੀਨੀ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਆਰਾਮ ਘਰ, ਇੱਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਘਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਿਉਂਸਪਲ ਹਾਲ। ਇਹ ਤੀਜੀ ਇਮਾਰਤ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ, ਨਾਲੀਦਾਰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਛੱਤ ਵਾਲੀ ਦੋ ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਇਮਾਰਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਲੋਕ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਲੋਕ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਪੋਟਾਲਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ।

1956 ਵਿੱਚ ਮਾਰਸ਼ਲ ਚੇਨ ਯੀ, ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਵਫ਼ਦ ਨਾਲ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੀਨ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਚੇਨ ਯੀ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਬੁਲਾਰੇ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਸਾਖ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਸੀ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ 97

ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਸੱਤ ਘੰਟੇ ਚੱਲਿਆ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਾਈ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਜੋ ਕਮੀਜ਼ ਉਸਨੇ ਪਾਈ ਸੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਢਿੱਡ ਫਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮਜ਼ਾਕੀਆ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਹਿੰਗੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ

ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਅਵਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਨਵੇਂ ਮਿਉਂਸਪਲ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਪੀਸੀਏਆਰਟੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੁੱਖ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਬੈਨਰਾਂ ਅਤੇ ਝੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਧੁਨ ਵਜਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਗੀਤ ਗਾਏ ਗਏ। ਇਹ ਸਭ ਬਹੁਤ ਰਸਮੀ ਸੀ। ਚੇਨ ਯੀ ਨੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਛੋਟਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਪਛੜੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ 'ਉੱਨਤ' ਚੀਨੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 'ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਧਾਰ' ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਦੋਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚਾਪਲੂਸੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦ, ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣਾ ਪਿਆ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਗੇ, ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਗੇ।

ਪੀਸੀਆਰਏਟੀ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿੱਤ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸੰਚਾਰ, ਦਵਾਈ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਚਮਦੋ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੀ ਲਹਾਸਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਅਖੌਤੀ 'ਤਿੱਬਤ ਆਟੋਨੋਮਸ ਖੇਤਰ' ਬਣਾਇਆ। ਬਾਕੀ ਖਾਮ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਅਮਦੋ ਬੀਜਿੰਗ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੇਠ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਖੁਦ ਇਕਵੰਜਾ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਸ਼ਾਗ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਅਰਥਹੀਣ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਪੀ.ਸੀ.ਆਰ.ਟੀ. ਨੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਵੱਲ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਚੇਨ ਯੀ ਨੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇੱਕਵੰਜਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਚੁਣਿਆ ਨਹੀਂ

ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕ ਸੀ।

ਫਿਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਦੀ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੀ।

98 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇੰਨਾ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਦੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਅ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਚੀਨੀ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਭ ਠੀਕ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਆਦਮੀ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ (ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਚੀਨੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ) ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ "ਉਸਨੂੰ ਮਾਰੋ" ਲਈ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਹੈ। ਉਸ ਪਲ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਵੀ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੋਰਬੁਲਿੰਗਕਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। "ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ?" ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਇੱਕ ਲਈ, ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤੱਥ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਲਈ, ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਪੀਸੀਏਆਰਟੀ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਖਾਮ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਥਾਨਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸੁਧਾਰਾਂ" ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 'ਤੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਤਲਬ ਸੀ ਗਾਰ-ਚੂ ਅਤੇ ਕਰਜੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ। ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ 350 ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 200 ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਚਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਅਖੌਤੀ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਮਦੋ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਜੋਮਦਾ ਜੋਂਗ ਨਾਮਕ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਖੰਪਾਂ ਨੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਰਾਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਭੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਹੀ ਝਟਕੇ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਖੰਪਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਜੋਮਦਾ ਜ਼ੋਂਗ ਘਟਨਾ ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਦਿਨ ਵਾਪਰੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਖਾਮ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ **ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਤਾਰ ਦੀ ਫੋਟੋ** ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸੁਰਖੀ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਿਰ "ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਅਪਰਾਧੀਆਂ" ਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜੋ ਭਿਆਨਕ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਸੱਚ ਸਨ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ 99

ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਖਰੀਦਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਇਹ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਪੀ.ਸੀ.ਆਰ.ਟੀ. ਇੱਕ ਧੋਖੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ, ਕੀ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਪੂਰਵਜ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਡੁੱਬ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਮ ਵਾਂਗ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ

ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਂ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਧੀਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਠਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰ ਉੱਤਰ ਵੱਲ, ਸਾਬਕਾ ਰੀਜੈਂਟ ਦੀ ਸੀਟ, ਰੇਲਿੰਗ ਮੱਠ ਗਿਆ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਿੱਬਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਇੰਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੇਲਿੰਗ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਿਆ।

ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ , ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਪਾਗਲਪਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਾਹਤ ਸੀ। ਆਮ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਸਕਿਆ। ਰੇਲਿੰਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਚਰਵਾਹੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ?" ਉਹ ਇੱਕ ਲੰਮਾ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਵਾਲ ਯਾਕ ਵਰਗੇ ਵਾਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਸੇਵਕ।" ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਉਸਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਉਸਦੇ ਡਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਲਹਾਸਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸਦੀ ਸਾਦਗੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਡੂੰਘੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਧਿਆ-ਫੁੱਲਿਆ। ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਾਦਾ ਕਿਸਾਨ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ

ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਿਰਪੱਖ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਆਇਆ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੂਝ ਦਿੱਤੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤੇ ਘੱਟ ਭੌਤਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਸਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪੁਰਖਿਆਂ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ,

100 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਭਬੂਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ , ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਇਕੱਲਤਾ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਤੀਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਪੱਕੇ ਦੋਸਤ ਹਾਂ।

ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਲਈ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਤਖ਼ਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨ ਚਿਹਰੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਮੁਸਕਰਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਖਾਲੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਬੁੱਧ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰੇਲਿੰਗ ਮੱਠ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਬੰਧ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਰੇਲਿੰਗ 'ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਝੌਂਪੜੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉੱਥੇ ਬਿਤਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਸੀ।

1956 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ। 'ਖੰਪਾ-ਅਮਦੋਵਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀ' ਗੱਠਜੋੜ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਈ-ਜੂਨ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਸੜਕ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਚੀਨੀ

ਫੌਜ ਨੇ 40,000 ਹੋਰ ਫੌਜਾਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਅਤੇ ਇਹੀ ਉਹੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ। ਲੜਾਈ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਸਫਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿੱਤ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਖਾਮ ਦੇ ਲਿਥਾਂਗ ਵਿਖੇ ਮੱਠ 'ਤੇ ਹਵਾਈ ਬੰਬਾਰੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੋ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਬੰਬਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਅਤਿਆਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪਤੀ ਵਿਰੋਧ-ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਨਨਾਂ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਧਾਰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਕੁਓ-ਹਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। "ਜੇਕਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਚੀਨੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ?" ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਗਲਤ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਸਿਰਫ ਵਿਵਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ 101

ਮੇਰੀ ਆਲੋਚਨਾ 'ਮਾਤ ਭੂਮੀ' ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸੀ। ਚੀਨ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਤਰਕ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਵਾਈ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਓ।

ਇਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇੱਕ ਵਿਅਰਥ ਅਭਿਆਸ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਅਡੋਲ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਇਹ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ। ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ। ਮੈਂ ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਓ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ

ਬਿਨਾਂ ਰਸੀਦ ਦੇ ਚਲਾ ਆਇਆ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਹਫ਼ਤੇ ਬੀਤਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਚੀਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਛੱਡੇ ਗਏ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਜੇ ਵੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਸੁੰਦਰ ਪਰ ਅਰਥਹੀਣ।

ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਪੀ.ਸੀ.ਏ.ਆਰ.ਟੀ. ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ, "ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਇਹ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਹੈ।" ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ?" ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, **"ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਓ ਟੈਕਸ**। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬੀਜਿੰਗ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੋ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਤਿੱਬਤ ਭੇਜਣ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

1957 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਹੁਣ ਤਿੱਬਤ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ

102 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਲਹਾਸਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਖਾਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਤਿੱਬਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਚੀਨੀ ਕੌਮੀਅਤ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਡਿਮੋਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ 1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾ ਸੱਚੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ **ਉਹ ਤੰਗ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।**

ਫੁਤਸੋਕ ਵਾਂਗਿਆਲ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ, ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਤਿੱਬਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਜੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

1956 ਦੀ ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਡਰੋਮੋ ਦੇ ਪਾਰ, ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਲਹਾਸਾ ਆਏ। ਉਹ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਮਿਜ਼ਾਜ, ਲੰਬਾ, ਸ਼ਾਂਤ, ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਕੰਨਾਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਂਤ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਹਾਬੋਧੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ

ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ, ਜੋ ਕਿ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਦੀ 2500ਵੀਂ ਜਯੰਤੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬੁੱਧ ਜਯੰਤੀ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ 'ਆਰੀਆਭੂਮੀ' ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉੱਥੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਮੈਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੋਰ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਨਾ ਦੇਣ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਪੱਤਰ ਜਨਰਲ ਫੈਨ ਮਿੰਗ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਥਾਨਕ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਨ ਮਿੰਗ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਇੱਕ ਦੂਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਫੇਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਹੁਤ ਵਿਅਸਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਖੈਰ, ਇਹ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।" ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਮੈਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕਣਾ ਸੀ।

ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਬੁੱਧ ਜਯੰਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਅੱਧ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ, ਫੈਨ ਮਿੰਗ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੂਨੀਅਰ ਮਾਸਟਰ ਤ੍ਰਿਜਾਂਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਭੇਜਾਂਗਾ, ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦਿੱਤੀ, ਵਫ਼ਦ

ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੋ ਹੋਰ ਹਫ਼ਤੇ ਬੀਤ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਸੀ ਕਿ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ ਵੋ, ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ,
ਇਹ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਆਏ ਕਿ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜਾਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਤੱਤ ਅਤੇ ਜਾਸੂਸ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਕਿ ਹੰਗਰੀ ਅਤੇ ਪੋਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਰੋਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰਹਿਮ ਰੂਸੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੱਲ ਖਤਮ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਛੁਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਦਿਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਚਿਆਂਗ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੁਲ੍ਹਾ-ਸਫਾਈ ਵਾਲਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਅਪਣਾਇਆ। "ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਰਾਜਦੂਤ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇਗਾ।" ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਜਨਰਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੱਜਿਆ ਅਤੇ ਇੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਚੌੜਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ। ਲਹਾਸਾ ਵਿਖੇ ਭਾਰਤੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਾਮਲਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ-ਚੀਨ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ 1956 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਨੀ ਸਟਾਫ ਜਾਂ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ ਅਤੇ, ਫੌਜੀ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਤੱਕ ਚੀਨ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਕਮ ਤੱਕ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਸ਼ਿਗਾਤਸੇ ਵਿਖੇ ਅਸੀਂ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਰੁਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੁੰਬੀਥਾਂਗ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾਥੂ ਲਾ ਦੱਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਰੀ ਤਿੱਬਤੀ ਬਸਤੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਕਾਰਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਟਿੰਗ ਮਿੰਗ-ਯੀ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਿਹਾ ਜੋ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ, ਜਾਸੂਸਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੱਬਤ ਨੇ ਕੀਤੀ ਵੱਡੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਆ ਕੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।' ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਟੱਟੂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਧੁੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਮਾ ਰਸਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਨਾਥੂ-ਲਾ ਦੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸੰਗੋਰਾ ਟਿੱਲਾ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਝੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਗੋਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ 'ਲਹਾ ਗਿਆਲ ਲੋ' (ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇ) ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੱਰੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੇਠਾਂ ਧੁੰਦ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਇੱਕ ਸਵਾਗਤ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਬੈਂਡ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਵਜਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਪਾ ਬੀ. ਪੰਤ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਕੌਂਸਲ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਿੱਕਮੀ ਸੋਨਮ ਟੋਪਗਿਆਲ ਕਾਜ਼ੀ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਬਾਕੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਮੇਰਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਸੀ। ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਥੋਂਡੁਪ ਨਾਮਗਿਆਲ।

ਤਕਤਸਰ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸੋਂਗੋ ਝੀਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਹਨੇਰਾ ਅਤੇ ਠੰਡਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਸੰਘਣੀ ਬਰਫ਼ ਪਈ ਸੀ। ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਰਿਨਪੋਚੇ ਅਤੇ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਰਗਿਆਲ ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜੇ ਭਰਾ ਇਕੱਠੇ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਗੰਗਟੋਕ ਗਏ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ 105

ਪਹਿਲਾਂ ਟੱਟੂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਹੀ ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਸਰ ਤਾਸ਼ੀ ਨਾਮਗਿਆਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਪਰ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਗੰਗਟੋਕ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, ਕਾਫਲਾ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਸਾਡੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਖੱਟਾਗ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਸੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਨੌਜਵਾਨ ਚੀਨੀ ਆਦਮੀ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕਹੇ, ਉਸਨੇ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰ 'ਤੇ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਤਿੱਬਤੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਲਦੀ ਬਾਗਡੋਗਰਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੰਗਟੋਕ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਬਹੁਤ ਬੇਆਰਾਮ ਯਾਦ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਦਾਅਵਤ ਤੋਂ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਾਸ਼ਤੇ ਲਈ ਨੂਡਲਜ਼ ਪਰੋਸੇ ਗਏ। ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਰੇ, ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਦਮ ਘੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਜੋ ਜਹਾਜ਼ ਸਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਜਹਾਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਰੁਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਾਲਮ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫੁੱਟ ਉੱਪਰ ਉੱਡਦੇ ਸੀ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਚੀਨ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਵੱਖਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਵਿਚਕਾਰ ਡੂੰਘੀ ਖੱਡ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡਾ. ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗਾਰਡ ਆਫ਼ ਆਨਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਚੀਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਸਮਾਗਮ ਸੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ, ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਸੁਰ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੀਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਬਣਾਵਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਵਨ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਮਰ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਰਸਮੀ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਫੌਜੀ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਪਾਇਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਾਜਘਾਟ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਸੀ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਬਦਬੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲਈ ਵੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਜਿਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਦਾਹਰਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਜਨੇਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਹਨ - ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅਹਿੰਸਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬੁੱਧ ਜਯੰਤੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸਗੋਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੀ ਲਿਆਉਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਾਏ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਤਾਂ ਅਤੇ ਸਵਾਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਅਮੀਰ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਰਾਏ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਡਰਾਉਣਾ-ਧਮਕਾਉਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸੀ। ਦੋਸਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ।

ਇਹਨਾਂ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਕਹਾਵਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ "ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ", ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

ਦਰਅਸਲ ਮੈਂ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਅਤੇ ਸੋਹਣਾ ਦਿੱਖ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਤਿੱਖੇ ਚਿਹਰੇ ਉਸਦੀ ਗਾਂਧੀ ਟੋਪੀ ਦੁਆਰਾ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਮਾਓ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇਮਾਨਦਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲੇ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਾਡੇ ਜਾਇਜ਼ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਗੱਲ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹਦਾ ਧਿਆਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਲ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਤੁਹਾਡਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।" ਉਸਦਾ ਲੰਮਾ ਹੇਠਲਾ ਬੁੱਲ੍ਹ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ, ਸੁੰਦਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਲ ਰਹਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਇਹ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਸੀ ਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਝਿਜਕਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"
ਮੈਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੂਰਬੀ

ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਇੰਨੀ ਮਾੜੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹਿੰਸਕ ਬਦਲੇ ਦਾ ਡਰ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤਾ' ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ? ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੋ ਐਨ-ਲਾਈ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ, ਜੋ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਯੂਰਪ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਗੇ।

ਨਹਿਰੂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਓਨੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਲਮ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਚੋ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦੋਸਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ: ਸੁਹਜ, ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਅਤੇ ਛਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂ ਪੂਰਬੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚਕਾਰ ਮੈਂ ਜੋ ਵੱਡਾ ਫ਼ਰਕ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੱਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਚਾਉ ਨੇ ਮਿੱਠੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ।

"ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਪਹਿਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੌਰਾਨ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਦੂਜੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ।"

ਮੈਂ ਉਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਅਫਵਾਹ ਸੁਣੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਸੱਚ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੱਲਬਾਤ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

108 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੇਰੇ ਦੋ ਭਰਾ, ਤਕਤਸਰ ਰਿੰਪੋਚੇ ਅਤੇ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਚਾਉ, ਏਨ ਲਾਈ ਜਾਂ **"ਚਿਊ ਐਂਡ ਲਾਈ" (ਚਬਾਓ ਅਤੇ ਝੂਠ ਬੋਲੋ)** ਨਾਲ ਵੀ ਮਿਲੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਭਾਰਤੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ

ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਫਿਕਰ ਸਨ ਅਤੇ ਚਾਉ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਲੱਗਿਆ। ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ, ਜੋ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਾਡੀ ਭਿਆਨਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਉਹ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਨਿਮਰ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮਨ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਦਬਾਅ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਸੀ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਂਚੀ ਤੋਂ ਅਜੰਤਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੋਧਗਯਾ ਅਤੇ ਸਾਰਨਾਥ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪਲ ਮਿਲੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੋਧੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਨਾਲੰਦਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਖੰਡਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਤਰਸਯੋਗ ਢੇਰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਿੰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬੋਧਗਯਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਥਾਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਜਿੱਥੇ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕੀ। ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੀਨੀ ਸਹਾਇਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਚੌ ਐਨ-ਲਾਈ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਾਰਨਾਥ ਵਿਖੇ ਮੈਨੂੰ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ-ਚੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਗਠਜੋੜ ਬਗਾਵਤ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮੈਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਰਾਜਦੂਤ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦੂਤਾਵਾਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਚੌ ਐਨ-ਲਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ। ਇਸ

ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੂਤਾਵਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉੱਥੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਵੈਟਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਚਾਉ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਵਿਗੜਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ 109

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਦੁਹਰਾਈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਅਣਚਾਹੇ ਸੁਧਾਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਨੇ ਬਰਾਬਰ ਸੁਹਜ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਗਲੇ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਚੀਨ ਸਿਰਫ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚਾਉ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਲਿੰਪੋਂਗ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ "ਜਾਸੂਸਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਤੱਤਾਂ" ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਕੁ ਚੰਗੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਵਿਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਨਾਲੰਦਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਤ ਤਾਂਗ ਸੇਨ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਜਨਵਾਦੀ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਜੋਂ ਉੱਥੇ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੈੱਕ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਗੇ, ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਅਤੇ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲੀਮਪੋਂਗ ਵਿੱਚ ਰੁਕੇ ਬਿਨਾਂ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਦਲ ਲਿਆ। "ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੋੜੋਗੇ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ।

ਇਹ ਫਰਵਰੀ 1957 ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਦਲ ਨਾਲ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਕਲਕੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਆਜ਼ਾਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਆਦੀ ਥੁਕਪਾ (ਰਵਾਇਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਨੂਡਲ ਸੂਪ) ਪਕਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਬਾਗਡੋਗਰਾ ਲਈ ਉਡਾਣ ਭਰੀ, ਜਿੱਥੇ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਗਰਮੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਜੀਪ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਲੀਮਪੋਂਗ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਭੂਟਾਨੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਉਸੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇ

ਜਿੱਥੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੌਰਾਨ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹੀ ਕਮਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਨੁਭਵ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਸਤਾਨਾ ਘਰ ਭੂਟਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸਾਡੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲੁਖਾਂਗਵਾ, ਜੋ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਦੋ ਭਰਾ, ਜੋ ਉਸੇ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਕਲਿੰਪੋਂਗ ਵੀ ਆਏ ਸਨ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ

ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਣ। ਬੋਧਗਯਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕਈ ਹਮਦਰਦ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ, ਨੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰਾ ਭਰਾ, ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉੱਤਰੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਨਗੋਬੋ ਨਗਾਵਾਂਗ ਜਿਗਮੇ (ਉਸ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਆਗੂ ਜਿਸਨੂੰ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ), ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਯੋਜਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਦੇ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਓਝਾ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ, ਨੇਚੁੰਗ ਅਤੇ ਗਾਡੋਂਗ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੇਵਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।"

ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਵਾਂਗ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮੇਰੀ ਝਿਜਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਹਰ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੀਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਾਂ।

ਇਥੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਚੀਨੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀ (ਸੀਆਈਏ) ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਯਤਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਏਅਰ ਡ੍ਰੌਪ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਸੀਆਈਏ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੈਰਾਸ਼ੂਟ ਰਾਹੀਂ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਬਣਾਈ। ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਸਮਝੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਨੇ ਚਿੜਚਿੜੇਪਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿਖਾਏ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪੱਕੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਨ ਅਤੇ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚਰਿੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਾਗਲਪਣ ਹੋਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਦਿਲੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਰੋਇਆ। ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਨਰਮ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹਨ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੰਜਮੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿਖਾਏ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਦੇ ਚੌ ਐਨ-ਲਾਈ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਹੇਠ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਕਾਲੀਮਪੋਂਗ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਨਾਥੂ ਲਾ ਦੱਰਾ ਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਮਹੀਨਾ ਗੰਗਟੋਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਥਾਨਕ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲਿਆ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਮਾਰਚ 1957 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ, ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਐਪੈਂਡਿਸਾਈਟਿਸ ਦੇ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਰਾਬ ਸਿਹਤ ਕਾਰਨ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੇ ਮੇਰੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਿਹਾ ਜੋ ਸਾਰੇ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਡੁੱਬ ਗਿਆ।

112 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਲਹਿਰਾਂਦੇ ਹੋਏ ਰੰਗੀਨ ਤਿੱਬਤੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਝੰਡਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਚਮਕਦਾਰ ਲਾਲ ਬੈਨਰ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਦਿਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਨਰਲ ਚਿਨ ਰਾਹੋ ਰੇਹੇਨ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ 'ਮੁਕਤੀ' ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਨੀ ਗਈ ਫੌਜੀ ਵਰਦੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।

*****

-7-

ਅਲਵਿਦਾ ਮੇਰੇ ਵਤਨ

ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਡਰੋਮੋ, ਗਿਆਂਤਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਗਾਤਸੇ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਸ ਲਹਾਸਾ ਗਿਆ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਸਟਾਫ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਖੇਪ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਸਾਲ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਅਜੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ , ਤਾਂ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਦਿਓ ਪਰ ਸਾਨੂੰ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਵੈ-ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੌਜੂਦ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਹਿਜ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ , ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਵੀ ਭੇਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ, ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਨੂੰ, ਪੂਰਬੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਾਜ਼ਾ ਝਟਕੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ । ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਮਿਸ਼ਰ ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨ-ਸੇਨ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ

ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਲਾਮਾ ਭੇਜਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1957 ਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਚੀਨੀ ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਖਿਸਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਅਮਡੋ ਅਤੇ ਖਾਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਗੋਂਪੋ ਤਾਸ਼ੀ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਚਲਾਕ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਚੀਨੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਖਾਮ ਅਤੇ ਅਮਡੋ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਲਹਾਸਾ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇੰਨੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਤਰੀਕੇ ਇੰਨੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ 1959 ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਸ ਸਭ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਲੀਬ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਨੇ , ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅੰਗ ਕੱਟਣੇ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਵੱਢਣਾ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜਨਾ, ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦਫ਼ਨਾਣਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਘਸੀਟਣਾ, ਉਲਟਾ ਲਟਕਾਉਣਾ ਜਾਂ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਰਫੀਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣਾ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ, ਉਹ "ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ" ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮਾਸ-ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਚੀਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ 1959 ਵਿੱਚ ਮੋਨਲਮ ਤਿਉਹਾਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੱਠ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਤੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਲਹਾਸਾ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸੱਦਾ (ਚੀਨੀ ਰਾਜਦੂਤ ਦੁਆਰਾ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ) ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੱਭਿਅਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇਗੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ ਜਿਵੇਂ ਛੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬਾਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਚੀਨੀ ਖੁਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਨਰਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੋਲਿਆਂ ਹੇਠ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜੀਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਫਿਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿੱਕੇ ਚਿਹਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ।

ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਵਿਅਰਥ ਨੀਤੀ ਸੋਧਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸ ਪਰਦੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਉਹ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਪਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਬੇਵੱਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ (ਜੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ) ਜਾਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਤਬਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੱਠ ਡਿਵੀਜ਼ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 150,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ, ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਿਤ ਘੋੜਸਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਯੋਧਿਆਂ ਨਾਲ, ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੈਂ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ, ਓਨੀ ਹੀ ਘੱਟ ਉਮੀਦ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਕੀਤਾ, ਸਾਰਾ ਤਿੱਬਤ ਜਲਦੀ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਚੀਨੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਰਾਜ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਗਲ ਹੀ ਛੱਡੋ ।

ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚਮਕਦੇ ਬੁੱਧ ਅਜੇ ਵੀ ਅਣਗਿਣਤ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀ ਮੱਧਮ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰੁਟੀਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਉਸ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸੇਨਸ਼ਾਪ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਾਕੀ ਦਿਨ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਆਮ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲ ਦੇ ਇੱਕ ਮਕਬਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੇਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਹਾਸਾ ਖੁਦ ਕਾਫ਼ੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਚੀਨੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਸਨ ਜੋ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨੂੰ ਨਿਗਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਬੈਰਕਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਬਣਾਇਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੰਮ ਦੇ ਸਨ, । ਵਿਗੜਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਫੌਜ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦੇ

ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਖੱਡਾਂ ਪੁੱਟਣੀਆਂ ਅਤੇ ਰੇਤ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ , ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਜੋੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਗਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

116 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਪਰ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੰਪਰਕ ਸੀਮਤ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੇਰੇ ਜਮਾਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਟਾਫ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

1958 ਦੀ ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਰ ਇੱਕ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਾਰਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਮੇਰਾ ਘਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਫਿਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਣੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਈਪਿੰਗ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਠਹਿਰਾਅ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ 'ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਗੱਦਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀਆਂ (ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ) ਸਨ ਅਤੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸਹੀ ਯਾਦ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਰੇਡੀਓ ਸੈੱਟ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਘਰ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਤਲਾਅ ਸੀ, ਸੁੰਦਰ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬਾਗ ਸੀ।

ਮੈਂ ਖੁਦ ਪੌਦਿਆਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਵਧੀਆ ਉੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਗ ਜਲਦੀ ਹੀ ਰੰਗੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਖਾਮ, ਅਮਡੋ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਗਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਏ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਹਥਿਆਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਤੋਂ ਫੜੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਤਾਸ਼ੀਲੁਨਪੋ ਨੇੜੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਡਿਪੂ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀਆਈਏ ਦੀ

ਦਿਆਲਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਸ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕੱਚੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣੇ ਬਾਜ਼ੂਕਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਈਫਲਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜੋ ਕਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਫੜੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਲੁਕ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਤੋਂ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਬੇਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਂ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਪਰ ਸੱਤਰ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਬੁੱਢੇ ਲਾਮਾ, ਜੋ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿਵੇਂ ਅਮਡੋ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਝੌਂਪੜੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਝੜਪ ਦੇਖੀ ਸੀ।

ਛੇ ਘੋੜਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਮੂਹ ਨੇ ਨਦੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮੋੜ 'ਤੇ ਕਈ ਗੁਣਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚੀਨੀ ਫੌਜ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਨਤੀਜਾ ਭਗਦੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਚੀਨੀ ਘਬਰਾ ਗਏ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭਿਆਨਕ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਮਰ ਗਈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘੋੜਸਵਾਰ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਗਾਇਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ , ਇਸ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ।

ਅਟੱਲ ਸੰਕਟ ਬਿੰਦੂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 1958 ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੇ ਗਠਜੋੜ, ਚੁਸ਼ੀ-ਗੰਗਡ੍ਰੁਕ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਤਸੇਥਾਂਗ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਅੱਡੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਵਰਗਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪੀਲੇ ਦੰਦਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਇਹ ਜਨਰਲ ਲਗਭਗ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਆਕੜਖਾਂ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ, ਭਰਮਾਉਣ ਅਤੇ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੈਨੂੰ

ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਵਾਰਤਾ ਰੂਮ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਾਡੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੇ ਤਣਾਅ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜਨਰਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 'ਬਾਗ਼ੀਆਂ' ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਭੇਜਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫੌਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਅਤੇ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕਈ ਸਾਬਕਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਿੱਬਤੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਚੀਨੀ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਲਹਾਲ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਲੋਕ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਏ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨ-ਸੇਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਸੱਦਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਸੀ।

1958 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਮੱਠ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹਿੱਸੇ ਲਈ ਸੇਰਾ ਮੱਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਟ੍ਰੈਪੁੰਗ ਮੱਠ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਬਹਿਸ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਟ੍ਰੈਪੁੰਗ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਜਨਤਕ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ

ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਰਿਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਨ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ।

ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੱਠ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਗਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ **ਉਚਾਈ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ** ਨੂੰ ਜੋਖਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਉੱਚਾ ਸੀ। ਪਰ ਪਠਾਰ ਸੁੰਦਰ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪੌਦੇ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਕੰਡੇਦਾਰ, ਫਿੱਕੇ ਨੀਲੇ ਅਤੇ ਡੈਲਫਿਨੀਅਮ ਵਰਗੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਸਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੋਹਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਇਸ ਤੱਥ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਸੀ।

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਟ੍ਰੇਪੁੰਗ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਕਿਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਕਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਪੇਮਾ ਗਾਇਲਟਸਨ ਸੀ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਭਿਕਸ਼ੂ ਵਾਂਗ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੁਨਰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਆਲਸੀ ਚੇਲੇ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ।

ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾੜੇ ਮਿਲੇ। ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਚੀਨੀ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਬੇਚੈਨ ਜੰਗਬੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਸਲ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਤਝੜ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗੈਂਡੇਨ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕਈ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਖਣ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜ਼ਮੀਨ "ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ

ਰਖਵਾਲਿਆਂ" ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸੰਭਾਵਤ ਯੋਜਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਫਿਰ ਸਤਾਰ੍ਹਾਂ ਬਿੰਦੂ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਹਮਲੇ ਲਈ ਉਕਸਾਏਗਾ।

ਅਲਵਿਦਾ ਮੇਰੇ ਵਤਨ 119

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਲੰਬੇ, ਠੰਡੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੋਨਲਾਮ ਤਿਉਹਾਰ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਆਪਣੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚੀਨੀ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਛੇ ਮਿਲੀਅਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸੀ। ਹਰ ਸਵੇਰ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਣਕਦੀ ਹੋਈ ਵੇਦੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਠਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਚੁੱਪ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨੋਰਬੁਲਿੰਗਕਾ ਨੂੰ ਮੋਨਲਾਮ ਤਿਉਹਾਰ ਲਈ ਜੋਖਾਂਗ ਜਾਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਆਈ। ਮੇਰੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੋ ਆਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨਾਚ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ?

ਮੈਂ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਾਚ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟਲਾਈਟਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਸਟੇਜ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਸਕਾਂ। ਇਹ ਵਾਜਬ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੋਰਬੁਲਿੰਗਕਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜੋਖਾਂਗ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੀੜ ਵਾਲਾ ਪਾਇਆ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਆਈ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 25-30 ਹਜ਼ਾਰ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋਣਗੇ।

ਬਰਖੋਰ ਅਤੇ ਲਿੰਗਕੋਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ, ਪੂਜਾ ਚੱਕਰ ਫੜ ਕੇ, ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦਾਂ **"ਓਮ ਮਣੀ ਪਦਮ ਹਮ"** ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੰਤਰ ਵਾਂਗ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ, ਗਰਦਨ ਅਤੇ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਛੂਹਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਝੁਕ ਗਏ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਛੂਹ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਚਮਕਦਾਰ ਲਾਲ ਗੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਲੰਬੇ ਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਈਫਲਾਂ ਲਟਕਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਖੁਸ਼ ਬੱਚੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੱਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਕੁਝ ਖਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

120 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੁੱਖ ਮੋਨਲਮ ਸਮਾਰੋਹ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਖਤਮ ਹੋਇਆ, ਦੋ ਜੂਨੀਅਰ ਚੀਨੀ ਸਟਾਫ ਬਿਨਾਂ ਐਲਾਨੇ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੋ ਦੇ ਇੱਕ ਡਾਂਸ ਟਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਲਈ ਆਏ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਿਉਹਾਰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੀ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਸੋਚਣ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ ਸਨ, ਜੋ ਜਲਦੀ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ।

ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਮੈਂ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਬੇਅੰਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਬਹਿਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤਰਕ' ਅਤੇ 'ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ' ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅੰਡਰਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਸਨ। ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਮੱਧਮਿਕਾ' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਜਨਪਰਮਿਤਾ' ਸਨ ਜਿਸ 'ਤੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟਾਂ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਸੁੱਟੇ ਗਏ, ਇਸ ਵਾਰ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਨ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਭ ਸ਼ਾਮ ਸੱਤ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਊਰੀ ਨੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ ਗੇਸ਼ੇ ਜਾਂ ਬੁੱਧ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। 5 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਜੋਖਾਂਗ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ, ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੇਰੋਕ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਚਮਕਦਾਰ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਅਤੇ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਜੋ ਰੇਸ਼ਮ ਅਤੇ ਵਹਿੰਦੇ ਚੋਗੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌੜ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਮ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਠਾਰੂ ਅਤੇ ਮੋਹਰੀ ਲਾਮਾ ਆਏ, ਕੁਝ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ, ਭਾਵੇਂ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ ਸਨ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਰਗੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਗਰਿਕ ਸੜਕ 'ਤੇ ਕਤਾਰਬੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰਸਤਾ ਉਤਸੁਕ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਚੀਨੀ ਹੀ ਗੁੰਮ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੱਕ ਟੁਕੜੀ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਮਿਲਿਆ। ਫੌਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜਲੀ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਤੋਂ 'ਬਚਾਇਆ' ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਰੇਨ ਗਨਾਂ ਫੌਜ ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵੱਲ ਰੱਖੀਆਂ।

ਦੋ ਦਿਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਅਸਿੱਧਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਥੀਏਟਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਸਕਾਂਗਾ?

ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 10 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਨਾਚ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੁਝ ਚੀਨੀ ਮੇਰੇ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਕਮਾਂਡਰ ਕੁਸੁਨ ਡੇਪੋਨ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਫੌਜੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਫੂ ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਆਮ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਬਜ਼ਿਦ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਤਿੱਬਤੀ ਸੈਨਿਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਨਿਹੱਥੇ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਪੂਰੀ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਕਿ ਮੈਂ ਕੂਟਨੀਤਕ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਤੋੜੇ ਬਿਨਾਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜਿਸਦੇ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਘੱਟ ਹੰਗਾਮੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਚੀਨੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਿਆ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਪੁਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜਾਈ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਚੀਨੀ ਇਸਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਘਾਹ ਵਿਚਕਾਰ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ।

ਨਤੀਜਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸੰਧਿਆ ਵਿੱਚ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਅਚਾਨਕ ਮੈਂ ਦੂਰੋਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਰੌਲਾ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਡੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਆਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਵਧਦੀ ਰਹੀ। ਕੁਝ ਜਵੇਲ ਪਾਰਕ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਫੈਲ ਗਏ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਵੇਰੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਗੇਟ 'ਤੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਨਾਲ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਗੱਦਾਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਫ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੇਤਾ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜੋ ਵੀ ਹੋਣ, ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਚੀਨੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੇਰੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਬਹਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਲਈ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਭੀੜ ਹਿੱਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਟਾਫ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਭਰੋਸੇ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕੈਂਪ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੇਰੇ ਭਰੋਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੇਤਾ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਮੌਜੂਦਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਓਥੋਂ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨ-ਸੇਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਗਾਬੋ ਨਗਾਵਾਂਗ ਜਿਗਮੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਥੇ ਪਾਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਨਿਮਰ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਨਰਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 'ਸਾਮਰਾਜੀ ਬਾਗ਼ੀਆਂ' ਦੇ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਕੇ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ 'ਬਾਗ਼ੀਆਂ' ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਚੀਨੀ ਇੱਕ ਅਲਟੀਮੇਟਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਲਗਭਗ ਛੇ ਵਜੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸੱਤਰ ਜੂਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਐਲਾਨਨਾਮਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ।
ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਤਣਾਅ ਘਟਾਉਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਵਧਾਉਣਾ।

ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਪਈ ਜੋ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨ-ਸੇਨ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੱਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਲਕੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਸਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਅੱਗੇ ਖਿੱਚਣ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਲ੍ਹਾ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ, 11 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਭੀੜ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੈਬਨਿਟ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਗਾਰਡ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨਗੇ, ਜੋ ਕਿ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਕੰਧ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਹਿਲ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਗੇ। ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਆਗੂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨ-ਸੇਨ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਹੋਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਇੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੂੰ। ਦੂਜੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖਤਰਨਾਕ ਤੱਤ ਸਨ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਸਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਆਪਣੇ ਦੂਜੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਨੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ ਦੇਣ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਨਾਕਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਣ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਉਲਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਭੀੜ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ, ਚੀਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਂ ਫੌਜ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੈਂ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਭੀੜ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਨਾਉਣਾ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ

ਪੋਟਾਲਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਸ਼ੋਲਾ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿੱਥੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁੱਸੇ ਭਰੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਨੋਬੁਲਿੰਕਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਓਝਾ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਰੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਯਾਦ ਆਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੇਵਤੇ ਖੁਦ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ 'ਮੋ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਵੀ ਇਹੀ ਨਿਕਲਿਆ।

124 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਭਿਆਨਕ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ। ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੂਡ ਲਗਭਗ ਪਾਗਲਪਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ 16 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨਗਾਬੋ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਤੋਂ ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ। ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪੱਤਰ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਪੱਤਰਾਂ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਨਗਾਬੋ ਨੇ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ੱਕ ਸੀ: ਕਿ ਚੀਨੀ ਭੀੜ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਵਾਂ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਹੋਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਬੰਦੂਕਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਜੋ ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਡਰਾਉਣਾ ਪਲ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚਾਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਜਾਪ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕਾਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਯਕੀਨਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਿਨਾਂ ਬੁਲਾਏ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਲਮ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਤ ਤੱਕ ਡਟੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਨਮੋਲ ਰੱਖਿਅਕ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਨਗਾਬੋ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਭੇਜਿਆ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਚੀਨੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ

ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੜਬੜ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਦਾ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਸਮਾਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਭੀੜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਸ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੱਤਰ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਜਦ ਉਸ ਚੀਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਜਾਓ, ਅੱਜ ਰਾਤ ਹੀ ਜਾਓ।" ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੜਖੜਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਲਮ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਮੈਂ ਨੋਬੁਲਿੰਕਾ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੱਕ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੌਜਵਾਨ ਭਿਕਸ਼ੂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਜਿਗਮੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਕਿ **ਦੋਰਜੇ ਡ੍ਰੈਕਡੇਨ** ਨੇ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇਣ ਲਈ, ਨੋਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤੋਪਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਦੋਰਜੇ ਡ੍ਰੈਕਡੇਨ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ 17 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣਾ ਹੈ।

ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਸ ਡਰੋਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਲ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੇ ਭੱਜਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ **ਮੋ ਸਾਧਨਾ** ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨੇ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ, ਸਫਲ ਭੱਜਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭਿਆਨਕ ਸਨ। ਭੀੜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖੋਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮਹਿਲ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਨਗਾਬੋ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਉਹ ਨਾਂ ਤਲਾਸ਼ ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਫਿਰ ਵੀ, ਅਲੌਕਿਕ ਸਲਾਹ ਮੇਰੇ ਤਰਕ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਭੀੜ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਲਈ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਰਹੇਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੁਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸਥਿਤੀ ਕਾਫੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਚਿਕਯਾਬ ਕੈਂਪੋ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮਹਿਲ ਛੱਡਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਦੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਦੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰ ਇੱਕ ਲਾਰੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤਰਪਾਲ ਹੇਠ ਲੁਕ ਕੇ ਮਹਿਲ ਛੱਡ ਗਏ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ ਅਤੇ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਕੀਚੂ ਨਦੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਦੱਸੀ, ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਜਾਸੂਸ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਦਮੀ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੇ। ਇਹ ਪੱਤਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਰਾਤ ਪੈਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇਵਤਾ ਮਹਾਕਾਲ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਭਾਰੀ ਤੇ ਚੀਕਣ ਵਾਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਲ ਰੁਕ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀ ਹੈ। ਕਈ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਨੇ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ 'ਤੇ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਦਰਜਨਾਂ ਘਿਓ ਦੇ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀ ਮੱਧਮ ਚਮਕ ਸੀ। ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਨੇ ਢੱਕ ਦਿੱਤਾ

ਸੀ । ਵੇਦੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਲੇਟ 'ਤੇ ਤਸੰਪਾ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਭੇਟ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਸੇਵਕ, ਅੱਧਾ ਚਿਹਰਾ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ,

ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਘੜੇ ਉੱਤੇ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਕੜਛੀ ਨਾਲ ਦੀਵਿਆਂ ਲਈ ਘਿਓ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਝਾਂਜਿਆਂ (ਖੜਤਾਲ) ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਿੰਗ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਉਦਾਸ ਧੁਨ ਵਜਾਈ। ਝਾਂਜਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਟਕਰਾਅ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਚੀ ਉੱਠੀ। ਆਵਾਜ਼ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੱਟਾ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਖਾਟਾਗ (ਰੁਮਾਲ) ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵਿਦਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਸੰਕੇਤ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੂਜਾ-ਭਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਰਿਹਾ । ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸ਼ੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪੀ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਦੇ 'ਸੂਤਰ' ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ "ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ" ਭਾਗ ਪੜਨ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਰੁਕਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਲਾਈਟਾਂ ਮੱਧਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਕੁੱਤਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਥਪਥਪਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਛੜਣਾ ਇੰਨਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਬਾਹਰ, ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਵਰਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪੌੜੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ, ਹਰ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਰੁਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਪੈਂਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਕਾਲਾ ਕੋਟ ਪਾ ਕੇ , ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਾਈਫਲ ਲਟਕਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਥੰਕਾ ਲਪੇਟਿਆ ਜੋ ਕਦੇ ਦੂਜੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ, ਆਪਣੀ ਐਨਕ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਏ ਦੋ ਜਣੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਰਲੀ ਕੰਧ ਦੇ ਗੇਟ ਵੱਲ ਲੈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ

ਕੁਸੁਨ ਡੇਪੋਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪਾਰਕ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਹਰੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਚਿਕਯਾਬ ਕੈਂਪੋ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਤਲਵਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੇਟ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਰੁਟੀਨ ਨਿਰੀਖਣ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਲੰਘਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਰੁਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਇਕੱਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਜਿੱਠਣਾ ਸੀ। ਫੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਡਰਿਆ ਹੋਈਆ ਸੀ , ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਰੁਕਾਵਟ ਕੀਚੂ ਨਦੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਨਦੀ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
ਇਸਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਪਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਐਨਕਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ, ਕੀਚੂ ਨਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਕਈ ਛੋਟੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਲਾਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਸਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਸੀਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੱਪੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਤੇ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਗਨ ਫਾਇਰ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖਣ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਕੁਝ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਮੇਰਾ ਭਰਾ, ਭੈਣ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਟਾਫ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਕੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣੇ ਐਨਕਾਂ ਲਗਾ ਲਈਆਂ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਰਚਲਾਈਟਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਚੰਦਰਮਾ ਨੀਵੇਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਅਸੀਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਚੇ-ਲਾ ਦੱਰੇ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਲਹਾਸਾ ਘਾਟੀ ਨੂੰ ਸਾਂਗਪੋ ਘਾਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਫਾਰਮ ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਰੁਕੇ, ਜੋ ਕਿ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਸਰਾ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਦੱਰੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਲ ਪਏ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਵਜੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਾਡੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਘੋੜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀ ਅਤੇ ਸਵਾਰ ਸਾਰੇ ਉਲਝ ਗਏ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੱਠ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਇਹ ਜਾਨਵਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਕਾਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਕਾਠੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗਲਤ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਢਿੱਲੇ ਖੱਚਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਾਠੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 16,000 ਫੁੱਟ ਉੱਚੇ ਦੱਰੇ, ਚੇ-ਲਾ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਰੇਤਲਾ ਦੱਰਾ, ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਟੱਟੂ-ਡਰਾਈਵਰ ਰੁਕਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਘੁਮਾਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਝਲਕ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਖਰੀ ਮੌਕਾ ਸੀ।

ਬਹੁਤ ਹੇਠਾਂ, ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਵਾਰੀ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਰੇਤਲੀਆਂ ਢਲਾਣਾਂ 'ਤੇ ਦੌੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਰੁਕੇ ਅਤੇ

ਤਸਾਂਗਪੋ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ, ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਕਰਾਸਿੰਗ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰੁਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਵਾਸੀ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਬਸਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੇ ਇਲਾਕੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਅਸੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਰੀਲਾ ਲੜਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹੋਵਾਂਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ।

ਚੀਨੀਆਂ ਲਈ ਸਾਡਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸੰਭਾਵੀ ਰਸਤੇ ਦਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਫੌਜ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਤਿੱਬਤੀ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਹ ਅਨਿਯਮਿਤ ਲੜਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਗਭਗ ਸੌ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਰਸੋਈਆ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਬਾਜ਼ੂਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਰ 'ਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਡਰਾਉਣੇ ਦਿੱਖ ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਨਾ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਉਹ ਲੇਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਕਈ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ ਲੋਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜੋ ਸੀਆਈਏ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਰੇਡੀਓ ਆਪਰੇਟਰ ਸੀ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਮੋਰਸ ਕੁੰਜੀ ਟ੍ਰਾਂਸਮੀਟਰ ਸੀ।

ਉਸ ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਰਾਮੇ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਰੁਕੇ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭੱਜਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਆ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਭੇਜੀਆਂ। ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ, ਗੁਪਤ ਨੋਟ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਿਗੜਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਅਗਲਾ ਪਾਸਾ ਸਾਬੋ-ਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਹੁੰਚੇ। ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਠੰਢ ਸੀ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਚੁਸਤ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਕਾਫਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ, ਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕਣ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਸਾਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਿਆਂਤਸੇ ਅਤੇ ਕੋਂਗਪੋ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਫਸਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁੰਤਸੇ ਜ਼ੋਂਗ ਵਿਖੇ ਰੁਕਣ ਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸਤਾਰ੍ਹਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਾਂਗਾ, ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਇੱਕ ਘੋੜਸਵਾਰ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਭਿਆਨਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਅਠਤਾਲੀ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ 'ਤੇ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਨਿਹੱਥੇ ਭੀੜ 'ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਸੁਪਨਾ ਸੱਚ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਥੋਂ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਦੂਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਅਜੇ ਵੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਰਸਤੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਖਰਕਾਰ ਲੁੰਤਸੇ ਜ਼ੋਂਗ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਹੀ ਰੁਕੇ, ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਤਾਰ੍ਹਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਇਕੱਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਰਸਮੀ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਪਰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ ਕਿ

ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸਰਹੱਦ ਵੱਲ ਵਧੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਸਿੱਧੀ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਠ ਮੀਲ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲਗਭਗ ਦੁੱਗਣੀ ਦੂਰ ਸੀ। ਅਜੇ ਵੀ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਨ ਲੱਗਣਗੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਘੋੜੇ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਚਾਰਾ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਸਰ ਰੁਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਭੇਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ, ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਲੁੰਤਸੇ ਡਜ਼ੋਂਗ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਝੋਰਾ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਰੀ ਦੱਰੇ ਤੱਕ। ਅਸੀਂ ਸੜਕ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਬਿੰਦੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਝਟਕਾ ਲੱਗਿਆ। ਇੱਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਸਾਡੇ ਉੱਪਰੋਂ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੰਘਿਆ - ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਨ - ਪਰ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਣ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਚੀਨੀ ਜਹਾਜ਼ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਓਹ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਚੰਗੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਉਹ ਹਵਾ ਤੋਂ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਇੱਕ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਭਾਰਤ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਲੁੰਤਸੇ ਡਜ਼ੋਂਗ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਏ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਰਾਤ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮੰਗਮਾਂਗ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਈ। ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਇਸ ਆਖਰੀ ਪਿੰਡ, 'ਬਰਫ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ' ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਸੀ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਹੀ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਸੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। **ਕੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਆਟਾ ਗਿੱਲਾ** । ਮੇਰਾ ਤੰਬੂ ਵੀ

ਲੀਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਲਾਇਆ, ਮੈਂ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜਿਸ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਗੰਭੀਰ ਦਸਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਸੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਮੈਨੂੰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ, ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਤੰਬੂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਉੱਠਣ ਵਾਲੀ ਗਾਵਾਂ ਦੀ ਬੋਅ ਦਮ ਘੁੱਟ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੋਰਟੇਬਲ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹੋਣਗੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੈਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕੇਗਾ , ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਲੜਨਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਸੱਚੇ ਮਨੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਗਾਂ ਤੋਂ ਹੰਝੂ ਪੂਰਣ ਵਿਦਾਈ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ੋਮੋ ਦੀ ਚੌੜੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਉਸ ਢੰਗ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

#####

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ

ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ - ਅੱਸੀ ਯਾਤਰੀ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ , ਓਹ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਰਾਮ ਲਈ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਦੂਰ ਬੋਮਡੀਲਾ ਲੈ ਜਾਣ ਆਇਆ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਯੁੱਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੈਨਨ, ਅਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ, ਸੋਨਮ ਟੋਪਗਿਆਲ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਤਾਰ ਸੌਂਪਿਆ:

ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਵਾਇਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣਗੇ।

ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ--- ਨਹਿਰੂ।

ਮੈਂ ਬੋਮਡੀਲਾ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਜਿੱਥੇ ਸਥਾਨਕ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਲਗਭਗ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਦਸਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 18 ਅਪ੍ਰੈਲ 1959 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਜੀਪ ਰਾਹੀਂ 'ਫੁੱਟਹਿਲਜ਼' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਰੋਡ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਓਵਰਸੀਅਰ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਕੈਨਵਸ ਕਾਰਪੇਟ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਗਾਰਡ ਆਫ਼ ਆਨਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਨਾਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ੇ ਕੇਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਧੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਾਚਨ ਕਿਰਿਆ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਅੰਦਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੈਨਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਸੂਰੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

132 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਸਾਨੂੰ 1500 ਮੀਲ ਦੂਰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਪੈਂਤੀ ਮੀਲ ਦੂਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਲਾਲ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਦੇਖੇ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਨ। ਉਹ --ਸਟੋਰੀ ਓਫ ਦ ਸੇਂਚੁਰੀ --'ਸਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ' ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤੇਜਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਸਰਕਟ ਹਾਊਸ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਨੇਹੇ, ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਪ੍ਰੈਸ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਨਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਹਲਕਾ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਜੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ ।

ਸੈਂਕੜੇ, ਜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਹੀਂ, ਲੋਕ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ ਮਸੂਰੀ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਏ ਅਤੇ "ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਕੀ ਜੈ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ" ਦੇ ਸਵਾਗਤੀ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ

ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਸਿਲੀਗੁੜੀ, ਬਨਾਰਸ ਅਤੇ ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੱਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਸੁੱਟ ਰਹੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਾਰੀ ਯਾਤਰਾ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰੇਲਗੱਡੀ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਇੱਥੇ ਮੇਰਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉੱਥੋਂ ਅਸੀਂ ਮਸੂਰੀ ਗਏ, ਜੋ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗਿਕ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਨ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਮੇਰਾ ਘਰ ਬਣ ਗਈ। ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਨਿਊ ਚਾਈਨਾ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ, ਸ਼ਿਨਹੁਆ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਪੁਰ ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 'ਬਾਗ਼ੀਆਂ' ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਗਵਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 133

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ "ਤਰਕਹੀਣ, ਅੱਧਕਚਰਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਝੂਠ ਅਤੇ ਖਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ" ਦੱਸਿਆ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਚੀਨੀ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ "ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਪਾਰਟੀ" ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਤਿੱਬਤੀ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ, ਕੇਂਦਰੀ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫੌਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਅਤੇ ਗੱਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।"
ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਨੇਹਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਬਿਆਨ ਮੇਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਬਿਆਨ ਸੀ।

24 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਖੁਦ ਮਸੂਰੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ।

ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਲੋੜ ਪਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਮਾਨਨਿਵਾਜ਼ੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਲੁੰਤਸੇ ਡਜ਼ੋਂਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ।
"ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਜਿਸਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਝਿੜਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਉਸਨੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । "ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ?" ਉਸਨੇ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਭੜਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾ ਦੋਹਰੀ ਸੀ: "ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਹੈ।" ਇਸ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਏ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਰਉਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸੰਭਵ!" ਬੋਲਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਹੇਠਲਾ ਬੁੱਲ੍ਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਤੇ ਅਸਹਿਜ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 1957 ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਗਏ ਦਬਾਅ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਚੀਨ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਦਾ ਬਚਾਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੇਤਾ ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਿ

134 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਣਾਰਥੀ

"ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਣਾ ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਦੇ ਪਾਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ", ਉਹ ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਮੈਮੋਰੰਡਮ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਚੀਨ ਨਾਲ ਮਾਮਲਾ ਉਠਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਫਿਲਹਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਫੇਰ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਓਨਾ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਹਿਰਦ ਸੀ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚਲੇ ਗਏ, ਮੈਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਮਸੂਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਗੋਂ ਭੂਟਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਮਲਾ ਪੋਟਾਲਾ ਅਤੇ ਜੋਖਾਂਗ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਚੱਕਪੋਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਪਰ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਚ 1959 ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ 1960 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ 87,000 ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਅੰਕੜੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ, ਅਤਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭੁੱਖਮਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ ਸਨ।

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ, ਕੁਪੋਸ਼ਣ, ਜ਼ੁਕਾਮ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ। ਜੋ ਲੋਕ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਭੱਜ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਆਸਰਾ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਬੇਰਹਿਮ ਭਾਰਤੀ ਸੂਰਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਦੋ ਮੁੱਖ ਪੜਾਅ ਕੈਂਪ ਸਨ। ਇੱਕ ਤੇਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਿਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬਕਸਾਦੁਆਰ ਵਿਖੇ, ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਜੰਗੀ ਕੈਂਪ, ਭੂਟਾਨ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ।

ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਤਲ ਤੋਂ ਮਸੂਰੀ ਦੇ 6,000 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਘੱਟ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਗਰਮੀ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ , ਉੱਚੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ 'ਤੇ ਹਵਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਕ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮੈਦਾਨ ਗਰਮ ਅਤੇ ਨਮੀ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਸੀ ਸਗੋਂ ਅਕਸਰ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ ਅਣਜਾਣ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਧੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦੇ ਦੌਰੇ ਅਤੇ ਤਪਦਿਕ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 135

ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੱਖੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੱਖਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੱਖੇ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਪਾਚਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿਖੇ ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਸਫਾਈ ਸੇਵਕ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਯਾਦ ਆਈ: "ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਠੰਡ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢੱਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਗਰਮੀ ਕਾਰਨ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੂਖਮ ਗੱਲ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਈ ਕਿ ਗਰਮ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਫਲਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਠੰਡੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਮੇਰੇ ਜਲਾਵਤਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਰਮੀ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੇਅਰਾਮੀ ਦਾ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਸੀਮਤ ਅਨੁਭਵ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ । ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 20,000 ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿੱਥੇ ਜਲਵਾਯੂ ਤੇਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਬਕਸਾ ਗੇਟ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਸੀ। ਉਹ ਲੰਬੇ ਚੋਲੇ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਬੂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਜੋ ਤੇਜ਼ ਗਰਮੀ ਦੇ ਆਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ 'ਮੁਕਤੀਦਾਤਾਵਾਂ' ਦੇ ਕਾਤਲ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲਹਾਸਾ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਆਓ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਲੋਕ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਚੀਨੀ ਕੰਟਰੋਲ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਚਿੜਚਿੜੇਪਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿਖਾਏ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਸੂਝ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੜਕੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵੀਂ ਮਾਹੌਲ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲੇਗੀ।

ਫਿਰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਵਿੱਖੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਇੰਨਾ ਦਿਲਚਸਪ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਾਡਾ ਕੀਮਤੀ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਸਕੂਲ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਚੁੱਕੇਗੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਚੁੱਕਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਸਿਆਣਪ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ "ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ।"

ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ, ਡਾ. ਸ਼੍ਰੀਮਾਲੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ।

ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿੱਤੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਉਸਦੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਇੰਨਾ ਵਧੀਆ ਸਲੂਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ । ਜਦੋਂ ਵੀ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣੇ ਪਏ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੱਖਾਂ ਬੱਚੇ ਇਸ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਆਇਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਨ ਦਾ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਚੇਲਾ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਹਤ ਏਜੰਸੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਹਾਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਸਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨੇਪਾਲ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰਪੇਟ-ਬੁਣਾਈ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਚਾਹ ਉਤਪਾਦਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇੱਕ ਕਸਬੇ, ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਡਲਹੌਜ਼ੀ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ। ਦੋਵੇਂ 1959 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਲਈ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਅੱਜ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ, ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਹੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੌਰਾਨ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰੱਕੀ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਦਦ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 137

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹਨ।

ਇਸ ਦਿੱਲੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਸੂਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਚੁੱਪੀ ਤੋੜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 20 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ। ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਹੁਣ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 130 ਪੱਤਰਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ 17-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਨ ਨੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ 17-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸੰਖੇਪ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਾਏ ਗਏ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ

ਕਲਪਨਾ ਨਾਲੋਂ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਜਨਸੰਪਰਕ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ 1989 ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸਕ੍ਰੀਨਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਿਆਨਮੇਨ ਸਕੁਏਅਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਝੂਠ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਇੰਨੀ ਦੂਰੀ ਵੀ ਬੇਲੋੜੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਦੁਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 'ਲੋਕਤੰਤਰ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿੱਖਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਿੱਬਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਵੇਂ ਜੀਉਂਦੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੈਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਨੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਅੱਜ ਢੁਕਵੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹਾਂ।

138 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਕੱਲੇ ਰਹੀ ਕੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ

ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਔਖਾ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈ ਬਹੁਤਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਪਰ ਫਿਰ ਲੋਕ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਆਏ ਲੋਕ ਹੀ ਅਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਮਹਿਸੂਸੁ ਕਰਦੇ ਸਨ , ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੁਣ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸੀ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੜਕ ਭੜਕ ਵਾਲੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਟਾਫ਼ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੰਨੀ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ।

ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਡੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲਗਭਗ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਰ ਕਈ ਨਵੇਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ, ਸਿੱਖਿਆ, ਪੁਨਰਵਾਸ, ਸੁਰੱਖਿਆ, ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਦੇ ਵੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਗੋਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿੱਬਤੀ

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ।

ਮੈਂ ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹਿਜ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 139

ਪਰ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਨਹਿਰੂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ।

ਕਈ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੀਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਕੀਤਾ ਵੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲਣ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤਿੱਬਤੀ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।"

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਚੌਵੀ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ ਚੀਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਲਾਭ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਮਦਦਗਾਰ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਹਮਦਰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਪੀਲ ਬਾਰੇ ਸੁਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਇਰਲੈਂਡ ਗਣਰਾਜ ਨੇ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਮਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਜਨਰਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਪੰਤਾਲੀ ਨੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨੌਂ ਨੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੋਟ ਪਾਈ। ਛੱਬੀ ਮੈਂਬਰ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਭਾਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ।

ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਫੇਰੀ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਹਮਦਰਦ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1957 ਵਿੱਚ ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੱਬਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਿੱਘਾ ਅਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਜੂਰਿਸਟਸ, ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ

140 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਣਾਰਥੀ

ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜਿਸਨੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਕੇਸ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਮਸੂਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਮੇਰਾ ਮਨੋਬਲ ਹੋਰ ਵਧਿਆ ਜਦੋਂ ਅਫਰੋ-ਏਸ਼ੀਅਨ ਕਮੇਟੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ। ਇਸਨੇ ਆਪਣਾ ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਤਿੱਬਤੀ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਇਸਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਡੈਲੀਗੇਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਝੱਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਿਸ

ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਵਾਲੇ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਉਮੀਦਵਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਪਰ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਹੀ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਆਵੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਾਜਬ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੈਸੂਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਗਰਮੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਹੋਣਗੇ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਦੂਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਸਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। 666 ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜਥੇ ਨੇ 1960 ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਟੀਚਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਇੱਕ ਏਕੜ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਇਕੱਠ ਸਥਾਪਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸੀ।

1959 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ, ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕੇਂਦਰੀ ਰਾਹਤ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਮੇਟੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਹੋਰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੰਗਠਨ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਅਨਮੋਲ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉਹੀ ਭਾਰਤੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਡਰੋਮੋ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਦੇ ਇੱਕ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਬੁੱਧ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਥਾਈ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਤੱਕ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਆਸਥਾ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਸੀ, ਹੁਣ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਰਵੱਈਏ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਸਿੰਹਲੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ। ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਾਅ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਇਸ ਦੋਸਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਆਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਵਸ਼ੇਸ਼, ਬੁੱਧ ਦੇ ਦੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਨੂੰ ਕੁਝ 'ਅਣਪਛਾਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ' ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਖਦਸ਼ਾ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਜੋ ਜੇਕਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਰਥਪੂਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਪੀੜਤ ਪੂਰਬੀ ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸਨ, ਜਿਸਨੂੰ 1949 ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਨੇ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੂਰੀ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵੀ ਐਲੋਪੈਥਿਕ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ,

ਇੱਕ ਯੋਗ ਵਕੀਲ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤਿੱਬਤੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।
ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਛੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਹੋਰ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ 1957 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮਤੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਬਾਰੇ ਵੀ । ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਮੇਰਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

142 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਦਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ 'ਲੋਕਤੰਤਰ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਨਹਿਰੂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਬਦੇ ਹੇਠਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਧਾ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਚੀਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁਸਕਰਾਹਟਾਂ ਅਤੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਸੀ, ਇੱਕ ਜੈਨ ਆਚਾਰੀਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ 1956 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਬੋਧੀਸਤਵ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ

ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਲਈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਵੀ ਪਾਇਆ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਦਮੀ ਸੀ , ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕਾਲੀ ਵ੍ਹੀਲਚੇਅਰ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ।
ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬੋਧਗਯਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਸੱਠ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਪਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਮੈਂ 162 ਨੌਜਵਾਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ 'ਭਿਕਸ਼ੂ' ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਬੋਧੀ ਰੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਮਹਾਬੋਧੀ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਾਰਨਾਥ ਅਤੇ ਡੀਅਰ ਪਾਰਕ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਬੁੱਧ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ, ਤ੍ਰਿਜੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ, ਰਸਮ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦਲ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨੇਪਾਲ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਆਏ ਲਗਭਗ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੇਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿੱਬਤੀ ਅਣਥੱਕ ਵਪਾਰੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਟਾਲ ਲਗਾ ਲਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੁਰਾਣੇ ਕੱਪੜੇ ਵੇਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਹ ਵੇਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਿਆ । ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।
ਡੀਅਰ ਪਾਰਕ ਵਿਖੇ ਇਹ ਹਫ਼ਤੇ ਭਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 143

ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਧ ਨੇ ਖੁਦ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਦਿਵਾਏ ਕਿ "ਦੁੱਖ ਮੁਕਤੀ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ।" ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਤਿੱਬਤੀ ਕਹਾਵਤ ਵੀ ਹੈ ਕਿ "ਦਰਦ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾਪਦੇ ਹਾਂ।"

ਮਸੂਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਨਾਮਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਖ਼ਬਰ ਸੀ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਮਸੂਰੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਦੂਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਸੂਰੀ ਦੇ ਉਲਟ, ਜੋ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਲੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਢੁਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਾਗ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ, ਜੇ.ਟੀ. ਕੁੰਡਲਿੰਗ, ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਸੂਰੀ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ।" ਅਸੀਂ ਤੁਰੰਤ ਕੈਂਪ ਬਦਲਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਉੱਤਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਰਦ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ। ਸਾਬਕਾ ਕਿਸਾਨ, ਭਿਕਸ਼ੂ, ਨਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤੇਜ਼ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਸਮ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੈਂਪ ਥੋੜੇ ਠੰਢੇ ਸਨ, ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਨਮੀ ਮਾੜੀ ਸੀ। ਹਵਾ ਬਦਬੂਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੱਛਰ ਫੈਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਣੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਕੰਮ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੰਮ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ।

ਅੱਜ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਕਿਰਤ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਅਪੰਗ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਰੰਗ ਤਾਂ ਲਿਆਈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਜੋਖਮ ਵਿਅਰਥ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਤੇਜ਼ ਬਾਰਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਲਾਲ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ

ਸਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗੰਭੀਰ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ

144 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਨਵੇਂ ਆਵਾਜਾਈ ਕੈਂਪ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਨਾਲ ਹੀ, ਪੰਜਾਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਮਸੂਰੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਸਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

1 ਫਰਵਰੀ 1960 ਨੂੰ, ਪਹਿਲੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਸੂਰ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਲਕੁਪੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੋ ਪਏ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲ਼ ਕੰਮ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, 10 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ 80 ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਲੋਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ ਉਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਹੁਣ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਰਜੀਹ ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸੀ। ਭਵਿੱਖ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੱਚ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗੇ।

****

भारत में तिब्बती पुनर्वास बस्तियां

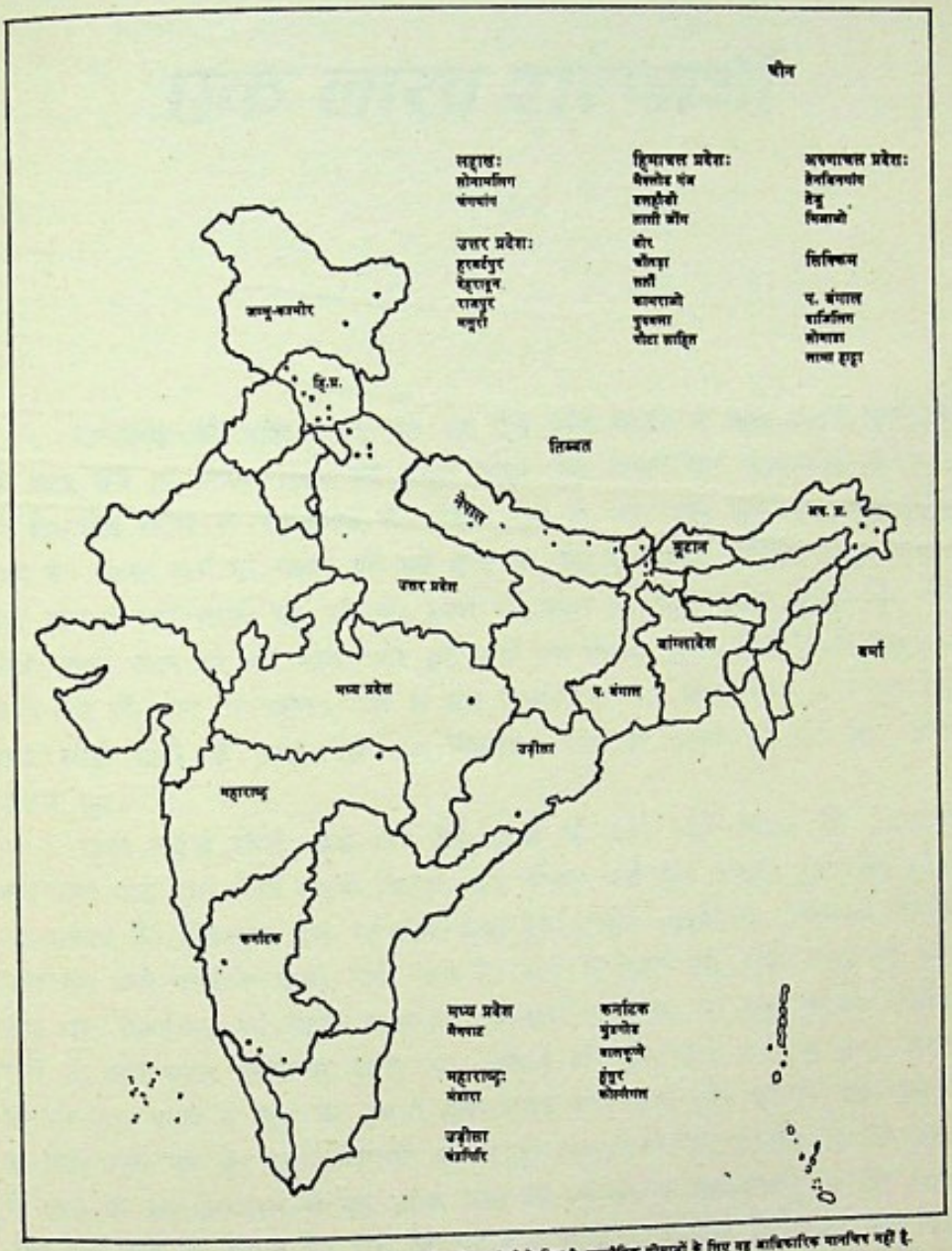

यह मानचित्र केवल संदर्भ के लिए है. राजनीतिक सीमाओं के लिए यह आधिकारिक मानचित्र नहीं है.

-9-

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਅਸੀਂ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਰੇਲਗੱਡੀ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ 29 ਅਪ੍ਰੈਲ 1960 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਫਲੇ ਨਾਲ ਮਸੂਰੀ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਠਾਨਕੋਟ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਫ਼ਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ। ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਪਿੰਡ ਵੀ ਦੇਖੇ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਖੇਤ। ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੋਂ ਅਸੀਂ ਲਿਮੋਜ਼ਿਨ ਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਜੀਪ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਕਲਿਓਡ ਗੰਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘਾਟੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਹੈ।

ਖੜ੍ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਰੋਮ ਖੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਯਾਦ ਆਈ ਜਿੱਥੇ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਕਲਿਓਡ ਗੰਜ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਬਾਂਸ ਦਾ ਗੇਟ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸਵਾਗਤਮ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮੀਲ ਦੂਰ ਮੇਰਾ ਨਵਾਂ ਘਰ, **ਸਵਰਗਾਸ਼ਰਮ** ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਈਕਰਾਫਟ ਹਾਊਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛੋਟੇ ਘਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਡੀ ਰਸੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਟਾਫ਼ ਲਈ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਘਰ ਮੰਗੇ ਗਏ ਸਨ। ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਡੀ ਆਮ ਘਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਸੀ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਵੱਸ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੇਰ ਰਾਤ ਪਹੁੰਚੇ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੰਛੀ ਦੇ ਬੋਲਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਛੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ "ਕਾਰਾ-ਚੋਕ, ਕਾਰਾ-ਚੋਕ" ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ

ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਆਵਾਜ਼ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੰਛੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਾੜਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਸੰਦ ਆਈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ

146 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਕੁੰਡਲਿੰਗ ਨੂੰ ਮਸੂਰੀ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉੱਥੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਇਸਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੂਜੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਸੌ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੱਬਤੀ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਭੂਚਾਲ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਭੂਚਾਲ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ । ਆਖਰੀ ਗੰਭੀਰ ਭੂਚਾਲ ਦੀ ਗੜਬੜ 1905 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਅਰਾਮਗਾਹ ਸੀ। ਉਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਚ ਟਾਵਰ ਢਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭੂਚਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਵਿਹਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇੱਥੋਂ ਜਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦੋ ਲਹਾਸਾ ਅਪਸੋ ਕੁੱਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਇਹ ਜਾਨਵਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸਰੋਤ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਗੁਣ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਸੰਗਯੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਭਿਕਸ਼ੂ ਵਾਂਗ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖਮਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਭੋਜਨ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ।

ਦੂਜਾ ਕੁੱਤਾ ਤਾਸ਼ੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹਾਦਰ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਐਵਰੈਸਟ ਪਰਬਤਾਰੋਹੀ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨੋਰਗੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਦਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਟੀਕੇ ਲਗਾਉਣੇ ਪਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ

ਟੀਕਾਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਟੀਕੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਫੜਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤਾਸ਼ੀ ਭੌਂਕਦਾ ਅਤੇ ਗਰਜਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਟੀਕਾਕਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਟੀਕਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ, ਸੁੰਘਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲੋਂ ਉਸਦਾ ਭੌਂਕਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬੁਰਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਜਬਾੜੇ ਇੰਨੇ ਕੱਸ ਕੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੰਦ ਨਹੀਂ ਖੁਭੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਇਰ ਅਤੇ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਗਾਰਡ ਵੀ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਇਰ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਨਾਇਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ ਨੂੰ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਦੇ ਨੌਰਥ ਪੁਆਇੰਟ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਕੂਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸਬਕ ਲੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਾਏਗਾ।

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 147

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬਹਾਨੇ ਲੱਭਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਿੰਮਤ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਸਮੀ ਅਧਿਐਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਕੜ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਤਿੱਬਤੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਗਿਆਨ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੋਧੀਚਿਤ (ਸਾਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਗਈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਨਰਸਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਨਰਸਰੀ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਵੇਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਨਾਥ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜੱਥਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਘੱਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ 120 ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਸੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਥਿਤੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਨਾਥ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬੱਚੇ ਹਾਸੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਨੇਤਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਹੱਸਮੁੱਖ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਅਨਮੋਲ ਸੀ। ਇੱਕ ਆਮ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮਦਦ

ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਮਰੱਥਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਿਡਰ ਸੁਭਾਅ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨੇਤਾ ਬਣਾਇਆ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੋਤ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਦ ਦੇਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਵਿਸ ਦੋਸਤ, ਡਾ. ਆਈਚਮੈਨ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਚੰਗੀਆਂ ਸੰਚਾਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪਹਾੜ ਘਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਸਵਿਸ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤੁਰੰਤ 200 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਸਕਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਸਵਿਸ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਦ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਵੀ ਆਏ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਸਗੋਂ 1000 ਬਾਲਗ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਜੁਰੀਸਟ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਗਸਤ 1960 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਚੁਰੀ ਦੇ ਤਿੱਬਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਸਿੱਖੀ। ਇਸਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੀ, ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੇਕਿੰਗ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਘਾਟ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੇਕਿੰਗ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਝੂਠ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੈਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ ।

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 149

ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਤਰਕ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਕਾਸ਼ਾਗ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

1960 ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ, ਕਾਸ਼ਾਗ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਲੋਕਤੰਤਰੀਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। 2 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਡਿਪਟੀਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ, ਊ-ਸਾਂਗ, ਅਮਡੋ ਅਤੇ ਖਾਮ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਲਈ ਵੀ ਸੀਟਾਂ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਪੁਰਾਣੇ ਬੋਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਤਿੱਬਤੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਡਿਪਟੀਜ਼ ਜਾਂ **ਭਯੋ ਮਿਮਾਂਗ ਚੇਤੁਈ ਲੇਨਖਾਂਗ** ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਾਸ਼ਾਗ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰਾਂ (ਲੇਖਾਂਗਾਂ) ਨਾਲ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਗਿਊਨਲੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਕਾਸ਼ਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਕਾਸ਼ਾਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਗੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੀਪਲਜ਼ ਡਿਪਟੀਜ਼ ਜੋ ਵੀ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਹੁਤ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ, ਕੁਝ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ 'ਸੱਚੀ' ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਦੇ ਅਤੇ ਸੁਧਰੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਉਪਾਅ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੱਧਰ ਦੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਸਥਿਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ; ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੱਟੜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।

ਸਭਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਏਕਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਦੇ ਸੋਚੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ।

150 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਨਖਾਹ 75 ਰੁਪਏ ਜਾਂ £3 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਮਾ ਸਕਦੇ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਚਲਾਉਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਿੱਜੀ ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਝਗੜੇ ਆਮ ਸਨ। ਪਰ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਹਰੇਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਊਰਜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਨਾਲ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ।

ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਸੁੱਕ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਭੂਟਾਨੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ

ਬਕਸਾ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ 300 ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਾਗਤ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਇਹ ਸਮਝਾ ਕੇ ਕਿ ਗਿਆਨ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਵਿਦਵਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕ੍ਰਮਾਂ ਦੇ 1,500 ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 6,000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਯੋਗ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜੋ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਓਨੇ ਹੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਬਚ ਗਏ ਸਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਬਕਸਾ ਗੇਟ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਸਨ। ਮੌਸਮ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਅਤੇ ਨਮੀ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬਿਮਾਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਭੋਜਨ ਰਾਸ਼ਨ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਟੀ.ਬੀ. ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ , ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਟੇਪ ਕੀਤੇ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਫਾਇਦੇ ਹੋਏ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੈਂਪ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ , ਪਰ ਜੋ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਚ ਗਏ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਹ ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕਈ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਰਗੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ 2 ਰੁਪਏ ਦੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਮਾਸਿਕ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪੈਸਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਿਰਨ ਉਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ ਜੋ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨੇ 1950 ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜਮ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਖੁਦ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ $8 ਮਿਲੀਅਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰਕਮ ਮਿਲੀ।

ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਹ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਾਈਪ ਨਿਰਮਾਣ ਪਲਾਂਟ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਮਿੱਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਾਡੀ ਕੀਮਤੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੈਸਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਚਿਕਯਾਬ ਕੈਂਪੋ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਅਸੀਂ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਬਚਾ ਪਾਏ , ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ 1964 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ "ਹਿਜ਼ ਹੋਲੀਨੇਸ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗਲਤ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ 'ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਯਾਦ ਆਈ ਜਿਸਨੇ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਆਪਣੀ ਮਨਪਸੰਦ ਘੜੀ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਉਸਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿੱਤ ਬਾਰੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਵਿੱਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਦੋ ਅਹੁਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, 1959 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਦਫ਼ਤਰ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭੱਤੇ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 20 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ, ਇੱਕ ਡਾਲਰ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੌਂਡ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰੁਪਏ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।। ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਭੱਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਸਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਥੋੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ (ਸ਼ਾਹ ਖ਼ਰਚ) ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਫੜਦਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨੋਬਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਗਲ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਕਰ ਲਓ।

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਗਰਮੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖੇਡਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਠੋਰ ਸਰਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਅਸੀਂ ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਮਾਂ, ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸਨੋਬਾਲ (ਬਰਫ ਦੇ ਗੋਲੇ) ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨੇੜਲੇ ਧੌਲਾਧਰ-ਰੇਂਜ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰੈਕਿੰਗ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ 17,000 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਹਾੜ ਪਸੰਦ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸੀ।

ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੀਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ,

ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕੀ ਦੂਰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ, ਕਾਲਾ ਪਹਾੜੀ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੱਕੜ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਟੁਕੜੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਹੇਠਾਂ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਪਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੱਸੀ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਚਪਟੇ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਚੁੱਪ ਕੀਤੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਵੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਰਗੜਦੇ ਰਹੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਬਰਫ਼ 'ਤੇ ਉਛਲਦੇ ਰਹੇ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਜੋਖਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲੇਖਕ ਡੇਵਿਡ ਹਾਵਰਥ ਨਾਲ "ਮਾਈ ਲੈਂਡ ਐਂਡ ਮਾਈ ਪੀਪਲ" (ਮੇਰੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲੋਗ) ਨਾਮਕ ਕਿਤਾਬ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ।

1961 ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਧਾਰਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਮਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਹਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬੋਧੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਬਾਲਕੁਪੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵੀ ਪਹਿਲਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਕੈਂਪ ਜੰਗਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੁਝ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਾ ਓਨਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੜਦੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਾਂਸ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਕੈਨਵਸ ਦੀ ਛੱਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤੰਬੂ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੀ ਪਰ ਸਫਾਈ ਕਾਰਣ ਉੜਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਸਮਾਨ ਕਾਲਖ ਅਤੇ ਧੂੜ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਹ ਧੂੜ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਟਿਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਕਾਲਖ ਹੀ ਕਾਲਖ ਦਿਸਦੀ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਘੱਟ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ , ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਹਰ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬਦਲ ਗਈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ 20 ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਏ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ 100,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਸੌ ਬਚੇ ਹਨ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੌਸਮ ਉੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਯੋਗ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉੱਥੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਗਰਮ ਹਵਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰਮ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਲੈਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਤੋਂ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਬਰਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਾੜ। ਸਹਿਣਾ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਸਲੇਟ ਤੋਂ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਲਈ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਤਿੱਬਤੀ ਹੋਣ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਸਤੀ ਦਾ ਕੰਮ 1960 ਅਤੇ 1965 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਹੋ ਸਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਪਲ ਆਏ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, 500 ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜੱਥਾ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇੱਕ ਸੌ, ਕਰੀਬ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ, ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਠੰਡੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸੈਟਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸੈਟਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਚਾਂਗੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵਸਾਉਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ।

ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੈਂਪ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ

ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ ।" ਉਹ ਹੱਸੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਜੋੜ ਦੀਆਂ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਹੁਤ ਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਗਰਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, 700 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਲਕੁਪੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ 3,000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਏਕੜ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਆਏ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬਾਕੀ ਬਚੀ 2,300 ਏਕੜ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਇਹਨਾਂ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਅਜਿਹਿਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂਵੀ ਸਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਆਈਆਂ। ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ, ਜੰਗਲੀ ਸੂਰ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਘੁੰਮਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਝੌਂਪੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਧਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲਈਆਂ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਲਾਮਾ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ, ਹਾਥੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਵਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਆਲੂ ਜਾਨਵਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਫਾਰਮ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵਾੜ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਗਾਈਡ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਵਾੜ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਜੇਕਰ ਵੋਲਟੇਜ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੱਥਾ ਭੇਜਿਆ।

ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿਹਾਰਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਕੁਪੇ ਤੋਂ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅੱਗਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਛੋਟੇ ਜੀਵਾਂ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬੋਧੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਕੰਮ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ, ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪੋਲਟਰੀ ਅਤੇ ਸੂਰ ਪਾਲਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਜਾਨਵਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਖੁਦ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹਨਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹੋਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।

ਉਦਯੋਗਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਨਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਫਤ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸਹਾਇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਦੁਨੀਆ ਸਿਰਫ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਗ੍ਰਹਿ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਹਾਂ, ਓਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ **ਮੌਰਿਸ ਫ੍ਰਾਈਡਮੈਨ** ਸੀ, ਇੱਕ ਪੋਲਿਸ਼ ਯਹੂਦੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1956 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੋਲਿਸ਼ ਸਹਿਯੋਗੀ ਉਮਾ ਦੇਵੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸੀ, ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਫ੍ਰਾਈਡਮੈਨ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਕਮੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੋਟੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਿੱਖਾ ਦਿਮਾਗ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅਸੰਭਵ ਸਨ। ਪਰ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚਿਲਡਰਨ ਹੋਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੰਬੰਧੀ, ਅਨਮੋਲ ਸੀ। ਉਮਾ ਦੇਵੀ, ਜੋ ਕਿ ਫ੍ਰਾਈਡਮੈਨ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਰੁਝਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀ **ਮਿਸਟਰ ਲੂਥੀ** ਸਨ, ਜੋ ਸਵਿਸ ਰੈੱਡ ਕਰਾਸ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਲੂਥੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾ-ਲਾ (ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਪਾ) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਿੰਮਤੀ ਅਤੇ ਊਰਜਾਵਾਨ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਨੇਤਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਇਆ। ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਤਿੱਬਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ

ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ।

ਸਾਡੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ, 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ 1962 ਦੀ ਚੀਨ-ਭਾਰਤ ਜੰਗ ਸੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਉਦਾਸੀ ਵੀ ਡਰ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਜੇ ਚਾਲੂ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੱਦਾਖ ਅਤੇ NEFA ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਕੈਂਪ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਯੁੱਧ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਣ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ, ਭਾਰਤੀ, ਤਿੱਬਤੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗ ਜਲਦੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ , ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸੇ ਕਿਸੇ ਲਾਭ ਦੇ ।

ਚੀਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ "ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਸਵਰਗ" ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਕੌਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸਹਿ-ਮੌਜੂਦ ਰਹੇ। ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਸਮਝੌਤਾ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਕਟੋਰਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ, ਭਾਵੇਂ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ।

156 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੈਂ 1964 ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਨਹਿਰੂ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੀਨ-ਭਾਰਤ ਯੁੱਧ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਸਹੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਉਸੇ ਸਾਲ ਮਈ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਡੂੰਘੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਦਮੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਪਤਲੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਆਰਮਚੇਅਰ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਿਰਹਾਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ

ਬੇਅਰਾਮੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੀਬਰ ਮਾਨਸਿਕ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਦੇਖੇ। ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਛੋਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ ।

ਉਸ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਧੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 1954 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਜਿੰਗ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਮਾੜੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗਮ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਨਮਾਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਇੰਦਰਾ ਸੀ। ਸਮਾਰੋਹ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ "ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਸੀ।"

*****

-10-

ਚੀਨੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੜਕ

ਅਤੇ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਦਾ ਵੀ 1964 ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਸਾਡੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਜੇਤਸੁਨ ਪੇਮਾ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਜੋ ਬਰਾਬਰ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਅੱਜ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਨਰਸਰੀ ਵਧ-ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਲਗਭਗ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਫੰਡ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖਰਚਾ ਐਸ.ਓ.ਐਸ. ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬੱਚੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਨਿਰੀਖਣ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਾਡਾ ਅਨਮੋਲ ਸਰੋਤ ਹਨ, ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਖੰਡਰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤਿੱਬਤੀ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ

ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ, ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ (ਘਰ ਵਾਸਤੇ) ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੱਧ-ਪੜ੍ਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਫ਼ਸਲ ਉੱਗ ਖੜੀ ਹੋਵੇਗੀ ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣਗੇ ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ , ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਵਾਂਗ, ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵੀ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦ ਸਨ। ਹਾਂ, ਉਹ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦੋਸਤ ਸਨ।

ਥਾਈਲੈਂਡ, ਫਿਲੀਪੀਨਜ਼, ਮਾਲਟਾ, ਆਇਰਲੈਂਡ, 1965 ਦੀ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ, ਮਲੇਸ਼ੀਆ, ਨਿਕਾਰਾਗੁਆ ਅਤੇ ਅਲ ਸਲਵਾਡੋਰ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਫਿਰ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਾਰ ਭਾਰਤ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਜੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨਵੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਤੰਬਰ 1965 ਵਿੱਚ।

ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਸੌ ਮੀਲ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜੰਗ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੈਂ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਨਿਕਲ ਪਿਆ। ਰਾਤ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਪਠਾਨਕੋਟ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈੱਡਲਾਈਟਾਂ ਜਗਾਏ ਬਿਨਾਂ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸੜਕ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਫੌਜੀ ਗੱਡੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ' ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਹਨ - ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਇਨਸਾਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਔਖੇ ਸਫ਼ਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਖੀਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਨੇੜਲੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੰਬਾਰੀ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਉੱਪਰੋਂ ਇੱਕ ਜੈੱਟ ਦੀ ਗਰਜ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਲੜਾਕੂ ਜਹਾਜ਼ ਐਂਟੀ-ਏਅਰਕ੍ਰਾਫਟ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਗੋਲੇ ਵਰ੍ਹਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸ਼ੋਰ ਭਿਆਨਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਿਆ। ਹਾਂ, ਦਿਲਾਸਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸ ਰਾਤ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਟ ਵੱਟ ਕੇ ਭੱਜੇ ।

ਦੱਖਣ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਲਕੁੱਪੇ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ 10 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਸਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਸਤੀ ਦੇਖੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉੱਥੇ 3200 ਲੋਕ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਟਾਈਲਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਸਥਾਈ ਘਰ ਸਨ ਅਤੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਅਤੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਖੇਤੀ ਹੁਣ ਅਸਲ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਾਮਾਤਰ ਮਾਲਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਮੌਸਮੀ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਚੌਲ, ਮੱਕੀ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

ਇਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਖੁਦ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਰੰਗ ਲਿਆਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ ਵੇਚ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ, ਉਸ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਗੈਰ-ਸਿਖਿਅਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ ਵਪਾਰੀ, ਭਿਕਸ਼ੂ, ਸਿਪਾਹੀ, ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਰਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਉੱਚੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਲਦ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਾਉਣ ਤੱਕ ਸਭ ਕੁਝ ਦੁਬਾਰਾ ਸਿੱਖਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕੈਂਪ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਣ 'ਤੇ, 1960 ਦਾ ਦਹਾਕਾ ਤਿੱਬਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਹਾਵਣਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਕੋਲ ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ (ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੈੱਡ ਕਰਾਸ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ) ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਪਕਰਣ ਨਵੇਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੱਜ ਇਹ ਪੁਰਾਣਾ ਸੰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਰੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਬਾਲਕੁਪੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਜਾਂ ਦਸ ਦਿਨ ਬਿਤਾਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਰਾਜ ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤ੍ਰਿਵੇਂਦਰਮ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਸੂਰ, ਊਟਕਾਮੁੰਡ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਠਹਿਰਾਅ ਕਈ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ ਵਧ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਯੁੱਧ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ ਬੰਬ ਡਿੱਗ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਜ ਭਵਨ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ ਰਸੋਈ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕੁੱਕੜੀ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਮਰੋੜਦਿਆ ਦੇਖ ਲਿਆ । ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗਰੀਬ ਜੀਵ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤਿੱਬਤੀ ਨਿਯਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਸ ਮੁੱਖ ਭੋਜਨ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਕੁਝ ਮਹਾਯਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਤੇ ਨਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ, ਮੈਂ ਭੋਜਨ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ। ਚਿਕਨ ਨੂੰ ਪਿਆਜ਼ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਵੀ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਪਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸੁਆਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਖਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਾਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਡੇ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।

ਇਹ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚੁਕਵਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਿਯਮ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। 1954 ਵਿੱਚ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਂਡੇ ਵੀ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਕੜੀ ਆਂਡਿਆਂ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਂਡੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਚਾਉ ਨੇ ਕੂਟਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ 10 ਜਨਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਈ। ਪਰ ਇਸ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੀ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੀ ਮੌਤ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਉੱਥੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਯੂਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਧਰਾ , ਥੋੜ੍ਹਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਬੇਅਸਰ ਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤ ਸੀ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿੱਖ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਨੇਤਾ ਸਨ। ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ

ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਪਰ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਵੇਂਦਰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਹੌਲ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੌਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਚਿਤਾ 'ਤੇ ਬੇਚੈਨ ਪਿਆ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਿਤਾਏ ਛੋਟੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਜ਼ਖਮੀ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਭਜਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਥਕਾਵਟ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਵੇਗਾ। ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ , ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਨੇ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਨੇਤਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਆਲੂ ਆਤਮਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ।

ਸਵਰਗਵਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੇ ਰੋਂਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਲੰਘਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਯੁੱਧ ਦਾ ਅਸਲ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਕਟ। ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁੱਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਸੱਲੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਦੇਖਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਬਾਅਦ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ 'ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਸਮਝਦੀ ਸੀ । ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇੱਕ ਨੇਤਾ ਲਈ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਖੁਦ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਉਲਝਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਲਈ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਹੋਮਜ਼ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਮਰਥਕ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਵਰਗੇ ਸਨ। ਪਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਚ 1977 ਵਿੱਚ ਵੋਟਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਛੱਡਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਉਦਾਹਰਣ ਸੀ। ਸੰਸਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਬਹੁਤ ਵਿਵਾਦ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਕਸਨ ਵਾਰੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੱਭਿਅਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਨੇ ਘਰੇਲੂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਮੱਧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1976 ਵਿੱਚ ਮਾਓ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਖੂਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਖੌਤੀ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ' ਦੀ

ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਾਲ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੇਸ਼ਹੀਣ ਪਾਗਲਪਨ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਮਾਓ ਦੀ ਪਤਨੀ ਚਿਆਂਗ-ਚਿੰਗ ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਗੂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਆਮ ਮਨ ਵਜੋਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਧੌਣ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਸਨ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਗੜਬੜ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ, ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪਿਆਰੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਸੰਚਾਰ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਾਡੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਨੇਪਾਲੀ ਵਪਾਰੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, 1959 ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਜਨਤਕ ਵਿਦਰੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 1959 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਦੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰਾ ਬੀਜਿੰਗ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਮੈਨੂੰ "ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਘਿਆੜ" ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਚੋਰ, ਇੱਕ ਕਾਤਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਕੁਝ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਿਨਸੀ-ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਇੱਕ ਹਨੇਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਅੱਜ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲੀ ਕੈਂਪਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਨਵੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਸਾਇਆ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਭਰਾ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਵਸ ਗਏ। ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 1200 ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਲਗਭਗ 2000 ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 100 ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਹਰ ਯੂਰਪੀਅਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਇਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋੜਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਇਸ ਦੂਜੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਜਲਾਵਤਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਤਰ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਪਹਿਲਾ ਕਾਠਮੰਡੂ ਵਿੱਚ, ਦੂਜਾ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਊਰਿਖ, ਟੋਕੀਓ, ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਦਫ਼ਤਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1968 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਵਰਗਾ ਆਸ਼ਰਮ, ਜੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ, ਤੋਂ ਬਾਇਰਨ ਕਾਟੇਜ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਘਰ ਪਿਛਲੇ ਘਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਅਹਾਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਨ ਕਮਰਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਦਫ਼ਤਰ ਸੀ। ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਸੈਂਕੜੇ ਸਟਾਫ਼ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਗਠਨ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੁਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁਨਰਗਠਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਘਰ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਾਟੇਜ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਭਿਕਸ਼ੂ ਜੀਵਨ ਜੀ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਬਾਇਰਨ ਕਾਟੇਜ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਨਾਮਗਿਆਲ ਮੱਠ ਦੀ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਰਗ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, 1970 ਵਿੱਚ, ਸੁਗਲਖਾਂਗੇ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੰਦਰ ਵੀ ਬਣ ਕੇ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਢੁਕਵੇਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਕੈਲੰਡਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਨਾਮਗਿਆਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੋਧੀ

ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਹੈ ਜੋ ਮੱਠ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਭਗਵਾ ਚੋਲੇ ਪਹਿਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ, ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ।

1963 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬੋਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀ ਬੋਧੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਸਹੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਮੱਠ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬਕਸਾਦ੍ਵਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ 1,300 ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਗੈਂਡੇਨ, ਸੇਰਾ ਅਤੇ ਟ੍ਰੈਪੁੰਗ ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਅੱਜ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਦਹਾਕੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲਗਭਗ 6,000 ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ,। ਮੈਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹਨ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਹੈ, ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤਿੱਬਤੀ ਵਰਕਸ ਐਂਡ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ 40,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੂਲ ਤਿੱਬਤੀ ਲਿਖਤਾਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। 1990 ਦੌਰਾਨ ਇਸਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ 200ਵੀਂ ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਰਵਾਇਤੀ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਥੰਗਕਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ।

ਦਰਅਸਲ, ਮੈਂ ਬਾਇਰਨ ਕਾਟੇਜ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1966 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਖਾਧਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤਿੱਬਤੀ ਪਕਵਾਨ ਹਨ ਜੋ ਮਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ

ਰਸੋਈਏ ਨੂੰ ਮਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਆਦੀ ਭੋਜਨ ਬਣਾਉਣਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਫਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੁਆਦੀ ਭੋਜਨ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਮੇਵੇ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਵੀਹ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਪੀਲੀਆ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਉਲਟੀਆਂ ਆਈਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਮੇਰੀ ਭੁੱਖ ਘੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਿੱਲਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਮੇਰੀ ਚਮੜੀ ਚਮਕਦਾਰ ਪੀਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਬੁੱਧ ਵਰਗਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦੀ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਖੀਰ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ, ਜੋ ਕਿ ਹੈਪੇਟਾਈਟਸ ਬੀ ਨਿਕਲੀ , ਠੀਕ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਘੱਟ ਚਿਕਨਾਈ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ, ਘੱਟ ਮੇਵੇ ਅਤੇ ਘੱਟ ਦੁੱਧ ਖਾਣ ਦੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਡਰ ਗਏ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜਿਗਰ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਇਸੇ ਰਾਏ ਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਮਾਸ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਿਸਾਲ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ।

ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਇਹ ਇਮਾਰਤ, ਸਵਰਗਾਸ਼ਰਮ ਵਾਂਗੂ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਆਪਣਾ ਬਾਗ ਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਵੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਸਥਿਤ ਘਾਟੀ ਅਤੇ ਧੌਲਾਧਰ ਪਹਾੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਆਕਰਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਸਦਾ ਬਾਗ ਹੈ। ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਪੌਦੇ

ਲਗਾਏ। ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਰੁੱਖ ਹੀ ਫਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕੌੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਿਲਾਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਦੇਖਣ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਮੈਂ ਸਟੱਡੀ ਰੂਮ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਲਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੋਟੇ, ਲਾਲਚੀ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਲਈ ਏਅਰ ਗਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ।
ਬਾਇਰਨ ਕਾਟੇਜ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬੀਤ ਗਏ।

ਮੈਂ ਹਰ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਮੈਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਪੱਛਮੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਗਿਆਨ, ਖਗੋਲ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਤੇਰਾਂ ਜਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਲਾਮਾ ਸੇਨਸ਼ਾਪ ਸੇਰਕਨ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਬਾਕਸ ਕੈਮਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਰੀਲਾਂ ਧੋਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰੀਲਾਂ ਓਹ ਧੋਂਦਾ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਫੋਟੋ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਡੀਲਰ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਨੇਰਾ ਕਮਰਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਜਿਗਮੇ ਤਾਰਿੰਗ ਤੋਂ ਖੁਦ ਫੋਟੋਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ।

ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦੂਜਾ ਸ਼ੌਂਕ, ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ, ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ ਪਿਛਲੇ ਘਰ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਔਜ਼ਾਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਗੁਣ ਘੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਹਾਂ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜ ਦੀ ਜੇਬ ਘੜੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੁੱਟ ਘੜੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੇਰਖਾਨ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਘੜੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰੋਲੈਕਸ ਅਤੇ ਇੱਕ ਓਮੇਗਾ ਘੜੀ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਚੀਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਸਿਖਾਉਣ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਸਵਿਸ ਘੜੀਆਂ ਖਰੀਦਣਾ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉੱਥੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਯਾਰਲੇ ਸਾਬਣ ਅਤੇ ਮਾਰਮਾਈਟ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਾਈਫ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਕ ਤੱਕ ਸਭ ਕੁਝ ਉੱਥੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਸੀ।

ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਘੜੀਆਂ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇਖੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਲਗਾਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਟੁੱਟੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਔਜ਼ਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਅਤੇ ਫਿਰ, ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਬਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਕ੍ਰੈਚ ਦੇ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਡਿਜੀਟਲ ਘੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪਾਟੇਕ ਫਿਲਿਪ ਘੜੀ ਸੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸੈਕੰਡ ਦੀ ਸੂਈ ਅਤੇ ਤਾਰੀਖ ਸੀ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਘੜੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਘੜੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਘੜੀ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੇ ਟੁਕੜੇ ਇੱਕ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜਣੇ ਪਏ।

ਲੱਗਦੇ ਹੱਥ , ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਬਿੱਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਿਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਬਿੱਲੀ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਈ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਾਲੇ -ਚਿੱਟਾ ਧੱਬੇ ਵਾ,ਲੀ ਸੇਰਿੰਗ (sering) ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਨਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੇਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਰਾਈ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ, ਇੱਕ ਬੋਧੀ, ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਚੂਹਿਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ । ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗੁਆ ਬੈਠੀ। ਦਰਅਸਲ ਇੱਕ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਦੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਥੱਲੇ ਪੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਇਲਾਜ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮਰ ਗਈ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿੱਲੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੇਰਿੰਗ ਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ । ਸੇਰਿੰਗ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਮਾਦਾ ਸੀ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਸੀ । ਉਹ ਮੇਰੇ ਦੋਵਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਚ ਮਿਚ ਗਈ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਂਗਯੇ ਨਾਲ ਜਿਸਦੀ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਉਹ ਲੇਟਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਵੀ ਦੋਵਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਰ ਗਈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਜਾਨਵਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ **"ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਆਖਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।"** ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬੋਧੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?

ਪਰ 1988 ਦੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰ ਬਿੱਲੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਇਸਦੇ ਦੋ ਪੂਰਵਜਾਂ ਵਾਂਗ ਝੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਇੱਕ ਡਰਾਪਰ ਰਾਹੀਂ ਖੁਆਇਆ

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤੁਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ , ਉਸਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜੀਵੰਤ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹ ਚੂਹਿਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਖਾਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਾਲਤੂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਭੱਜਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜੀਵ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਮੇਰੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ

ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਮਾਰ ਹਨ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੈਂ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਹ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਅਜੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਦੋਸਤਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਛੜੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਉਦਾਹਰਣ ਜੇ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁੱਧੀਮਾਨ, ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਆਦਮੀ ਪਾਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੋਇਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਯਾਦ ਉਹ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਫਾਦਰ ਥਾਮਸ ਮਰਟਨ, ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਬੇਨੇਡਿਕਟਾਈਨ ਭਿਕਸ਼ੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਨਵੰਬਰ 1968 ਵਿੱਚ, ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਦੁਖਦਾਈ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੋ ਘੰਟੇ ਮਿਲਦੇ ਸੀ। ਮਰਟਨ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦਾ, ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਗੰਜਾ ਸੀ, ਵੱਡੇ ਬੂਟ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਕਮਰ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਚੌੜੀ ਚਮੜੇ ਦੀ ਬੈਲਟ, ਉਸਦੇ ਭਾਰੀ ਚਿੱਟੇ ਚੋਲੇ ਉੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚਰਿੱਤਰ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਨਿਮਰ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇਖੀ ਸੀ ਜੋ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਮਰਟਨ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਈਸਾਈ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਹੀ ਅਰਥ ਸਿਖਾਇਆ।

ਸਾਡੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ। ਮਰਟਨ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਦੋਵੇਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ 'ਕੈਥੋਲਿਕ ਗੇਸ਼ੇ' ਕਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਸੀ ਹਿੱਤ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੱਠਵਾਦ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਪੱਛਮ ਦੇ ਮੱਠਵਾਦ ਅਭਿਆਸਾਂ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਈਸਾਈ ਭਿਕਸ਼ੂ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਆਸਣ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਉਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਸਣ ਅਤੇ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਈਸਾਈ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਨਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੁੱਖਣਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮਰਟਨ ਮੈਨੂੰ ਬੋਧੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੁੱਛਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਆਪਕ ਮਿਲੇਗਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਤੰਤਰਵਾਦ ਸਿਖਾਏਗਾ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਇਹ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਕੈਥੋਲਿਕ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਮਰਟਨ ਸਾਡੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪੁਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਰ ਧਰਮ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ, ਚੰਗੇ ਇਨਸਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਫਾਦਰ ਥਾਮਸ ਮਰਟਨ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਯੂਰਪ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੱਠਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਤੋਂ ਈਰਖਾ ਹੋਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਘੱਟ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਅਸੀਂ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹਨ। ਜਲਾਵਤਨ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ। ਪਰ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?

ਮੈਂ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਈਸਾਈ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਬੋਧੀ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਣ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਧੀ ਭਿਖਸ਼ੂ ਅਤੇ ਭਿਖਸ਼ਣੀਆਂ ਦਇਆ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ। ਮੈਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੋਧੀਆਂ

ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਈਸਾਈਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਧਿਆਨ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਇਕ-ਨੁਕਾਤੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦਾ ਅੰਤ, ਭਾਰਤ, ਨੇਪਾਲ ਅਤੇ ਭੂਟਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੱਖ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸੱਚ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸਨ,

ਮੈਂ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਮੋੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਡਾਂਵਾਡੋਲ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਡੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਭੂਟਾਨ ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਭੂਟਾਨ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਉਤਸਾਂਗ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਵਾਂਗ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਲੋਕ ਹਨ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਉਲਟ ਇਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ।

ਭੂਟਾਨ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਰਾਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਉਦਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1974 ਵਿੱਚ ਬੋਧਗਯਾ ਵਿੱਚ ਕਾਲਚੱਕਰ ਸਮਾਰੋਹ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜਾ ਜਿਗਮੇ ਵਾਂਗਚੱਕ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦਿਖਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਗੜ ਗਈਆਂ। ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਬਾਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ

ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਥਿੰਪੂ ਦੀ ਇੱਕ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਲਹਾਡੰਿਗ (ਸਵਰਗਵਾਨ ਰਾਜਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਾਂਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਕਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੂਟਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਭੂਟਾਨ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਰਹਿ ਗਏ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਭੂਟਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਰਵਾਇਤੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਾਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਦੂਜਾ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਸੀ ਆਈ ਏ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਤੇ ਲੈਸ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਵਾਰੇ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਸਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਕਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1960 ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਸਤੰਗ ਨਾਮਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗੁਰੀਲਾ ਕੈਂਪ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਅਸਲ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਕੈਂਪ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ।

170 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ
ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਹਮਲਾਵਰ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲੜ ਰਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਹਾਦਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਪੇਸ਼ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਕੈਂਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੀ, ਤਾਂ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਔਖਾ ਕੀਤਾ , ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਰਚ 1959 ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ 1960 ਦੇ

ਵਿਚਕਾਰ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ 87,000 ਮੌਤਾਂ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਵਧਿਆ । ਪਰ ਇਹ ਮੁਹਿੰਮ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਧਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੇ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਹੀ ਸੀ।

1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਸੀ। ਇਹ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਰ ਗੁਰੀਲੇ ਲੜਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ , ਨੇ ਨੇਪਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਸਤੰਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਛੱਡਣ ਵਾਸਤੇ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨੇਪਾਲ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਲੜਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਗੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇਪਾਲ ਫੌਜ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਓਂ ਨ ਲੜਨਾ ਪਵੇ।

ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਨਿੱਜੀ ਅਪੀਲ ਰਾਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੈਂ ਸਾਬਕਾ ਕੁਸੁਨ ਡੇਪੋਨ ਪੀ.ਟੀ. ਟਕਲਾ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਟੇਪ ਕੀਤਾ ਸੁਨੇਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨੇਪਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੂੰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇਪਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸੈਟਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪੀ.ਟੀ. ਟਕਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੀ ਧੌਣ ਲੁਹਾ ਲਈ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ

ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਰਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਬਹਾਦਰੀ, ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣਾ ਗਲਤ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਸੀ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਕੁਝ ਕੁ, ਸ਼ਾਇਦ ਸੌ ਤੋਂ ਘੱਟ, ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਨੇਪਾਲੀ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਘਾਤ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਹਿੰਸਕ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਿਸਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੱਬਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਖਤਮ ਹੋਇਆ।

****

sjeet

-11-

ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ

ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਯਾਤਰਾ 1967 ਦੀ ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਪਾਨ ਅਤੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਚੀਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਕਸਰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੇਰੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੇਰੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਿੱਬਤੀ ਜਾਂ ਬੋਧੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਚੀਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੀਜਿੰਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਿਆਨ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਡਰੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਵੀਅਤਨਾਮ ਯੁੱਧ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਉੱਠਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ B-52 ਬੰਬਾਰ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਸਮੁੰਦਰ 'ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸਾਥੀ ਮਨੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ 30,000 ਫੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਵੀ, ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਣਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਟੋਕੀਓ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਸੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਫਾਈ। ਸਭ ਕੁਝ ਇੰਨਾ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਾਹਰੀ ਸਫਾਈ ਭੋਜਨ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਪਰੋਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਾਪਾਨੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਪਰੋਸਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਭੋਜਨ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਜਿਸਨੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਉਹ ਸੀ ਜਾਪਾਨੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ, ਜੋ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਢੋਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੀ ਰਵਾਇਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਜੋ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਾਪਾਨੀ ਵਿਦਵਾਨ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ।

ਇਸ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ।

ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਤਣਾਰਹਿਤ ਪਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੇਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਸਮ ਅਦਾਇਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਆਚਰਣ ਦੇ ਕੁਝ ਮਾਪਦੰਡ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਥਾਈ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਘ (ਜਿਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਉੱਥੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਭਿਕਸ਼ੂ ਉਸ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ (ਦੰਡਵਤ) ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਗਲਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਠ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਥਾਈ ਪਰੰਪਰਾ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਹੱਥ ਨਾ ਮਿਲਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ।

ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਗਰਮੀ ਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਮੱਛਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਨ । ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜਗਾਈ ਰੱਖਿਆ । ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪੱਖ ਵੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਜਪਾਨ ਵਾਂਗ, ਇੱਥੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਭਿਆਸ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀ ਤਿੱਬਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਇਸਦਾ ਪੂਰਾ ਰੂਪ ਹੈ।

1973 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਸਕੈਂਡੇਨੇਵੀਆ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ 11 ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਬੰਧ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ **ਹੇਨਰਿਕ ਹੈਰਰ** ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੱਸਮੁੱਖ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਵਾਲ ਪੀਲੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਛੇੜਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਲੇਟੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਸਦੇ ਪਰਬਤਾਰੋਹੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਸਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਉਂਗਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਪਿਛਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਰਘਟਨਾ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਨਿਊ ਗਿਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਹਾਦਸੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਸੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਰੁਕਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪਵਿੱਤਰ ਪੋਪ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਉਤਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇੱਥੇ ਭੂਗੋਲ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਹੀ ਰੁੱਖ, ਪੌਦੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇਖੀ ਜੋ ਮੈਂ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ।

ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਵੈਟੀਕਨ ਸਿਟੀ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰ ਬੇਸਿਨਿਕਾ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਮਹੱਤਵ ਵਿੱਚ ਪੋਟਾਲਾ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਸਵਿਸ ਗਾਰਡ ਆਪਣੇ ਰੰਗੀਨ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹਾਸੋਹੀਣੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਜਾਵਟੀ ਵਸਤੂਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਛੇਵੇਂ ਪੋਪ ਪੌਲ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸੰਖੇਪ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਪੋਪ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਸਨ। ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਹਿਰਦ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਲਗਭਗ 200 ਤਿੱਬਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਿਸ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਗੋਦ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮੀਲਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਬੋਲਣੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1979 ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਟੁੱਟੀ-ਭੱਜੀ ਤਿੱਬਤੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ। ਛੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਖੀ ਘੜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਵੀ ਦਿਲਾਸਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਾਲੈਂਡ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਯਹੂਦੀ ਰੱਬੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕਾਰਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਰੋ ਪਿਆ।

ਮੈਂ ਦੋ ਦਿਨ ਹਾਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਬੈਲਜੀਅਮ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ।

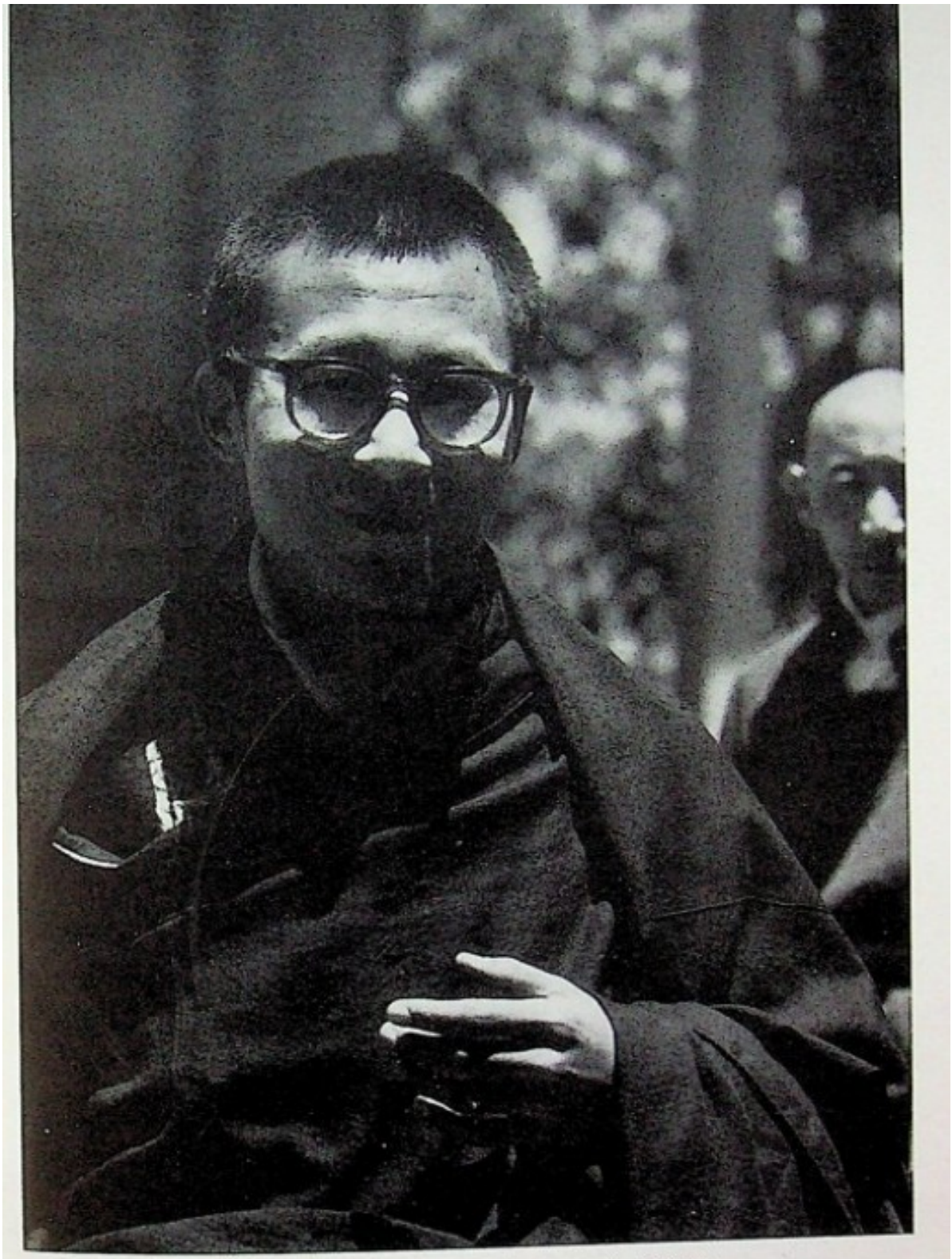

ਅਪ੍ਰੈਲ 1959 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਲਈ ਗਈ ਮੇਰੀ ਫੋਟੋ।

7 ਸਤੰਬਰ 1959 ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ

ਬੋਧੀ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਪੂਜਾ ਕਰੋ।
ਮੇਰੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਯਾਸਤੀ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ
ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇੱਕ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ

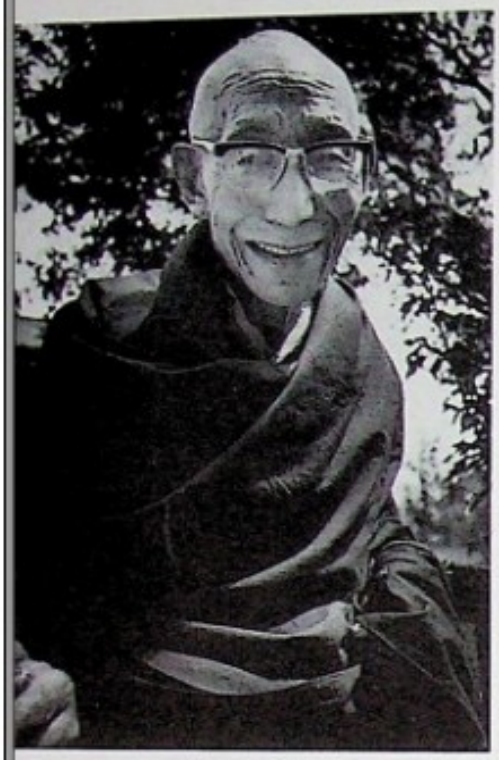

(ਉੱਪਰ ਖੱਬੇ) 1978 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਜਾਂਗ ਰਿਪੋਚੇ

(ਉੱਪਰ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਰਿਪੋਚੇ

(ਖੱਬੇ) ਸਮਾਧੀ ਦੌਰਾਨ ਨੇਚੁੰਗ

(ਉੱਪਰ ਸੱਜੇ) ਇਟਲੀ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਪੋਪ
ਜੌਨ ਪਾਲ II ਨਾਲ, 1982

(ਹੇਠਾਂ ਸੱਜੇ) ਡਾ. ਰੌਬਰਟ ਰੰਸੀ, ਕੈਂਟਰਬਰੀ ਦੇ ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ,
ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ, 1988 ਨਾਲ

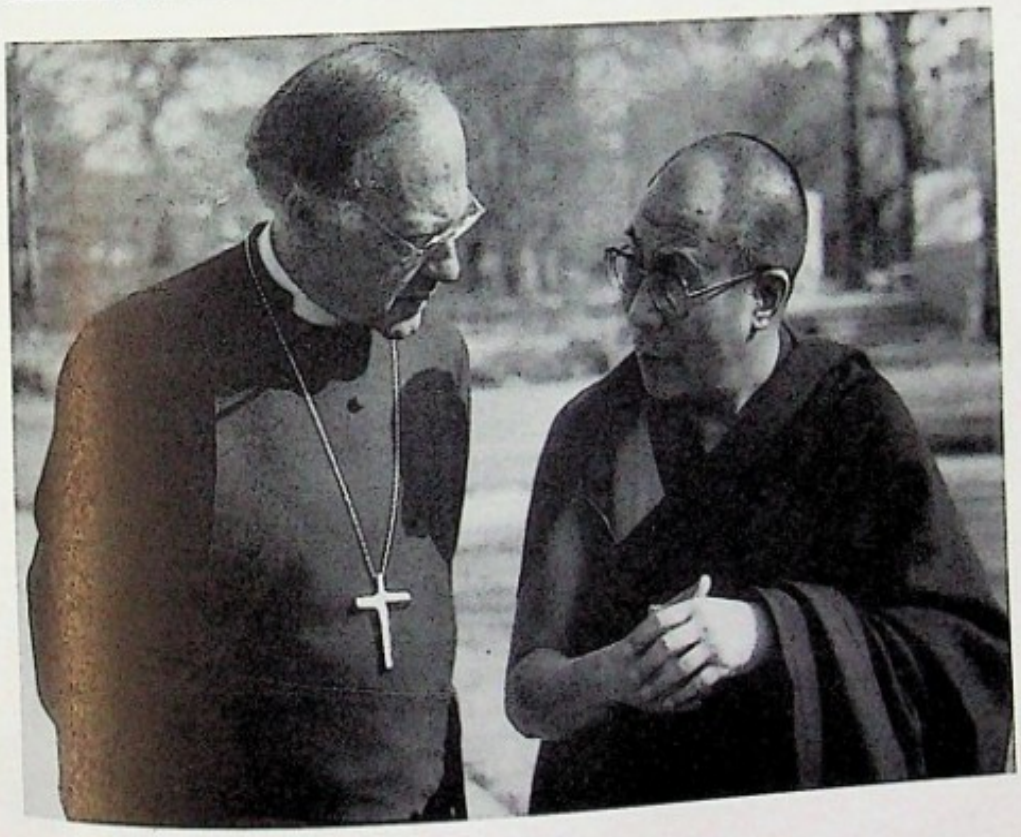

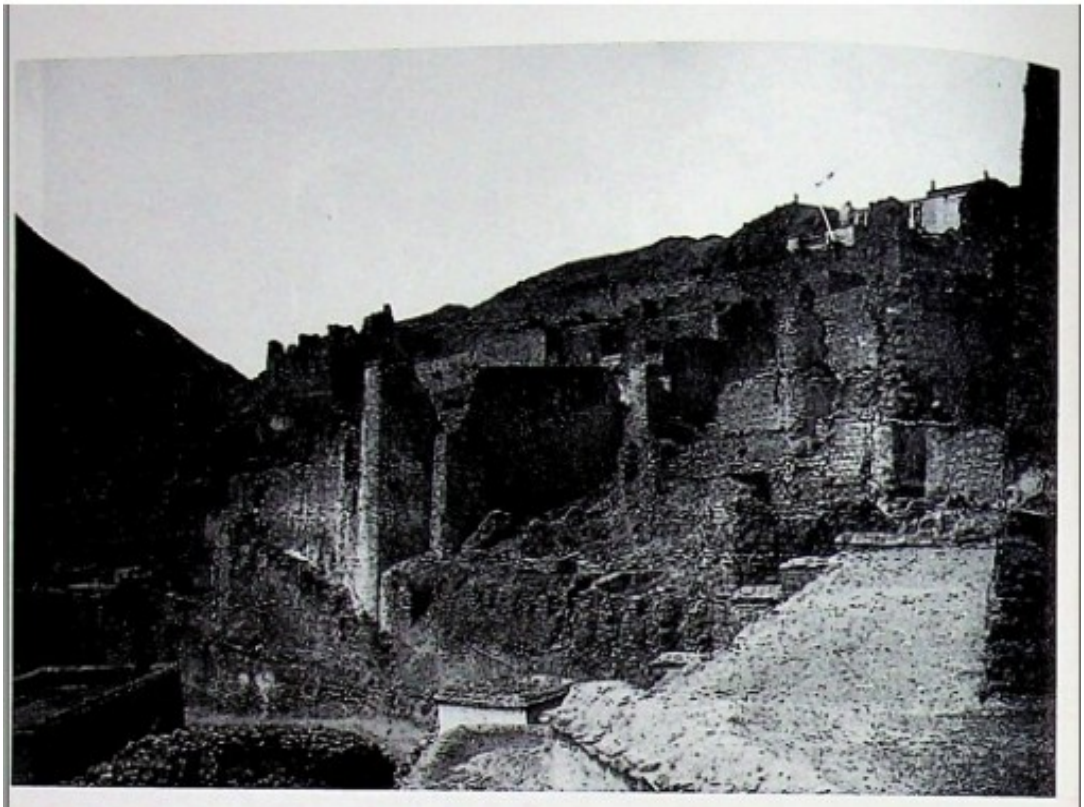

(ਖੱਬੇ) ਚੀਨੀ ਫ਼ੌਜ ਦੁਆਰਾ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੌਡੇਨ ਮੱਠ

(ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਹੇਠਾਂ) ਤਾਓਲਿੰਗ ਮੱਠ, ਜਿਸਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ
ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਤਬੇਲੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

(ਸੱਜੇ) ਮਾਰਚ 1989 ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਚੀਨੀ ਫ਼ੌਜਾਂ

(ਹੇਠਾਂ) ਮਾਰਚ 1989 ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਤਿੱਬਤੀ
ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਭੱਜਦੇ ਹੋਏ।

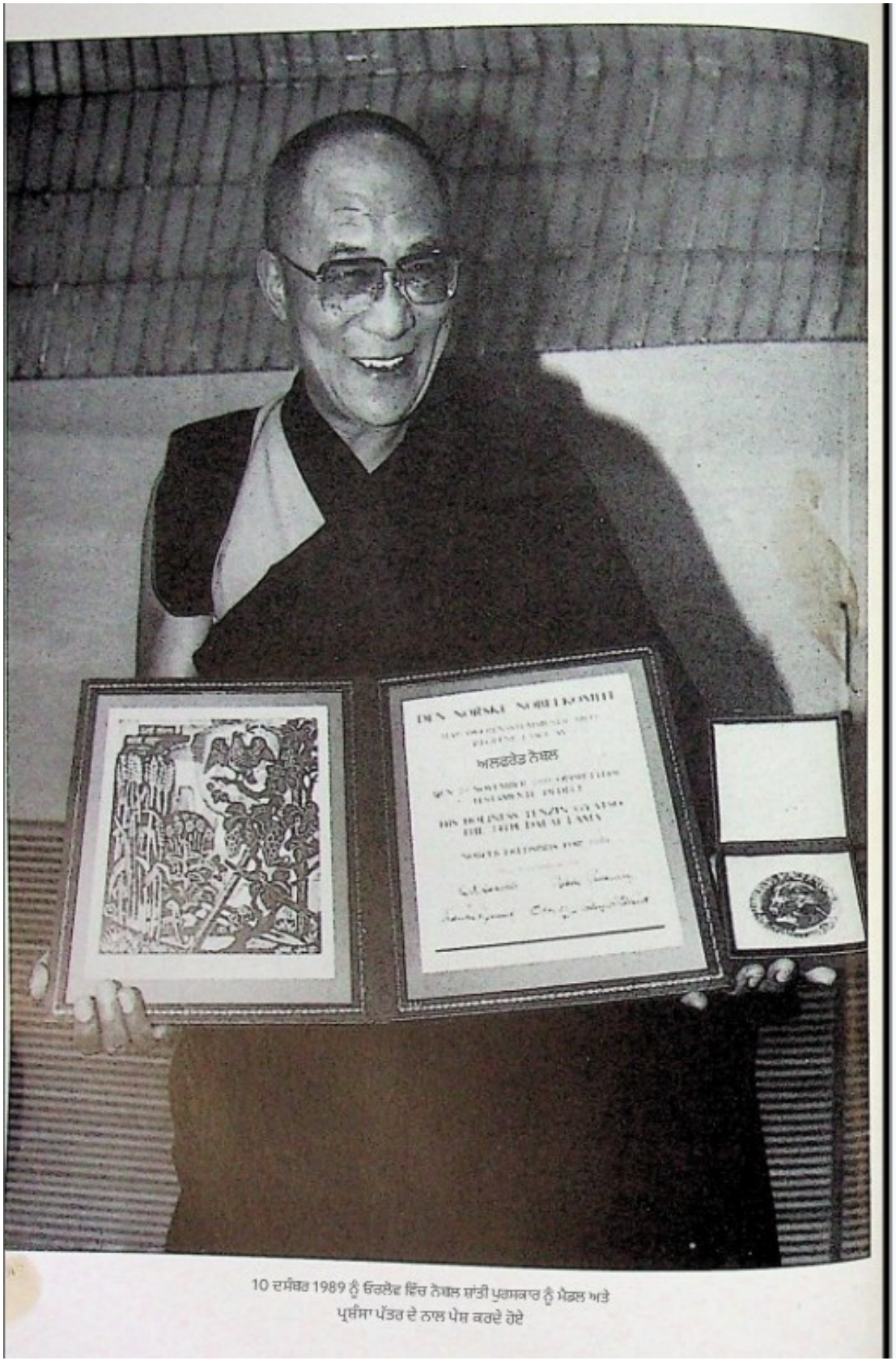

10 ਦਸੰਬਰ 1989 ਨੂੰ ਓਰਲੋਵ ਵਿੱਚ ਨੋਬਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨੂੰ ਮੈਡਲ ਅਤੇ
ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਇਰਲੈਂਡ, ਨਾਰਵੇ, ਸਵੀਡਨ ਅਤੇ ਡੈਨਮਾਰਕ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਰਿਹਾ। ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਪਰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਵਾਗਤਯੋਗ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਲੋਕ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼, ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਲਚਸਪ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮਦਦ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਨਾਰਵੇ, ਡੈਨਮਾਰਕ ਅਤੇ ਸਵੀਡਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 40 ਤਿੱਬਤੀ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਕੈਨਿਕ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਵਜੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਉਹ ਦੇਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਉਹ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿਨ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮਾਪੇ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਿਊ ਰਿਚਰਡਸਨ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਰ ਹੈਰੋਲਡ ਮੈਕਮਿਲਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲੱਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੁਮੇਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ, ਉਹ ਹੰਫਰੀ ਕਾਰਪੇਂਟਰ ਸਨ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੈਸਟਮਿੰਸਟਰ ਦੇ ਡੀਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ 'ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ' ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦੀ ਸੀ।

1960 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਈਜ਼ਨਹਾਵਰ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਗੇ। ਜਦੋਂ 1972 ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵੀਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ

ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ 1979 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਉਹ ਦੋਸਤਾਨਾ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਤਣਾਰਹਿਤ ਸਨ। ਪਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਬਹੁਤ ਗੰਦੇ ਸਨ। ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਬੇਘਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਲੀਆਂ ਜਾਂ ਵਰਾਂਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲੈਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਇੰਨੀ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਭਿਖਾਰੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ "ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਕਾਗਜ਼ੀ ਸ਼ੇਰ" ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਹਨ , ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਹੈ

ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਖਰੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ।

ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਫੇਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਾ ਆਇਆ। ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਮਾੜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ ਸੀ , ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਝਿਜਕ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਦਿਆਲਤਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਮੇਰੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਜਰਮਨਾਂ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਤੋੜਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਜਮੀ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵਾਪਸ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਮੀਰ, ਕੁਝ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਾਸਤਿਕ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਲੋਕ ਕੁਝ ਸਤਹੀ ਵਖਰੇਵੇਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਖੁਸ਼ੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਹੰਝੂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਅਤੇ ਫਿਰ, ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਦਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰ੍ਹਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਊਰਜਾ, ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਵੀ ਉਣਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਅਤੇ " ਇਹ ਜਾਂ ਉਹ " ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਪੇਖਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਂ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇੰਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇਖੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਦੇ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
ਉਹ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਡਰ ਅਤੇ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਇਕੱਲਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਗਿਆ । ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਘਰ, ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੌ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੱਥ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਬੇਸਿਨ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਆਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਭੌਤਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਬੇਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੀ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤਿੰਨ-ਪਹਿਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ "ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਜੀਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ।

ਦੂਜਾ, ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਮਝ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਜਾਂ 'ਉੱਤਮ ਧਰਮ' ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ 'ਬਿਮਾਰੀ' ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ

ਮੇਰੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਨਿਆਂ ਲਈ ਲੜਨ ਦੇ ਮੇਰੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਊਰਜਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਸਮਰਥਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਆਂ ਸਮਰਥਕ ਹਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦੇਖੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈਂ ਨੌਜਵਾਨ , ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੀ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੁੱਧ ਦੇ ਖਲਾਅ (ਸਿਫਰ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੈਕਸ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੱਕ, ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਪਸੰਦ ਹਨ ਜੋ ਅਚਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੋਣ । ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਹਿਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ, ਦੇਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਬਹੁਤ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ੱਕੀ ਉਹ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਹੌਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਉਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ ਸੈਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਦਿਖਦਾ।

ਇਹ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਚੰਗੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਿਓ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਪੱਖ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਅਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀਆਂ ਉਹ ਕਈ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਟੀਵੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾਈਵ ਨਿਊਜ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਫ੍ਰੈਂਚ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਈਅਰਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ, ਮੈਂ ਈਅਰਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਂ, ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਸਟੂਡੀਓ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਸੀ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਤੋਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਸਕ੍ਰੀਨ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਉਸਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਈਸਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਦੀ ਵੀ ਇਹੀ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਤਿੱਬਤੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਈਸਾਈ ਚਰਚਾਂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਰਾਬਰ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਭਿਕਸ਼ੂ ਭਾਰਤ ਆਏ। ਇਹ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਮਿਲੀ।

ਮੈਂ ਕਈ ਤਿੱਬਤੀ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦਿਓ। ਮੈਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਪੋਪ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਪਿਛੋਕੜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕੋ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਾਂ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਆਦਮੀ ਪਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਹਨ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ 'ਭਰਾ' ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੋਪ ਜੌਨ ਪਾਲ, ਉਹ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਆਦਮੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਦਰ ਟੈਰੇਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਡੂੰਘਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ 1988 ਵਿੱਚ ਆਕਸਫੋਰਡ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ ਸੀ)। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਪੂਰਨ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਆਕਰਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੋਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬੋਧੀਸਤਵ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਕੈਥੋਲਿਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਪੇਨ ਵਿੱਚ ਮੋਨਸੇਰਾਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਝੌਂਪੜੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਪੂਰਬ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਰੋਟੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਚਾਹ 'ਤੇ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ - ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ - ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਧਰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਪੈਰੋਕਾਰ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਸ 'ਪਿਆਰ' ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਮਿਲਾ ਰੇ ਪਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਬੋਧੀ ਸੰਤ ਮਿਲਾ ਰੇ ਪਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਿਤਾਈ।

ਮੇਰੀ ਡਾ. ਰੌਬਰਟ ਰੰਸੀ, ਕੈਂਟਰਬਰੀ ਦੇ ਆਰਚਬਿਸ਼ਪ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਲੇਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਟੈਰੀ ਵੇਟ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ

ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਯਾਦ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕ ਨਹੀਂ। ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਰਾਜਨੀਤੀ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।" ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਦਿੱਤਾ, "ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਤ ਨਾਲੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਸੰਤ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।" ਮੈਨੂੰ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ। **ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਚੰਗੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਧਰਮ ਹੈ।** ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਚਰਚ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭੀੜ, ਜਿਸਦੇ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

180 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਐਡਵਰਡ ਹੀਥ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚਾਰ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਨਿੱਜੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ, ਨਹਿਰੂ ਵਾਂਗ, ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ। ਪਰ ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਲੰਬੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਹੀਥ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ। ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਮਰਥਨ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ।

ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਨਾ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜਿਸਨੇ ਚੀਨ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਛੇ ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਆਪਣੇ ਉੱਚਤਮ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕੱਜੁੱਟਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੀਥ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇੰਨੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਹੀ ।

ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿਖਦਾ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇਂਦਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੋਧੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਟਕਰਾਅ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਜੇ ਵੀ ਨਵਾਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ "ਕਾਲਚਕਰ" ਦੀਖਿਆਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੱਬਤੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸੂਖਮ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ।

ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਨਵੇਂ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਵੰਡਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਡੂੰਘਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਤਿੱਬਤੀ ਲਾਮਾਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ , ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ, ਪਰ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਸਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸਮਾਜ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰਾ ਵਧਿਆ, ਸਗੋਂ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਬੋਧੀਸਤਵ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। **ਬੋਧੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਬੋਧੀਸਤਵ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।** ਬੋਧੀਸਤਵ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬੋਧੀ ਅਤੇ ਸਤਵ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੋਧੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੱਚ ਦੀ ਅੰਤਮ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੱਤਵ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਦਇਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਧੀਸਤਵ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਨੰਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਨੰਤ ਦਇਆ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣਾ।

ਇਹੀ ਖੋਜ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਤਿੱਬਤੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਣਨ ਲਈ 253 ਨਿਯਮ ਹਨ। ਭਿਕਸ਼ੂਣੀਆਂ ਲਈ 364 ਨਿਯਮ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਟਕਣਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੈਤਿਕ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਨੂੰ ਮਠਾਧੀਸ਼ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਦਿ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਉਸਦੇ ਵਿਉਹਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਣ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ , ਕਤਲ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰੇ । ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਵੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਪ੍ਰਣ ਤੋੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਣ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਣ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੰਭਵ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜਿਨਸੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ

ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹਨਾਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਤਰਕ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਸੋਚ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। "ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਸੈਕਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜੋ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ," ਤਾਂ ਇਹ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਹੈ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਿਨਸੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਸਿਰਫ ਅਸਥਾਈ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨਾਗਾਰਜੁਨ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਖਾਰਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖੁਰਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਵੱਧ ਜਾਂ ਘੱਟ ਖੁਰਕਣ ਨਾਲੋਂ ਖਾਰਸ਼ ਨਾ ਹੋਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰੁਟੀਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਦਿਨ ਵੇਲੇ, ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਜਾਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਇਹ ਸਮਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਤੀਜਾ, ਇਹ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੋਧੀ ਲਈ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ 24 ਘੰਟੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹਾਉਣ ਤੱਕ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਸੌਣ ਤੱਕ, ਕੁਝ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹਨ। ਤਾਂਤਰਿਕ ਅਭਿਆਸੀਆਂ ਲਈ, ਮੌਤ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਡੂੰਘੀ ਨੀਂਦ ਅਤੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੇਰੇ ਲਈ, ਸਵੇਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨ ਬਹੁਤ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਵਜੇ ਉੱਠਦਾ ਹਾਂ। ਜਾਗਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਬੁੱਧ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ (ਦੰਡਵਤ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਦਵਾਈ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਕਸਰਤ ਹੈ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ

ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੈਰ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਾਸ਼ਤੇ ਲਈ ਲਗਭਗ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਭੋਜਨ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਵੇਰੇ ਪੌਣੇ ਛੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਸਾਧਨਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ 6.30 ਵਜੇ ਬੀਬੀਸੀ ਨਿਊਜ਼ ਬੁਲੇਟਿਨ ਸੁਨਣ ਲਈ ਰੁਕਦਾ ਹਾਂ । ਫਿਰ ਅੱਠ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰ 2 ਵਜੇ ਤੱਕ ਬੋਧੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ 12.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ 12.30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ 1 ਵਜੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੇ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ। ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਟੀਵੀ 'ਤੇ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਕੁਝ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ 6.00 ਵਜੇ ਚਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਚਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 8.30 ਜਾਂ 9.00 ਵਜੇ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੌਂਦਾ ਹਾਂ।

ਇਹ ਨਿਯਮ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਬਦਲਦਾ ਹਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤਰਕ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਰਣ' ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ (ਬੁਧਮ ਸ਼ਰਨਮ ਗਛਾਮਿ) । ਅਗਲਈ ਸਥਿਤੀ ਬੋਧੀਚਿਤ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ: ਇੱਕ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ

ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ 183

ਸੱਚੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਪਰਉਪਕਾਰ ਜਾਂ ਦਇਆ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਾਨਸਿਕ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅਖੌਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਬਾਕੀ ਅਭਿਆਸ 'ਖਾਲੀਪਨ' – ਖਲਾਅ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਅਰਥ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ 'ਦੈਵੀ ਯੋਗ' ਹੈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ 'ਦੇਵਤਿਆਂ' ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ 'ਮੰਡਲਾਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੁਤੰਤਰ ਬਾਹਰੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਅਚੇਤਨਤਾ - ਬਹੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸੁਚੇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜੋ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਓਨਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਲਈ 'ਕਾਲ ਤੇ ਸਮੇਂ' ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ। ਇੱਕ ਸ਼ੁੱਧ ਮਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਸਾਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਮੌਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੌਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ। ਪਰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਮਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਦੂਜਾ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੌਤ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਟੱਲ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਆਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ 'ਸੰਸਾਰ' ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਹੋਣ ਵਾਂਗ ਸੱਚ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੌਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਟੇ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਦਲਣੇ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੌਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਅਸਲ ਅਨੁਭਵ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਉਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਵਿਅਕਤੀ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ 'ਮ੍ਰਿਤਕ' ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲਾਸ਼ ਸੜਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਮੇਰੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰੁਟੀਨ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬਦਲਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

184 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ, ਮੇਰੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੋਧੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਚਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਰੁਟੀਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਰੁਟੀਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਇਕਾਂਤ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਹੈ। 1973 ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਕਾਂਤ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਸੀ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਛੋਟੇ ਬ੍ਰੇਕ ਲੈਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ "ਬੈਟਰੀ ਚਾਰਜਿੰਗ" ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਊਰਜਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ।

ਇਕਾਂਤ ਲਈ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਾਤਰਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕੀ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਖੁਦ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਇਸਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਹਾਂ।

****

sjeet

-12-

ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਰਹੱਸ ?

ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਜਾਦੂਈ ਪਹਿਲੂ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਲੋਬਸਾਂਗ ਰੰਪਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹੱਸਮਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੱਚ ਹਨ? ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ 'ਸ਼ੰਬਾ-ਲਾ' (ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਮਾਰੂਥਲਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪਿਆ ਇੱਕ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਦੇਸ਼- --ਸ਼ਾਂਗਰੀਲਾ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ? 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਉੱਚ ਲਾਮਾ ਅਲੌਕਿਕ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕੁਝ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹਨ ਅਤੇ 'ਸ਼ੰਬਾ-ਲਾ' ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਆਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਨਾਲ ਹੀ, ਇਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਤਾਂਤਰਿਕ ਅਭਿਆਸ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰਹੱਸਮਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਐਂਵੇ ਜਿਹੇ ਹੀ ਲਿਖ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜੋ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਹ ਅਜੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਵਿਵਹਾਰਕ ਕਾਰਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜਾਂਚ ਡਾ. ਹਰਬਰਟ ਬੈਨਸਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਾਰਵਰਡ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬਿਹੇਵਿਅਰਲ ਮੇਡੀਸਨ-- (ਵਿਵਹਾਰਕ ਦਵਾਈ) ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ

1979 ਦੀ ਆਪਣੀ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਰਿਲੇਕਸੇਸ਼ਨ ਰਿਸਪੋਂਸ- (ਆਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਜ ਜੋ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਧਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉੱਨਤ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

186 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਪਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜਾਂਚਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ, ਡਾ. ਬੈਨਸਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕਮਾਲ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਲੱਭੀ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 'ਕੁਦਰਤ' ਸਮੇਤ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ)। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸਹਾਇਕ ਅਤੇ ਕਈ ਸੂਝਵਾਨ ਯੰਤਰ ਭਾਰਤ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਉੱਤਰ, ਲੱਦਾਖ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਕਈ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ।

1-relaxation-response - Dr. herbert benson

2- timeless-healing - Dr. herbert benson

ਭਿਕਸ਼ੂ ਤੁਮ-ਮੋ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਗਏ , ਜੋ ਯੋਗ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂਤਰਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੱਕਰਾਂ (ਊਰਜਾ ਕੇਂਦਰਾਂ) ਅਤੇ ਨਾੜੀਆਂ (ਊਰਜਾ ਚੈਨਲਾਂ) 'ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ, ਅਭਿਆਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਥੂਲ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਖਮ ਪੱਧਰਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਕਈ ਪੱਧਰ ਹਨ। ਸਥੂਲ ਧਾਰਨਾ, ਛੋਹ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਗੰਧ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੂਖਮ ਪੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਤੰਤਰ' ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

ਇੱਕ ਅਭਿਆਸੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ 'ਅਨੁਭਵ' ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਧਾਰਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਥੂਲ ਪੱਧਰਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਬੈਨਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ (ਗੁਦਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਚਮੜੀ ਦੇ ਥਰਮਾਮੀਟਰਾਂ ਨਾਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਪਿਆ ਗਿਆ) ਨੂੰ 18 ਡਿਗਰੀ ਫਾਰਨਹੀਟ (10 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ) ਤੱਕ ਵਧਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰੀ ਤਾਪਮਾਨ ਠੰਢ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੇਠਾਂ ਸੀ, ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਵਧਣ ਨਾਲ ਸੁੱਕ ਗਈਆਂ। ਡਾ. ਬੈਨਸਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਗਵਾਹ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਰਫ਼ 'ਤੇ ਨੰਗੇ ਬੈਠੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜ਼ਮਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸ਼ਾਂਤ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਮਿੰਟ ਸੱਤ ਸਾਹ ਘੱਟ ਗਏ।

ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਡਾ. ਬੈਨਸਨ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੁਝ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਭਿਆਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤੀ ਚਰਬੀ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ - ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਸਾਡੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਰਹੱਸ 187

ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਾਭ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਭਵਿੱਖ -ਵਰਕਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤਿੱਬਤੀ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਰ ਭਵਿੱਖ -ਵਰਕਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ

ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਵੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਧਰਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ "ਜਾਦੂਗਰ" ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚੋਲੇ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਕੁਟੇਨ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ "ਭੌਤਿਕ ਆਧਾਰ "। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਾਦੂਗਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਮ ਆਦਮੀ ਹੀ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ "ਆਤਮਾਵਾਂ" ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਚੀਜ਼, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਥਾਨ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ) ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ, ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਵਿੱਖ -ਵਰਕਤਾ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ , ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੇ। ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਬਚੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਜੇ ਵੀ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਨੇਚੁੰਗ ਓਝਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਰਾਹੀਂ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਦੋਰਜੇ ਡ੍ਰਾਕਡੇਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੇਚੁੰਗ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਰਿਸ਼ੀ ਧਰਮਪਾਲ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਨਾਲ ਤਿੱਬਤ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਬਾਟਾ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਾ ਤ੍ਰਿਸੋਂਗ ਡੇਟਸੇਨ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਭਾਰਤੀ ਤਾਂਤਰਿਕ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਰਵਉੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਰਪ੍ਰਸਤ, ਪਦਮਸੰਭਵ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਮਯ ਮੱਠ ਦਾ ਰੱਖਿਅਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। (ਸਾਮਯ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾ ਬੋਧੀ ਮੱਠ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨ, ਸੰਤ ਸ਼ਾਂਤੀਰਕਸ਼ਿਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।) ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਨੇਚੁੰਗ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਟ੍ਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੋਰਜੇ ਡ੍ਰਾਕਡੇਨ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਰੱਖਿਅਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਨੇਚੁੰਗ ਓਝਾ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਖਾਸ ਸਲਾਹ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ' ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਤੋਂ ਸਲਾਹ

ਲੈਣ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਜਵਾਬ ਸਹੀ ਪਾਏ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਾਸ਼ਾਗ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ 'ਉੱਪਰਲਾ ਸਦਨ ' ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਕਾਸ਼ਾਗ ਮੇਰਾ ਹੇਠਲਾ ਘਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਨੇਤਾ ਵਾਂਗ ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਨੇਚੁੰਗ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇਚੁੰਗ ਅਤੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਰੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਨ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸਦਾ ਮੇਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਮਾਂਡਰ ਅਤੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਨੇਚੁੰਗ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ ਵਾਂਗ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਛੋਟਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨੇਚੁੰਗ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜੇ ਉਹ ਦੇਖਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਧਿਆਨੀ ਜਾਂ 'ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ' ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਕਮੀਜ਼, ਚੋਗਾ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇੰਨੀ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨੇਚੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਗੜਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੀਜੈਂਟ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਨ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਅਟੱਲ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ । ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਹਾਸਾ ਹੱਸ ਦਿੰਦਾ । ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਨੇਚੰਗ ਨੂੰ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਕੁਟੇਨ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਲੱਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਤਾਜ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਗਰਦਨ ਉਸਦੀ

ਗਰਦਨ ਤੋੜ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਪੰਦਰਾਂ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ਤਰਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ।

ਨੇਚੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਬਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਉੱਥੇ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਡੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ। ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਸੰਦ ਜਾਂ ਨਾਪਸੰਦ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ।

ਨੇਚੁੰਗ ਦਾ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮੱਠ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਉਹ ਭਾਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ। ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਸਜਾਵਟੀ ਕੱਪੜੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲ, ਨੀਲਾ ,ਹਰਾ ਅਤੇ ਪੀਲੈ ਰੰਗ ਦੇ ,ਪੁਰਾਣੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੇ ਹੋਏ।

ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਰਹੱਸ 189

ਉਹ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗੋਲ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਤੇ ਨੀਲਮ ਪੱਥਰ ਜੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੋਰਜੇ ਡ੍ਰੈਕਡੇਨ ਦੇ ਮੰਤਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਰਗੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਟੀਲ 'ਤੇ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਾਜ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਚਾਰ ਝੰਡੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਜਿੱਤ ਦੇ ਬੈਨਰ ਹਨ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਸੱਤਰ ਪੌਂਡ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੂਰਛਾ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਭਾਰ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰ ਸਕੇ ।

ਸਮਾਰੋਹ ਸਿੰਗਾਂ, ਝਾਂਜਿਆਂ ਅਤੇ ਢੋਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਹਾਇਕ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਟੂਲ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਦੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਤਾਜ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭਾਰ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਪੌਂਡ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਇਸਦਾ ਭਾਰ ਅੱਸੀ ਪੌਂਡ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਕੁਟੇਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਫੁੱਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤੇਜ਼ ਸਾਹ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਚੀਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ, ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ, ਉਹ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ, ਤਾਜ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਕੱਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉੱਥੇ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ , ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਸਾਜ ਬਾਜ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸਰੀਰ ਫੈਲਦਾ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਸਹਾਇਕ ਤੋਂ ਰਸਮੀ ਤਲਵਾਰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੱਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੰਡਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਖੜੇ ਖੜੇ ਇੰਨਾ ਝੁਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਾਜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਾਜ ਦਾ ਭਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਰਬੜ ਦੇ ਗੁੱਡੇ ਵਾਂਗ ਹਿੱਲਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਨੂੰ ਸਪਰਿੰਗ ਵਾਂਗੂੰ ਹਿਲਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੇਚੁੰਗ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੂਜਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ । ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਟੂਲ ਤੇ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਟੇਨ ਦੁਬਾਰਾ ਨੱਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇੱਕ ਡਰਾਉਣੇ ਤਿੱਬਤੀ ਯੋਧੇ ਸਰਦਾਰ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਦੋਰਜੇ ਡ੍ਰੈਕਡੇਨ ਬੋਲਣਾ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਟੇਨ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੇਜਾਨ ਅਤੇ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੋਰਜੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਸਹਾਇਕ ਭੱਜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਜ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਮਾਰੋਹ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਅਜੀਬ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਜਵਾਬ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਭੱਜਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂਚ ਇਸਦੇ ਐਲਾਨ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਜਾਂ ਅਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹੀ ਸੱਚ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਲਕੂ ਦੇ ਪੁਨਰਜਨਮ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਦੀ ਕੁਝ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਤੁਲਕੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਤਰਕਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਬੋਧੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਨਰਜਨਮ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਪੁਨਰਜਨਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਆਪਣਾ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਣ।

ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤੁਲਕੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ (ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਸੌ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ) ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਤਿੱਬਤੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਤਰਕਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਂ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਕੀੜੇ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਓਨੀ ਰਹੱਸਮਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਇਹ ਸੋਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ, ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਘਟਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਮਰਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ, ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਉਸਦਾ ਨਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਨਰਵਤਾਰ ਦਾ ਜਨਮ ਲਗਭਗ ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਜਾਂ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਵੇਗਾ। ਯਾਨੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਬੱਚਾ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਖੋਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਸੀਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰ? ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤ, ਨੇਪਾਲ ਜਾਂ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਆਦਿ ਦੇ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ? ਇਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਪਿਛਲੇ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਰਹੱਸ 191

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਚੋਣ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਗਲਾ ਕੰਮ ਇੱਕ ਖੋਜ ਟੀਮ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਅਕਸਰ, ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਜੋ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਰਗਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਕੁੱਝ ਮਦਦਗਾਰ ਸੁਰਾਗ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਸਾਧਾਰਨ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ।

ਕਈ ਵਾਰ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ, ਜੇਕਰ ਪਿਛਲਾ ਅਵਤਾਰ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖੋਜ ਟੀਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ, ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਕਿੱਥੇ ਲੱਭਣਾ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਉੱਚ ਲਾਮਾ ਨੇ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦੀ ਭਾਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਅਸਲ ਪਛਾਣ (ਪੁਨਰਜਨਮ ਡੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਲੱਭਣ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਕਾ ਸਬੂਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ, ਸਰੀਰਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ**।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ , ਜਿਸ ਕੋਲ " ਗੋਨ-ਸ਼ੇ " ਭਾਵ ਦੂਰੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ ਦੀ ਆਂਤਰਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ "ਟਾ " ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਾਨੀ, ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ਾ , ਇੱਕ ਅਸਲ ਬੱਚੇ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ, ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ "ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਟੀਵੀ" ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਸ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਜੋ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਖੋਜ ਦੌਰਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਖੋਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਲਹਾਮੋਏ ਲਹਾਤਸੋ ਝੀਲ 'ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ A, K, M ਅਤੇ ਮੱਠ ਘਰ ਦੇਖਿਆ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਹਦਾਇਤਾਂ ਲਈ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲਵਾਂ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈ ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ " ਗੋਨ-ਸ਼ੇ " ਦੂਰੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਕੋਲ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਯੋਗਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ, ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਡਰ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਇਦਾਂ ਦੀ ਚੱਟਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1983 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ, ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਸਰੀਰਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ। ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਭਰ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਉਸਦਾ ਮਨ ਅਜੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਤਿੱਖਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰਹੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਇੱਕ ਅਰਧ-ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਕਦੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 25 ਦਸੰਬਰ 1983 ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ, ਗਰਮ ਮੌਸਮ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਰਦਾ ਕਰਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੰਮਾ ਕੀਤਾ ? ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖ ਸਕਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਧੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਕਦੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਖੋਜ ਟੀਮ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਛਾਣੀਆਂ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਛੋਟੇ ਲਿੰਗ-ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚਾਕਲੇਟ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਸੀ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੱਚਾ ਚਾਕਲੇਟ ਫੜੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ

ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਅਧਿਐਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਿਖਾਈ ਜੋ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਲੱਤ ਦਾ ਇਲਾਜ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਛੋਟੇ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਖਟਾਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਬੈਸਾਖੀ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਦੌੜਨ ਅਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਝੰਡੇ ਦਾ ਖੰਭਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣੋ। ਮੈਨੂੰ ਬੋਧਗਯਾ ਵਿੱਚ ਪਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸੀ

ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਰਹੱਸ 193

ਅਤੇ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਮੇਰੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖਟਾਗ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਇਹ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਤੁਲਕੁਆਂ ਵਾਂਗ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਗਤੀ ਨਾਲ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਉਹ ਪਾਠ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦੀ ਭਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰਹੱਸ ਦਾ ਇੱਕ ਤੱਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਓ, ਲਿੰਕਨ ਜਾਂ ਚਰਚਿਲ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਸਿਰਫ਼ ਐਂਵੇ ਹੀ ਨਹੀਉਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ।

ਤਿੱਬਤੀ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਹੈ ਤਿੱਬਤੀ ਡਾਕਟਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਗਭਗ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪਰਸ਼ੀਆ ਸਮੇਤ ਕਈ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਹੈ, ਅੱਜ ਇਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਧੀ ਹਨ। ਇਹ ਇਸਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਦਵਾਈ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਅਗਿਆਨਤਾ, ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ।

ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰੀਰ ਤਿੰਨ ਨੋਪਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੋਪਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲਾ" । ਪਰ ਇਸਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਅਕਸਰ 'ਹਾਸੇ' ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੋਪਾ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੜਬੜ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪਤਾ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਜਾਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਗੁੱਟ ਅਤੇ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਨਬਜ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਵੀ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਰੰਗ ਅਤੇ ਗੰਧ ਲਈ, ਆਦਿ)।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਲਾਜ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਦਵਾਈਆਂ, ਐਕਿਊਪੰਕਚਰ ਅਤੇ ਮੋਕਸੀਬਸਸ਼ਨ (ਸੇਕਣ ਦਾ ਖਾਸ ਤਰੀਕਾ , ਇਲਾਜ) ਹੈ, ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਸਰਜਰੀ ਆਦਿ ਹੈ । ਦਵਾਈਆਂ ਵੀ ਜੈਵਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰ ਧਾਤ ਦੇ ਆਕਸਾਈਡ ਅਤੇ ਖਣਿਜ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਕੁਚਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੀਰਾ) ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤੱਕ, ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਆਧੁਨਿਕ ਡਾਕਟਰੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਕਟਰ, ਡਾ. ਯੇਸ਼ੇ ਢੋਂਡੇਨ, ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਰਜੀਨੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਚਿੱਟੇ ਚੂਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਇਲਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਦਵਾਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੱਗੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਦਵਾਈਆਂ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਿਰਫ਼ ਇਲਾਜ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੀ। ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ। ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਰੁਝੇਵੇ ਭਰੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਜਿੱਥੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਧਾਂਤਕ ਹੈ। ਕਣ-ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ (ਪਾਰਟੀਕਲ ਫਿਜੀਕਸ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਆਧੁਨਿਕ ਖੋਜਾਂ ਮਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਦੋਹਰੀ ਸਥਿਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵੈਕਿਊਮ ਨੂੰ ਸੰਕੁਚਿਤ (ਸੰਘਣਾ) ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕਿ ਪਦਾਰਥ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹ ਖੋਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਖਾਲੀਪਣ ਦੇ "ਬੋਧੀ ਮਾਧਿਅਮਿਕਾ ਦੇ ਨਿਰਵਾਤ ਸਿਧਾਂਤ" ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਪਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ।

ਮੈਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ 2,500 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੁਝਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜੋਤਸ਼ੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਜਮਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਰਫ਼ 'ਤੇ ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਜਾਦੂਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਚੀਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪਛੜੇਪਣ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀਪੁਣੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਇੰਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਇੱਕ ਅਪੂਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ, ਮਾਰਕਸ ਜਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦੁਆਰਾ ਕਹੀ ਗਈ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਇੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। **ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਅਸੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਰਹੱਸਮਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।**

ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਜਾਂਚ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਿੱਟੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਓਨੇ ਹੀ ਸਹੀ ਹਨ ਜਿੰਨੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨਾ ਲੱਭਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਲੱਭਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ (**ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਧਾਤੂ ਵਸਤੂ**

ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧਾਤ ਡਿਟੈਕਟਰ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਖਾਲੀ ਹੈ)। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਨੁਭਵ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਰਹੱਸ 195

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂਚ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੱਭਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤਿੱਬਤੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ **"ਜਾਦੂ ਦਾ ਰਹੱਸ"** ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ।

****

sjeet

-13-

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਬਰ

1959 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਤਣਾਅ ਮੁੜ ਦੁਬਾਰਾ ਆਖਰੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਇੱਕ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਅਵੱਗਿਆ (ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ) ਇੰਨੀ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਭਰ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਓ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, **"ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਉਹ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹਨ। ਅਵੱਗਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ।"**
ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਡਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਵੱਖਰਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਹਰ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਥੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣੋ ਜਦੋਂ ਮਾਓ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮਾਰਚ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਵਸਥਾ ਬਹਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਅਤੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ?" ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਖੇਡ ਹਾਰ ਗਏ ਹਾਂ।" ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਤੰਬਰ 1976 ਵਿੱਚ ਮਾਓ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ, ਨਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬੀਜਿੰਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਸੀ।

ਮਾਓ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤਰ ਲੱਦਾਖ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ 'ਕਾਲਚੱਕਰ' ਸਮਾਰੋਹ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਰੋਹ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ, ਮਾਓ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ, ਸਾਰੀ ਸਵੇਰ ਮੀਂਹ ਪਿਆ। ਪਰ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੇ ਦੇਖੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ੁਭ ਸ਼ਗਨ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਸ਼ੁਭ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਨਾਟਕੀ ਗਤੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮਾਓ ਦੀ ਪਤਨੀ ਚਿਆਂਗ ਚਿੰਗ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ 'ਚੰਡਾਲ ਚੌਕੜੀ- ਜੁੰਡਲੀ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 197

ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉਹੀ ਲੋਕ ਸਨ ਜੋ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੀਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਬਿਮਾਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

1977 ਵਿੱਚ, ਚੀਨ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੀ ਜ਼ਿਆਨੀਅਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿੱਚ, ਨਗਾਬੋ ਨਗਾਵਾਂਗ ਜਿਗਮੇ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬੀਜਿੰਗ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਨੇ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸੁਲ੍ਹਾ-ਸਫਾਈ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੀਨ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ, ਚੀਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਾਂਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੁਭਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਸਾਨੂੰ "ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਬੇਮਿਸਾਲ ਖੁਸ਼ੀ" ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮਾਓ

ਦੀ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਹੁਆ ਗੁਓਫੇਂਗ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ, ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਭ ਠੀਕ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਖਰੀ ਉਮੀਦ ਵਾਲਾ ਸੰਕੇਤ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਜਦੋਂ, 25 ਫਰਵਰੀ 1978 ਨੂੰ, ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਹੂ ਯਾਓਬਾਂਗ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੀ ਜ਼ਿਆਨੀਅਨ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਚੀਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚੀਨੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਕੇਤ ਤਿੱਬਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾਪਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਪਣੇ 10 ਮਾਰਚ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਛੇ ਮਿਲੀਅਨ ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਬਹਿਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵਾਂਗੇ ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਖੁਦ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੁਝਾਵਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

198 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਬੀਤਿਆ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਯਾਤਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਬੇਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। 1977 ਵਿੱਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਹਾਰ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈ ਸੀ। ਇੰਦਰਾਜੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ 'ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1956 ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਅਤੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਲਾਈਨਾਂ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਠੀਕ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਚਿਹਰੇ, ਜੀਵੰਤ ਦਿਲ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸ ਦੇ ਹੈ। ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਾਂਗ, ਉਸਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਜਾਂ ਤੰਬਾਕੂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੂੰਹਦਾ। ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਭਰਪਾਈ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇੱਕੋ ਬੋਧੀ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟਾਹਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ, ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਵਰਗ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਰਿਆਭੂਮੀ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ।

1978 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਜਦੋਂ ਡੇਂਗ ਸ਼ਿਆਓਪਿੰਗ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇ। ਵਧੇਰੇ ਉਦਾਰ ਧੜੇ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਅਸਲ ਉਮੀਦ ਦਿੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਡੇਂਗ ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1954-55 ਦੌਰਾਨ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਸਾਡੀਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਲੰਬੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪਰ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਤਰੇ ਛਿੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਵਾਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਆਦਮੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ

ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਆਦਮੀ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਹਵਾਲੇ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ '**ਤੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ**', '**ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬਿੱਲੀ ਚੂਹੇ ਫੜਦੀ ਹੈ, ਪਰਵਾਹ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਕਿ ਇਹ ਕਾਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਚਿੱਟੀ',** 'ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਹਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਦਸੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ'। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਚਿੰਤਤ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਫਿਰ ਨਵੰਬਰ 1978 ਵਿੱਚ, 34 ਕੈਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਬਾਗੀ ਆਗੂਆਂ' ਵਿੱਚੋਂ ਆਖਰੀ ਜਥਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਚੀਨੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ 34 ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 'ਨਵੇਂ ਤਿੱਬਤ' ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 1 ਜਨਵਰੀ, 1979 ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ, ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਲਾਵਤਨ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੇ ਸੱਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ 'ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ' ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।" ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ, ਸੱਦਾ ਦੁਹਰਾਇਆ

ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਲਹਾਸਾ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਵਾਗਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ, ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਅਚਾਨਕ ਕਾਨਪੁਰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ (ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਹੁਣ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਊ ਚਾਈਨਾ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ 'ਸਿਨਹੁਆ' ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਡੇਂਗ ਸ਼ਿਆਓਪਿੰਗ ਦੇ ਇੱਕ ਕੂਟਨੀਤਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਡੇਂਗ ਗਿਆਲੋ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਬੀਜਿੰਗ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗਿਆਲੋ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਸਭ ਬਹੁਤ ਅਚਾਨਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ " **ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਜਲਿਆ , ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਲੱਸੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈ"** ਅਤੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਅਨੁਭਵ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਝਿਜਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ 'ਮਹਾਨ ਸਫਲਤਾ' ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ 'ਅਸਫਲਤਾ' ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

200 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਜਿਸਤੋਂ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੁਗਾਈ ਹੋਵੇ । 17-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ "ਚੀਨੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸੂਈ ਜਾਂ ਧਾਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ", ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਣਗਿਣਤ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਸਤੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ, ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਘੱਟ ਕੀਮਤੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗਿਆ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਪਰਕ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੁਕਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬੀਜਿੰਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੱਚੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸਭ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਾਮਲਾ 100% ਸਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਲੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਕਦਮ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਦੂਤਾਵਾਸ ਰਾਹੀਂ ਬੀਜਿੰਗ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉੱਥੇ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੇਂ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਮੰਗੋਲੀਆ ਗਣਰਾਜ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਬੋਧੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉੱਥੇ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਸਹਿ-ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਚੀਨੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਰੂਸ ਜਾਣ ਦੀ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸੀਮਤ ਸਨ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਵਜੋਂ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਮਾਰਚ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਦੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ

ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਆਖਰਕਾਰ ਤਿੱਬਤੀ ਮਸਲੇ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 201

ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਅਗਸਤ ਦੀ ਇੱਕ ਤਾਰੀਖ਼ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਜੂਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਮੰਗੋਲੀਆ ਰਾਹੀਂ ਮਾਸਕੋ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਉਸੇ ਦਮਨਕਾਰੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਮਰ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਿਮਰਤਾ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਰੂਸੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟਰ ਮੇਰਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣ ਆਇਆ। ਉਸਦੇ ਸਵਾਲ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਚਾਪਲੂਸੀ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕੱਢਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਿਹਾ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਜਵਾਬ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟਰ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਪੁੱਛ ਲਏ ਸਨ, ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?"

ਮੈਂ ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਸਤਹੀ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇਖੀ। ਇਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਵੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸੀ ਚੀਨੀ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਾਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਵਾਲਾ ਨਿੱਘ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਰੂਸੀ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਚਰਚ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ।

ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬੁਰਿਆਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਿਤਾਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਕੈਥੋਲਿਕ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਿਕਸ਼ੂ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ

ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਿੱਖੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ।

ਬੁਰਿਆਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਉਲਾਨ ਉਦੇ ਦਾ ਮੱਠ, ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸਾਧਾਰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਹ 1945 ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸਟਾਲਿਨ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ , ਪਰ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਬੁਰਿਆਤ, ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਦੇਖੇ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਧਣ ਲਗਦਾ ਹੈ।

202 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਉਨਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਭੌਤਿਕਵਾਦ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਨ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਨਤ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਚਿਹਰੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਸਿਰਫ਼ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਰਹਾਂਗੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਤਰੱਕੀ ਕਿੱਥੇ ਹੋਵੇਗੀ? ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈ।

ਮੈਂ ਉਲਾਨ ਉਦੇ ਤੋਂ ਮੰਗੋਲੀਆ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਉਲਾਨ ਬਾਟੋਰ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸਹਿਜਤਾ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਬੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਵੇਖੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ

19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਘਰ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੇਟ 'ਤੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਹੇਠਾਂ ਵੇਖਦਿਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮਾਲਾ ਦਬਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਰਸ ਆਇਆ।

ਇਸ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨੇੜੇ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਗਾਈਡ ਨੇ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਸਵੀਰ ਜੋ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੱਚਾਈ ਸੀ। ਤੱਥ ਕਿਉਂ ਲੁਕਾਓ? ਹਰ ਧਰਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਸੁਣੋ ਜੋ 'ਕਾਲਚੱਕਰ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗਲਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਦੇਖੋ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸਮਝਾਵਾਂ" ਅਤੇ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਲੱਗਿਆ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 203

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੰਗੋਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਕਿੰਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਡਾ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਇੱਕੋ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੰਗੋਲ ਵਿਦਵਾਨ ਤਿੱਬਤ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੰਗੋਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਂਝੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਖਟਗ ਦਾਨ। ਇੱਕ

ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਖਟਰਗ ਚਿੱਟੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਪੀਲੇ, ਨੀਲੇ ਜਾਂ ਸਲੇਟੀ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੰਗੋਲੀਆ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਰਗਾ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਣ। ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਰੂਸ ਅਤੇ ਮੰਗੋਲੀਆ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੰਗੋਲੀਆ ਨੇ ਉਦਯੋਗ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1987 ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਰੂਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

2 ਅਗਸਤ 1979 ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੀਜਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਗਲ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜੋ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਦੁਨੀਆ ਬਾਰੇ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਯੂ-ਸਾਂਗ, ਖਾਮ ਅਤੇ ਅਮਡੋ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਹੋਵੇ।

ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸਮਤੇਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮੱਠਵਾਸੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੰਨਿਆਸ-ਪ੍ਰਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ 'ਸੰਘ' ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਦਿੱਖ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੰਬੇ ਵਾਲ, ਮੋਟੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ। ਲੋਬਸਾਂਗ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਦਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਬੀਜਿੰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਵਫ਼ਦ ਤੋਂ 'ਨਵੇਂ' ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲੇਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਦਿਖੇਗਾ। ਅਤੇ ਦਰਅਸਲ, ਇਸ ਡਰ ਤੋਂ ਕਿ ਵਫ਼ਦ 'ਤੇ ਸਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ

ਵਫ਼ਦ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਚੀਨ ਹੁਣ ਵਿਸ਼ਵ ਰਾਏ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਬੇਚੈਨ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਲੁਭਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਇੰਨਾ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ, ਪਹਿਲਾ ਵਫ਼ਦ ਅਜੇ ਵੀ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮਿਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਦੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੇਰੇ ਪੰਜ ਵਫ਼ਦ ਇਸ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਅਮਡੋ ਪਹੁੰਚੇ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਵਫ਼ਦ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਿਆ, ਵੱਡੀ ਭੀੜ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੌਜਵਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਮੰਗਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ। ਲਹਾਸਾ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ "ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਥੇ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਫਿਰ ਵੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਫ਼ਦਾਂ ਦਾ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਫ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ , ਗਲੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਭੀੜ ਨੇ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇੱਕ ਉੱਚ ਚੀਨੀ ਕਾਡਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ "ਸਾਡੀਆਂ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ"।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਸਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜਾਸੂਸੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ

ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਚੀਨੀ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜਦੋਂ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਡੇਂਗ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਹੂ ਯਾਓਬਾਂਗ ਨੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਚੀਨ ਵਰਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1988 ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾ ਲਹਾਸਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਰਟੀ - ਰਟਾਈ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨ ਦੁਹਰਾਈ। ਉਸਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਧਮਕੀ ਹੇਠ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇਗਾ।

ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਹੂ ਯਾਓਬਾਂਗ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੇ ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 205

ਉਸਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਚੀਨੀ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਹੂ ਯਾਓਬਾਂਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਹਾਨ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੋਈ ਦਮਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਹੂ ਯਾਓਬਾਂਗ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਾ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਵਫ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਕਤੂਬਰ 1979 ਵਿੱਚ ਰੂਸ, ਮੰਗੋਲੀਆ, ਗ੍ਰੀਸ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਲੰਬੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ।

ਉਹ ਸੈਂਕੜੇ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਰੋਲ ਅਤੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਟੇਪ ਕੀਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਏ। ਉਹ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਲਾਵਤਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਪੱਤਰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਏ, ਜੋ ਕਿ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਡਾਕ ਸੀ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਹ 'ਨਵੇਂ' ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਨਾਲ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੰਝੂ ਭਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ, ਸਮੂਹਿਕ ਭੁੱਖਮਰੀ, ਜਨਤਕ ਫਾਂਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕੈਂਪਾਂ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸਿੱਖਿਆ' ਦੇਣਾ, ਮਾਸੂਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨਾ, ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਨਨਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਕਹਾਣੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮੱਠਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਜਾਂ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰਾਂ ਜਾਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵਫ਼ਦ ਜਾਂ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ (ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ) ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਆਈ। ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਸ਼ ਛੱਡਣ ਦਿਓ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ।"

ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਫ਼ਦ ਕੁਝ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਡਰ ਵਜੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਜਾਂ ਚੀਨ ਪੱਖੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਡੂੰਘੇ ਵਚਨਬੱਧ ਨਿਕਲੇ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ

ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਉਹਨਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਦਰਅਸਲ, ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਵਫ਼ਦ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੰਗਾ ਪਹਿਲੂ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੀ। ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਪੰਜ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦਿਖਾਏ ਸਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਭੱਜਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਨੇ ਤਾਸ਼ੀਲਹੁੰਪੋ ਵਿਖੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਮੱਠ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਨਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਫੌਜਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਫਿਰ 1962 ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਮੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੂੰ 70,000 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਭੇਜਿਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਾਓ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਪੁਰਾਣੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਜੋ ਤਾਸ਼ੀਲਹੁੰਪੋ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਗਾਤਸੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

1964 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮੋਨਲਮ ਤਿਉਹਾਰ ਲਈ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਈ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੋਲਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਭੀੜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਨੇਤਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਨਾਅਰੇ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤਾ, "ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ।" ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 17 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ ਗਾਯਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਤ ਇੰਨੇ ਸਖ਼ਤ ਸਨ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਵਫ਼ਦ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਆਰਥਿਕਤਾ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 207

ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਪਰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਵੀ ਫੈਕਟਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਉਤਪਾਦਨ ਚੀਨ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਪਣ-ਬਿਜਲੀ ਪਲਾਂਟਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸੱਚ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਕੁਆਰਟਰ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਜਗਮਗਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਤਿੱਬਤੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 15 ਜਾਂ 20 ਵਾਟ ਦਾ ਬੱਲਬ ਝਿਲਮਿਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਬੈਂਡ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਪਣ-ਬਿਜਲੀ ਪਾਵਰ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਖਪਤ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੌਂ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਫਸਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਣਕ ਬੀਜਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਜੌਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਣਕ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਅਕਾਲ ਪਿਆ। ਨਵੀਂ ਤੇਜ ਜਲਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਉਪਜਾਊ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪਤਲੀ ਪਰਤ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਮਾਰੂਥਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 1955 ਤੋਂ ਲਗਭਗ 50 ਮਿਲੀਅਨ ਰੁੱਖ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਟਕੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵਧ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਉਹੀ ਰਹੀਆਂ। ਪਰ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਚਰਾਉਣਾ ਹੁਣ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਪੂਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਤੁਲਨ ਤੋਂ

ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਘੁੰਮਦੇ ਹਿਰਨ, ਕਾਂਗ ਅਤੇ ਡਰਾਂਗ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਹੰਸ ਅਤੇ ਬੱਤਖਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਝੁੰਡ ਜੋ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਨ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਹੁਣ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਸਪਤਾਲ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਸਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਤਿੱਬਤੀ 'ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ' ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਕੂਲ ਸਨ। ਪਰ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪਹਿਲੇ ਵਫ਼ਦ ਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਥਾਨਕ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪੈਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਚੀਨੀ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੀ। 'ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ' ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
208 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲੇਬਰ ਕੈਂਪਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ 1,500 ਬੱਚੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਏਕਤਾ' ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਚੀਨੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹਰ ਬਸਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਭਾਰੀ ਟਰੱਕਾਂ ਸਮੇਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਗੱਡੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਗੱਡੀਆਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਡੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਆਮ ਤਿੱਬਤੀ ਬਿਨਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਘੁੰਮ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਢਿੱਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ , ਪਰ ਇਸ ਢਿੱਲ ਦਾ ਲਾਭ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਖਪਤਕਾਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਨ, ਪਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਨਿਰੀ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਜੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਤੱਕ ਕੋਟਾ ਇੰਨਾ ਘੱਟ ਸੀ ਕਿ ਤੀਹ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਨ ਵੀਹ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਘਾਹ ਪੱਤੇ ਖਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਮੱਖਣ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਕੱਪ ਚਾਹ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਕਾਰਨ, ਲੋਕ ਬੌਣੇ ਬਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਪਾਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗਹਿਣੇ ਅਤੇ ਸਜਾਵਟ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਤਿੱਬਤੀ ਵੀ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਲਈ ਵੀ, ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 'ਕਿਰਾਇਆ' ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਨ। ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ 'ਲਾਭ' ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸਿਰਫ਼ ਚੀਨੀ ਧੁਨਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਧਰਮ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਕਲਰਕ ਹਰੇਕ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੀਨ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਟਰੱਕਾਂ 'ਤੇ ਲੱਦਦੀ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਲੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੋਨੇ ਲਈ ਪਿਘਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਲਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਲਈ ਵੇਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਛੱਤ ਦੀਆਂ ਟਾਈਲਾਂ, ਲੱਕੜ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਉਪਯੋਗੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸਥਾਨਕ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ "ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ" ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ "ਅਨਾਦਰ" ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ।

ਇਹ ਮੱਠ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਅਸਲ ਜਾਇਦਾਦ ਸਨ। ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਤਿੱਬਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਠਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਚੀਨ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੀਂ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। **ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋੜੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।** ਖੁਦ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀ ਦਾਅਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਕੋਟੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਉਸਨੂੰ ਮੈਡੀਕਲ ਸੈਂਟਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਗਿਆਂਤਸੇ ਵਿੱਚ "ਕਸਾਈਘਰ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ, ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ (ਦੋ ਬੱਚੇ ਵਾਲੀਆਂ) ਨਸਬੰਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਨਮ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਤਾਂਬੇ ਦਾ IUD ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਬਗਾਵਤ ਵਿੱਚ ਉੱਠੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1959 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਤਹਸ ਨਹਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਦੇਰ ਰਾਤ ਤੱਕ "ਥਾਮਜਿੰਗ ਸੈਸ਼ਨ" ਚੱਲਦੇ । ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਲਈ ਇੰਨਾ ਕੁ ਭੋਜਨ ਕਿ ਦਮ ਵੀ ਨ ਨਿਕਲੇ ।

ਮੈਂ ਖੁਦ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਡਾ. ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਡਾਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਜੂਨੀਅਰ ਨਿੱਜੀ ਡਾਕਟਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਬੀਜਿੰਗ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣੀ , ਪਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੋਡਾਕ 1980 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਪਿਆ ਜੋ ਉਸਨੇ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜੋ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਉਹ ਲਗਭਗ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਭੁੱਖਮਰੀ ਨਾਲ ਮੌਤ ਤੋਂ

ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੱਪੜੇ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ **ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ , ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਮਲ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਇੱਕ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਧੋਤਾ ਅਤੇ ਖਾਧਾ।**

ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੇ ਚੀਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ। ਸਗੋਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਚੀਨੀ ਹਨ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਭਿਆਨਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੁੜੱਤਣ ਨਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਲਗਭਗ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਹਿਲੇ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਹੋਰ ਤਿੱਬਤੀ ਮਿਸ਼ਨਾਂ, ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ, ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁਝ ਹਮਦਰਦ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਸਮੇਤ ਕਈ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤਸਵੀਰ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲਗਭਗ 300,000 ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦਤ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 50,000 ਫੌਜ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਚੀਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਤਿੱਬਤੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਯੂਰੇਨੀਅਮ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਈਨਿੰਗ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਮਡੋ, ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ "ਗੁਲਾਗ" ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਕੈਦੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਆਬਾਦੀ ਹੁਣ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੈਲਾਨੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨ।

****

sjeet

ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ

ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ, ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਮਈ 1980 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ, ਇੱਕ 'ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ (ਯੁਵਾ ਮਿਸ਼ਨ) ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ 'ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ- ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ । ਇੱਕ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਤਾਜ਼ਗੀ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਉਮੀਦਾਂ ਕੀ ਹਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਯੁਵਾ ਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ, ਤਾਂ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਿਸ਼ਨ 'ਉੱਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ 'ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਏਕਤਾ' ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮੋੜ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। "ਤੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚਾਈ ਲੱਭਣ" ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੂਰ, ਚੀਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਹ ਦਿਖਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਚਿੰਤਤ ਸਨ।

ਪਰ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਜੇਤਸੁਨ ਪੇਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਤੀਜੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅਕਤੂਬਰ 1980 ਵਿੱਚ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਆਮ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ 'ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ' ਲਿਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਚੀਨ ਦੁਆਰਾ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਕੁੱਲ ਲੁੱਟ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ

ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਜੇ ਵੀ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ "ਪਛੜੇ, ਅਗਿਆਨੀ, ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ " ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

212 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

1981 ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ, ਸਟ੍ਰੋਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਲਗਭਗ 80 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੌਰਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਉਸ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਨੁਭਵ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਉਹ ਜਲਦੀ ਉੱਠਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਉੱਠਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਗੁੱਟ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਚਾਹ ਬਣਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ, ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸਦਾ ਕਿਹੜਾ ਮਨਪਸੰਦ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਖਿਤਾਬ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਨਹੀਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਂ ਦੀ ਝੌਂਪੜੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਬੋਧ ਗਯਾ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਰ ਤਿੱਬਤੀ ਮੌਜੂਦ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸ਼ੋਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਉਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਪੱਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਖਤਮ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਿਰ

ਖੁਰਕਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ?। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਰਾਂ ?" ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲ ਰਹੇ ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਬੋਝ ਵਧਦਾ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਘੱਟਦੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਅਸੀਂ ਦਿਲੋਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਂ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ। ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਔਸਤ ਉਮਰ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਜੋ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ 213

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਅਪ੍ਰੈਲ 1982 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਟੀਮ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਬੀਜਿੰਗ ਗਈ। ਇਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਾਸ਼ਾਗ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰ ਜੁਚੇਨ ਥੁਬਟੇਨ ਨਾਮਗਿਆਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਾਬਕਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਕੁਸੁਨ ਡੇਪੋਨ ਫੁਤਸੋ ਤਾਸ਼ੀ ਟਕਲਾ, ਜੋ 1951 ਵਿੱਚ ਨਗਾਬੋ ਨਗਾਵਾਂਗ ਜਿਗਮੇ ਦੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਲੋਦੀ ਗਿਆਲਟਸੇਨ ਗਿਆਰੀ ਵੀ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਣ।

ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਰਚਾ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਤਿੱਬਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੀਨ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬੀਜਿੰਗ ਨੇ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤਾ' ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵਾਰਤਾਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਦੂਜਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰਗਤੀ' ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਚੀਨ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰਸਤਾ ਲੱਭੇ।

ਵਾਰਤਾਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਜੇ ਵੱਧ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਈਵਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਤਾਈਵਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਜੇ 'ਆਜ਼ਾਦ' ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ "ਤਿੱਬਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਹੈ।" (ਮਤਲਬ ਤਿੱਬਤ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ)

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਚੀਨੀਆਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਰਾਜਦੂਤ ਵਜੋਂ ਮੇਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਨੁਕਤੇ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤੇ:--

1. **ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਰਤਾ, ਨਿਰੰਤਰ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।**

2. **ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। 1959 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੁਣ ਹੋਰ ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।**

3. **ਕੇਂਦਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਗੇ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨ ਦੀ ਏਕਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ, ਹਾਨ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਗੇ।**

4. **ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ 1959 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਗੇ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣ ਜਾਂ ਉੱਥੇ ਸਥਾਨਕ ਅਹੁਦੇ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਣਗੇ।**

5. **ਜਦੋਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।**

ਫਿਰ ਵਫ਼ਦਾਂ ਦੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਉਣ ਤੇ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉਲਟਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ 'ਵੱਖਵਾਦੀ', 'ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ' ਅਤੇ "ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ" ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਚੀਨ ਦੀ 'ਨਵੀਂ' ਨੀਤੀ ਉਸ ਨੀਤੀ ਨਾਲੋਂ ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ 1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਤਿੱਬਤੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ: "**ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੰਡ ਦਿਖਾਉਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ, ਸੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਖ ਪਾਉਣਗੇ** ।"

ਰਹੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੰਜ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸੱਠ ਲੱਖ ਸਾਥੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਕਾਰਨ ਸਰਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ

ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਲਈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਕੱਤੀ ਸਾਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਵਜੋਂ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕੁੱਝ ਕੀਮਤ ਤਾਂ ਸਮਝੀ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਵਾਪਸੀ ਵਿਅਰਥ ਹੈ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਬੇਕਾਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੌਰਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਜੇਕਰ ਬੀਜਿੰਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਵਾਬ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1984 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਡਵਾਂਸ ਪਾਰਟੀ ਭੇਜਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਯਾਤਰਾ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਤਿੱਬਤੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਅਜਿਹਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ 215

ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, 10,000 ਲੋਕ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਮੱਠ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੇ ਵਾਪਸ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਸਾਡੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਦਾਸ, ਮਾਸੂਮ, ਪਾਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਰੋ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ , 'ਬਰਫ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ' ਦੀ ਸੀਮਤ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਮੂਹ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਯਾਤਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ। ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਇਹ ਯਾਤਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਮਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੌਕਰ, ਸਫਾਈ ਸੇਵਕ ਆਦਿ ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਟੂਰ-ਗਾਈਡ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮੱਠ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਖੰਡਰ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਬਹਾਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕਿਸੇ ਬਦਨੀਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੈਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਾਹਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਿੱਟਾ ਕਾਢੀਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਚੀਨੀ) ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਾਈਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਬੇਚਾਰੇ ਸੈਲਾਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸੱਚਾਈ ਜਾਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਹਾਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਤਿੱਬਤ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਚੰਡਾਲ-ਗੈਂਗ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤਬਾਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਯਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਤਿੱਬਤ ਸ਼ਾਇਦ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਪਾਸਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੋਹਰ ਲਗਵਾ ਲਈ , ਚਲੋ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਿੱਬਤ ਵੀ ਦੇਖ ਲਿਆ । ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਮੱਠਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਰੰਗੀਨ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਇਹੀ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਅਸਲ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਜਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਸਲ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

1981 ਅਤੇ 1987 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੱਬਤ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1,500 ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 43,000 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਜੋ ਵਾਪਸ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਹਨ ਕਿ ਚੀਨ ਦੀ ਕਥਿਤ 'ਲਚਕਪੁਣੇ' ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਮ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਲੋਕ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਲਣਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਰਾਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਡਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਓ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਅਸਲ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਲੋਕ ਡਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਆਮਦ ਦੁਆਰਾ ਵਹਿ ਜਾਣ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੀਨ ਪੱਖੀ ਸਨ ਪਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਥੇ ਦੇਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲ ਗਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਰਵੇਈਅਨ ਯਾਦ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਲਈ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ, ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਉੱਥੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?" ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਉਹੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਵਾਪਸ

ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ: ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸੱਚਾਈ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਧੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਤੰਬਰ 1983 ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਦਮਨ ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ, ਜੋ ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ 217

ਲਹਾਸਾ, ਸ਼ਿਗਾਤਸੇ ਅਤੇ ਗਿਆਂਤਸੇ ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ, ਅਤੇ ਚਾਮਡੋ ਅਤੇ ਕਾਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਜ਼ਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ "ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ" ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ, ਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਨਵੀਨ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵੀ ਮਾਓ ਯੁੱਗ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਖ਼ਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵੱਲ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਬੇਰਹਿਮੀ ਡੇਂਗ ਜ਼ਿਆਓਪਿੰਗ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕੀ ਤਿੱਬਤ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਖਿਸਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ " ਪਹਿਲੀ ਪਾਰਟੀ" ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਮਈ 1984 ਤੱਕ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਪ੍ਰਤੀ ਚੀਨੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੂ ਯਾਓਬਾਂਗ ਦੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਉਲਟ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਵਿਕਾਸ' ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ 60,000 ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਖਿਅਤ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਗਾਰੰਟੀ, ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ

ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੀ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਚੀਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਯਾਤਰਾ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਿੱਬਤੀ ਕਹਾਵਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿ '**ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਪਿਛੇ ਦਸ ਲੋਕ ਆਉਣਗੇ',** ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਚਲੀ ਆਈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਆਉਂਣਾ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਉਸ ਸਾਲ ਦੀ ਪਤਝੜ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਦੋਸਤ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧੱਕਾ ਲੱਗਾ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਜੇ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨਾਲ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੀਵ ਨੇ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈ ਲਈ। ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇਤਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਜਲਾਵਤਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ , ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ।

ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਦੋਸਤਾਨਾ, ਨਿਮਰ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1956 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਪਣੀ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦਾਦਾ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਘਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਾਗ਼ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੋ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੰਬੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੱਡੇ ਪਟਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਛੱਡਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

218 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਬੱਚੇ ਰਾਜੀਵ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸੰਜੇ ਸਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜੀਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਜਾ ਆਇਆ ।

ਇੱਕ ਸਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ, ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸਮਰਥਕ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ 54 ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਉਸਦੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਪ੍ਰਤੀ ਚੀਨ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਨਾਖੁਸ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਸਦਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਾ ਸੀ (ਉਸਨੂੰ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲ

ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ) ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੰਬੇ, ਡੂੰਘੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦਿਲ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਹੋਈ।

ਮੈਨੂੰ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇੰਨੇ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਘਾਤਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਮੈਡੀਕਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਬੱਸ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਇੱਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰੁਕਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਦਲ ਲਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਸਵਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਫਲੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਪੀਲੀਆ ਅਤੇ ਨਮੂਨੀਆ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲੋਬਸਾਂਗ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਤਿੱਬਤੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਯਾਤਰਾ ਦਲਾਈ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਮਰ ਸੀ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਦਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੋੜ੍ਹੀ ਬਸਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰਾਹਤ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

1979, 1981 ਅਤੇ 1984 ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਮੇਰੇ ਦੌਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਸਿੱਧੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਹੋਇਆ।

91 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪੀਪਲਜ਼ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲੀ ਜ਼ਿਆਨਯਾਂਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ "ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ" ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰਸਮੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਫਿਰ 1987 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ (ਡੀਸੀ) ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਕਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਤਝੜ ਦੌਰਾਨ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਪੱਖ ਲਈ ਕੁਝ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਏਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਹ ਪਸੰਦ ਆਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੀ ਜ਼ਿਆਨਯਾਂਗ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਮੇਰੇ 1985 ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: "ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਨੇ 'ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਤੇ ਵਾਜਬ ਇੱਛਾਵਾਂ' ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।"

ਮੈਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ 21 ਸਤੰਬਰ 1987 ਨੂੰ ਕੈਪੀਟਲ ਹਿੱਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਪੰਜ-ਨੁਕਾਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯੋਜਨਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਨੁਕਤੇ ਹਨ:

1. ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2. ਚੀਨ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਹੋਂਦ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

3. ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

4. ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ , ਅਤੇ ਚੀਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਡੰਪਿੰਗ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੱਗੇ ।

5. ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਹੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚੀਨੀ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਚੀਨੀ ਹਨ। ਉਹ ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨਿਊ ਚਾਈਨਾ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ, ਸਿਨਹੁਆ ਤੋਂ ਹਨ।

220 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੀਜਿੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ, ਇਹ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨਿੱਜੀ ਦੋਸਤੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਵਿਅੰਗਮਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਂ ਪੰਜ-ਨੁਕਾਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਇਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿਧਾਂਤ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਿ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ, ਖਾਮ ਅਤੇ ਅਮਡੋ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਸਮੇਤ, ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਬੋਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੀਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ 'ਬਫਰ' ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।

ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਪਠਾਰ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਫੌਜੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਤਿੱਬਤੀ ਪਠਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ, ਟੈਸਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸਟੋਰੇਜ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਤਿੱਬਤੀ ਪਠਾਰ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਾਂ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ (ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ) ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਰੋਕ ਲੱਗੇ ਜੋ ਖਤਰਨਾਕ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨਾ । ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਦੇਣਾ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜੀਵਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਅਸ਼ਾਂਤ ਸਰਹੱਦੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਛਾਉਣੀਆਂ ਹਟਾ ਲਵੇਗਾ । ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਚੀਨ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ, ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚੀਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰੇਗਾ ਬਲਕਿ ਫੌਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਆਰਥਿਕ ਬੋਝ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟਾਏਗਾ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ - 221

ਇਤਿਹਾਸਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਚੀਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤਣਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਸਰਹੱਦ ਬਣ ਗਈ । ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਵਧਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ 1962 ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਹੋਈ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਅਣਗਿਣਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹਾਦਸੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਿਹਤਰ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰਹਿ ਸਕਣ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਬਫਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਸਿਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤਿੱਬਤੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ 1250,000 ਤਿੱਬਤੀ ਭੁੱਖਮਰੀ, ਫਾਂਸੀ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੋਰ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ - ਸੁਲ੍ਹਾ ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਿਰਫ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ , ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤਸੀਹੇ ਅਤੇ ਦਮਨ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ

ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੱਲਿਆ ਹੈ। ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਕੇਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਅਰਥਪੂਰਨ ਸਬੰਧ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਬੀਜਿੰਗ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੱਖ ਹੋਣ ਵੱਲ ਇੱਕ ਕਦਮ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸਿੱਟੇ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਵਧਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਤਿੱਬਤ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਰਕਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੂਕਧਾਰੀਆਂ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ) ਨੂੰ ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਸਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਚੀਨੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਫੌਜੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਪੰਜ-ਨੁਕਾਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਨਸਲੀ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਝੁੱਲ ਰਹੇ ਵੱਡੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਕਿ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ। 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੀਜਿੰਗ ਤਿੱਬਤ ਦੇ 'ਚੀਨੀਕਰਣ' ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੋਰੀ-ਛਿਪੇ 'ਆਖਿਰੀ ਹੱਲ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਜਿਹੇ ਤੇ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਬਾਦਲਾ ਚੌਥੇ ਜੇਨੇਵਾ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

222 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਕਿੰਗਹਾਈ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਜੋ ਕਿ ਅਮਡੋ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਚੀਨੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ 25 ਲੱਖ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ 750,000 ਤਿੱਬਤੀ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਖੌਤੀ 'ਤਿੱਬਤ ਆਟੋਨੋਮਸ ਖੇਤਰ' (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਮੱਧ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਤਿੱਬਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਵੀ, ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਆਬਾਦੀ ਤਬਾਦਲਾ ਨੀਤੀ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚੀਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਚੂ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਨਸਲ ਸੀ। ਅੱਜ ਮੰਚੂਰੀਆ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 20 ਜਾਂ 30 ਲੱਖ ਮੰਚੂਰੀਅਨ ਬਚੇ ਹਨ, ਅਤੇ 7.5 ਕਰੋੜ ਚੀਨੀ ਉੱਥੇ ਵਸ ਗਏ ਹਨ। ਪੂਰਬੀ ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ, ਜਿਸਨੂੰ ਚੀਨੀ ਹੁਣ ਜ਼ੀਜ਼ਾਂਗ (ਸਿੰਕਿਆਂਗ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 1949 ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 2 ਲੱਖ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਲਗਭਗ 70 ਲੱਖ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੰਗੋਲੀਆ ਦੇ ਚੀਨੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 85 ਲੱਖ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਰਫ 25 ਲੱਖ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 75 ਲੱਖ ਚੀਨੀ ਹੋਣਗੇ , ਜੋ ਕਿ ਕੁੱਲ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ (ਲਗਭਗ 60 ਲੱਖ) ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਨ।

ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਿੱਬਤੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਸੈਲਾਨੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੁਲੀਨ ਅਤੀਤ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਹੈ ਜੋ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ (ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚੇ ਇਲਾਕੇ ਵਾਲੀ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ।)

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਾ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਬੌਧਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਐਮਨੈਸਟੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਇੱਕ ਰੰਗ ਭੇਦ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਚੀਨੀ **"ਅਲੱਗ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹਜ਼ਮ ਕਰੋ"** ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ, ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਰਫ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬੋਧੀ ਮੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸਨੇ ਸਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ 1963 ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ, ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੇਰੇ ਲੱਖਾਂ

ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਝੱਲਦੇ ਹਨ। ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਜੋ ਚੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ 'ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਅਪਰਾਧੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ 223

ਮੇਰਾ ਚੌਥਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ।

ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਜਾਂ ਪਰਮਾਣੂ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤਿੱਬਤੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਭਾਵਨਾ ਸਾਡੇ ਬੋਧੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰ। ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਤਿੱਬਤ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ, ਸੁੰਦਰ ਉਜਾੜ ਤੇ ਮੁਕਤ ਜੰਗਲ ਵਾਂਗੂੰ ਸੀ।

ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਜੰਗਲ ਨਾ-ਮੁੜਨਯੋਗ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਵਾਤਾਵਰਣ 'ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਉੱਚੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਨੀਵੇਂ, ਗਿੱਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਬਚਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚੀਨ ਦੀਆਂ ਅਧਰਮੀ ਅਤੇ ਮਰਿਆਦਾਹੀਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਹਿਲੀ ਤਰਜੀਹ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਣੂ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚੀਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣਾ ਕੂੜਾ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੂੜਾ ਵੀ ਆਯਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖ਼ਤਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ, ਸਗੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਵੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਥਾਨਕ ਸਮੱਸਿਆ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ

ਪਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁੜਾ ਚੀਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਨਾਲ ਵੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਥਾਈ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿੱਕਲੇਗਾ।

ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ: ਤਿੱਬਤੀ, ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ । ਇਸ ਸਭ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਉਦੇਸ਼ ਖੇਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਮੈਂ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੁਝਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਣਗੇ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੱਖਵਾਦ ਵੱਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਕਦਮ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ (ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ), ਅਤੇ ਬੀਜਿੰਗ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ।

****

sjeet

15-

ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਦਿਲ

ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ 1987 ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਬੀਜਿੰਗ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪੰਜ-ਨੁਕਾਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਿੱਬਤੀ ਲਹਾਸਾ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਨ੍ਹੀ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਭੀੜ 'ਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਚੇਤਾਵਨੀ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਗੋਲੀਆਂ ਭੀੜ ਨੂੰ ਭਟਕਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਗੁਪਤ ਹਥਿਆਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੱਬਤੀ ਖੂਨ ਪੀਂਦੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਅਤੇ ਜਾਲਿਮ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ 1959 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਮਿਲਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਪੱਛਮੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਲੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸਰੂਪ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ " ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਓ " ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੈਂਕੜੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਅਚਾਨਕ ਸੁਰੱਖਿਆ

ਬਲਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਟਾਲੀਅਨ ਪਹੁੰਚੀ। ਬਿਨਾਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਠ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ, ਜੋ ਹੁਣ ਜੋਖਾਂਗ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ।

ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਦਿਲ 225

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਅਚਾਨਕ ਦਰਜਨਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀਡੀਓ ਕੈਮਰੇ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਭੀੜ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਛਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫਰਾਂ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਜਮ ਦਿਖਾਇਆ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਕਤੂਬਰ 1987 ਦੇ ਹੰਗਾਮੇ ਦੌਰਾਨ, ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਘਸੀਟ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਦੇ ਰਹੇ।

ਜਦੋਂ ਭੀੜ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਖਿੰਡ ਗਈ, ਤਾਂ ਕਈ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਤਿੱਬਤੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਾਏ ਗਏ। ਉਸ ਰਾਤ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਾਲੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।

ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹਿੰਮਤ ਦਿਖਾਈ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ

ਉਮੀਦ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹ ਬਣੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈਆਂ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਚੀਨ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਬੀਜਿੰਗ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ 'ਮੁੜ-ਸਿੱਖਿਆ' ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ -ਚੀਨ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀ ਲੇਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਭੱਤੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਨੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੀਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਸਰਹੱਦ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਜਿੰਗ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੇਪਾਲ ਰਾਜ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ, ਜਿਸਨੇ ਚੀਨੀ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲੇ 26 ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਚੀਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

226 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਸਰੋਤ (ਜੋ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹਮਦਰਦੀ , ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ) ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

1988 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਆਮ ਵਾਂਗ ਮੋਨਲਾਮ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ, ਜੋ ਕਿ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ 1986 ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਪਰ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ

ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਰੋਹ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਆਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੜਬੜ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਸੀ। 28 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ:-

"ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚੀਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਭਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ, ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਕਾਫਲੇ ਗਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਲਾਊਡਸਪੀਕਰ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।"

ਫਿਰ ਮੋਨਲਮ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਇਟਰਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਹ ਫੌਜੀ ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੀਨੀ ਪੁਲਿਸ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਿਹਰਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਸਨ।"

ਵਧਦੇ ਤਣਾਅ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿਉਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਉਦਘਾਟਨ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਫੌਜੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਦਸ ਸੁਰੱਖਿਆ ਗਾਰਡ ਹਰੇਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵੀ ਵੀਡੀਓ ਕੈਮਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਕੁਝ ਨੇ ਸਿਰ ਮੁੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨੇ ਵਿੱਗ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਣ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹਨ ਜਾਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਹੀ, ਪਰ 5 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਕੁਝ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੇ ਯੂਲੂ ਦਾਵਾ ਸੇਰਿੰਗ ਤੁਲਕੂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸੇ ਦੌਰਾਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਤ੍ਰੇਯ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਬਾਰਖੋਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਭੀੜ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪਰੇਡ ਕਰ ਰਹੀ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਨੇ ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਫੌਜ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਤਿੱਬਤੀ ਮਾਰੇ

ਗਏ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਪੁਲਿਸ ਜੋਖਾਂਗ 'ਤੇ ਉਤਰੀ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਬਾਰਾਂ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਛੱਤ ਤੋਂ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ। ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਪੂਜਾ ਘਰ ਇੱਕ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਵਰਗਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਰੌਲਾ ਰੱਪਾ ਮਚ ਗਿਆ ਅਤੇ

ਜਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਦਿਲ 227

ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਚੀਨੀ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਆਦਮੀ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘੜੀਸ ਕੇ ਲੈ ਗਏ।

ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਕੁੱਝ ਕੁ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਮਿਲਣ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੜਬੜ ਪਿਛਲੇ ਪਤਝੜ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੈਮਾਨੇ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਕਰਫ਼ਿਊ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ 2,500 ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਤੇ ਧਮਕਾਇਆ ਗਿਆ ।

ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਪਰ ਮੈਂ ਹਿੰਸਕ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਵੀ ਉਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਸੀਮਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਰਾਏ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੀਜਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਾ ਹੈ । ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ 'ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਵੱਖਵਾਦੀ' ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ 'ਖਤਰਨਾਕ ਅਪਰਾਧੀ' ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੇ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਏਜੰਟ ਤਿੱਬਤ ਭੇਜੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦੰਗੇ ਭੜਕਾਏ ਸਨ।

ਇਸ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਮੀਦ ਸੀ , ਪਰ ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ, ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਮੋਨਲਾਮ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਲਾਰਡ ਐਨਲਸ ਤੋਂ ਮਿਲੀ, ਜੋ ਮੋਨਲਾਮ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਉਹ ਬੀਜਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਲਹਾਸਾ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਗੰਭੀਰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਅਟੱਲ ਸਬੂਤ ਵੀ ਮਿਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਕਈ ਚਸ਼ਮਦੀਦਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। 'ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ-ਅਲਰਟ' ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ "ਇੱਕ ਸੰਕਟ ਜਿਸਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਵਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ" ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ 1988 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੱਦਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਾਲ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਕਈ ਪੱਛਮੀ ਨੇਤਾ ਚੀਨ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸੱਦਾ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੰਜ-ਨੁਕਾਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

228 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਜੂਨ 1988 ਵਿੱਚ ਸਟ੍ਰਾਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਖਾਸ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਤਿੱਬਤ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਦਿਸ਼ਾ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਆਉਣ ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰਾ ਤਿੱਬਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਚੀਨੀ

ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਚਾਹੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ। ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ।

ਬੀਜਿੰਗ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਫਿਰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸੰਸਦ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 1988 ਦੀ ਪਤਝੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਥਾਨ ਚੁਣਨਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਇੱਕ ਟੀਮ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਜਨਵਰੀ 1989 ਵਿੱਚ ਜੇਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਨੇਵਾ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਟੀਮ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਲਾਵਤਨ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸਨੇ ਕਦੇ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਸੀ। ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁੱਢਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੇਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣ ਗਈ ਪਰ ਜਨਵਰੀ 1989 ਆਇਆ ਅਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

28 ਜਨਵਰੀ 1989 ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਦੀ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ 53 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੇ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਏ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ, 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀਆਂ ਵੱਲ ਰਹੀ ਕੇ 'ਤੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ

ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਸੱਚੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ 1978 ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਠਪੁਤਲੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ, ਉਹ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਦਿਲ 229

ਸਿਨਹੁਆ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ "ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ" ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹਾਦਰੀ ਭਰਿਆ ਆਖਰੀ ਕੰਮ ਸੀ।

ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਤਾਸ਼ੀਲਹੁਨਪੋ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਘਾਤਕ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਦੀ ਮੌਤ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਸੱਚਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ ਬਨਣ ਦੀ ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਮੈਂ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਦੋ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੂਰ ਸੀ। ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਸਭ ਚੀਨੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਆਪਣੇ ਧਰਮ, ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਲਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪਤਨੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ।

ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਉਸਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਚੀਨ ਜਾਣਾ। ਮੇਰਾ ਜੀਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ

ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਝਿਜਕਿਆ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਤਿੱਬਤ ਵਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਜੇਨੇਵਾ ਗੱਲਬਾਤ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਹੀ ਮੌਕਾ ਸਮਝਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਚੀਨ ਦੀ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਊਕਲਣਾ ਹੀ ਸੀ 5 ਮਾਰਚ, 1989 ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਦਿਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਮਾਰਚ 1959 ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਕਾਰਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ। ਆਪਣੀ ਰਣਨੀਤੀ ਬਦਲਦੇ ਹੋਏ, ਚੀਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪਾਸੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜੋ ਉਸ ਰਾਤ ਟੀਵੀ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਦੇਖਿਆ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਜਵਾਬੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮਾਸੂਮ ਚੀਨੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਈ? ਜੇਕਰ ਚੀਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ 1 ਅਰਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਾਡੇ 60 ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਟਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ

230 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹੁੰਦਾ। ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, । ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਗੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਮੰਗ ਹੋਈ । ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੰਨੀ ਦਰਦ ਵਿੱਚ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ

ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਹੀ ਹੈ । ਦਰਅਸਲ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਔਰਤਾਂ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਕੁਝ ਬਹਾਦਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਅਸੁਵਿਧਾ ਹੋਈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਤੁਰੰਤ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸੰਸਦ ਨੇ ਚੀਨੀ ਬਦਲੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 250 ਨਿਹੱਥੇ ਤਿੱਬਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਕਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ 'ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ' ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 8 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਹੋਏ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾਅ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾਅ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਚੀਨੀ ਵਿਚਾਰ ਭਿਆਨਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1951 ਤੋਂ ਫੌਜੀ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ, ਇੱਕ ਹਿਮਾਲੀਅਨ ਸ਼ਿਕਾਰ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਡੇਂਗ ਸ਼ਿਆਓਪਿੰਗ ਨੂੰ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾਅ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਦਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਭੇਜੀ। ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੋਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਆਈ। ਮੈਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਯਕੀਨੀ ਅਤੇ ਡਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਗੰਭੀਰ, ਮਾਸੂਮ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੱਦੀ, ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਰੁੱਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਚਲਾਕ, ਮੂਰਖ ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀ ਜੋ ਇੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਢਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਤੇ ਡਟੇ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਫੌਜ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਗਣਤੰਤਰ ਅੰਦੋਲਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਝਟਕਾ ਹੀ ਸੀ। ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਵੀ ਦਿਖਾਈ: ਚੀਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਘਾਣ ਦੇ ਤਿੱਬਤੀ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਡੇਂਗ ਸ਼ਿਆਓਪਿੰਗ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ; 1989 ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਡਿਪਟੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਵੀ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਚਿੱਤਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, 1989 ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾਅ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਉਦਾਸ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ , ਜਿੰਨਾਂ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਪਤਝੜ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨੋਬਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖੇਗੀ, ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਨਾਮ ਦੇ ਅਸਲ 'ਜੇਤੂ' ਉਹ ਹੀ ਸਨ।

ਦਇਆ, ਮਾਫੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਦ ਹੀ ਜਾਣ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਅਹਿੰਸਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅਵਿਵਹਾਰਕ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਸ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਮਿਲਿਆ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ **ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੱਤਾ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ।** ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਰਫ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੰਮ

ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸੱਚ, ਨਿਆਂ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਜਿੱਤਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਖੁਦ ਉਸ ਦਿਨ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਂ 1989 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਬਰਲਿਨ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਈਗੋਨ ਕ੍ਰੇਂਜ਼ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਰਾਣੇ ਜਰਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੰਧ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਚੌਕੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤਨੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਲਾਲ ਮੋਮਬੱਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ। ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਨੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ। ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨੱਚਦੀ ਲਾਟ ਹਿੱਲੀ , ਪਰ ਇਹ ਬਲਦੀ ਰਹੀ।

ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਭੀੜ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਦਇਆ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਡਰ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਪਲ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂਗਾ।

ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚੈਕੋਸਲੋਵਾਕੀਆ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੈਵਲ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਾਰਣ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣੇ ਸਨ। ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਇੱਕ ਭਾਵੁਕ ਭੀੜ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹਿਲਾਏ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਸਨ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਜਿੱਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਚੈਕੋਸਲੋਵਾਕੀਆ ਵਿੱਚ ਸੱਦਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚਾਈ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੱਜਣ, ਨਿਮਰ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰ, ਅਤੇ ਹਾਸੇ-ਮਖੌਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪਾਇਆ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ 'ਤੇ ਉਹ ਬੀਅਰ ਦੇ ਗਲਾਸ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸਿਗਰਟ ਫੜੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਛੇਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਰਗਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁਨਿਆਵੀ

ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੈਕੋਸਲੋਵਾਕੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਨਕਲਾਬ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਖਾਣੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਗਰਟਨੋਸ਼ੀ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ , ਉਹ ਸੀ ਬਾਬਾ ਆਮਟੇ , ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੰਜਰ, ਉਜਾੜ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਇੱਕ ਪਿੰਡ, ਇੱਕ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਬਾਗ, ਇੱਕ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਬਾਗ, ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ , ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਭੁੱਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਾ ਪਿੰਡ ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਪਾਹਜਤਾ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਛੱਪਰੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇੱਕ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋੜ੍ਹ ਵਾਲੇ ਪੀੜਤ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਥੌੜਾ ਅਤੇ ਛੈਣੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸੰਗਠਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ , ਇਹ ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਤਪਾਦਕ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਆਮਟੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੰਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਝੱਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਖੁਦ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ, ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਕਾਰਨ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੇਟ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿੱਧੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਊਰਜਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਓਨਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਲੰਮੇ ਪਏ ਹੋਏ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਇਆ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹਨ । ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ

ਦਇਆ ਸਿਰਫ ਗਲਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਚਮਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ

ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕੋੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ।

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਨੀ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਲੱਖਾਂ ਚੀਨੀ ਰਹਿਮਦਿਲੀ ਵੀ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਖੈਰ, ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਦਮਨ ਸਿਰਫ ਲਹਾਸਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਤੰਬਰ 1987 ਅਤੇ ਮਈ 1990 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੱਸੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਪਰ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਹੇਠ ਦੁੱਖ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹਨ, ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਂਕ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਐਮਨੈਸਟੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਵਾਚ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬੇਰਹਿਮ ਦਮਨ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਣ ਦੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ, ਕੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ, ਕੈਦ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਫਾਂਸੀ ਹੁਣ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਜੋੜਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਦਲੇ ਦੇ ਡਰੋਂ ਗੁਮਨਾਮ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸੈੱਲ ਵਿੱਚ ਨੰਗਾ ਅਤੇ ਹੱਥਕੜੀ ਲਗਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਗਾਰਡ ਉਸਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਰਾਤ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਕੰਧ ਨਾਲ ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੀ ਨੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਨਿੱਕਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਗਾਰਡ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਸ਼ਲ ਆਰਟਸ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੂੰ ਅਕਸਰ ਭੁੱਖਾ ਇੱਕ

ਠੰਡੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਸਵੇਰੇ ਉਸਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਣੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੋ ਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਿਆ, ਤੀਜਾ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਦਸ ਮਿੰਟਾਂ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਸੈਰ ਨੂੰ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਅਖੌਤੀ ਢੰਗ "**ਉੱਡਣਾ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼**" ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ:---

ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਲੰਬੀ ਰੱਸੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦੀ ਰਿੰਗ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੀ ਗਰਦਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾਈ ਗਈ ।

234 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਰੱਸੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਮੇਰੇ ਮੋਢਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਲੰਘਾਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਕੱਸ ਕੇ ਲਪੇਟ ਲਿਆ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਰਿੰਗ ਵਿਚੋਂ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਲੰਘਾਏ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਮੇਰੇ ਮੋਢਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਫਸਾਈਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਲਟਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਗੋਡਾ ਮੇਰੇ ਲੱਕ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਛੱਤ ਦੇ ਇੱਕ ਹੁੱਕ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਲਟਕਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਹੀ ਛੂਹ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ । ਮੈਂ ਫਿਰ ਹੋਸ਼ ਗੁਆ ਬੈਠਾ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰ ਜਹਾਜ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲਈ ਬਣਾਇਆ , ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਨੰਗਾ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ , ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇੜੀਆਂ ਸਨ।"

ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ ਉਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨੰਗਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਬੇੜੀਆਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ:

"ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਇੱਕ ਮੋਟੀ ਰੱਸੀ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਰੱਸੀ ਮੇਰੀ ਗਰਦਨ ਤੋਂ ਗਿੱਟਿਆਂ ਤੱਕ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਦਰੱਖਤ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ। ਚੀਨੀ ਸਿਪਾਹੀ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਕੌਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਰਚਾਂ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮਿਰਚਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਈਆਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਦਰਦ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਤੁਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਲੜਖੜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਡਿੱਗਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।"

ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਿਹਾਅ ਹੋਏ ਕੈਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰਾਡ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੱਜ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂਣੀ ਨੇ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਰਾਡ ਉਸਦੀ ਯੋਨੀ ਅਤੇ ਗੁਦਾ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਨੈਤਿਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਚੀਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਇੱਕ "ਚੀਨ ਨਿਗਰਾਨ" ਵਜੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿਸੇ , ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜੋ ਸੱਚਮੁੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ** ਬਣਾਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਹਰ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਤੇ ਵੇਰਵੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਘੰਟੇ ਨੀਂਦ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਨੇਤਾ, ਮਾਓ ਜ਼ੇ-ਤੁੰਗ, ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ, ਜੋ ਰਚਨਾਤਮਕ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਦਿਲ 235

ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਟਕਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਪਰਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਜਲਦੀ ਹੀ, ਉਹ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੱਪਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਝੂਠ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਦੋਂ 1956 ਵਿੱਚ ਚਾਉ ਐਨ-ਲਾਈ ਭਾਰਤ ਆਏ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਡਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਬਿਹਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜਦੀ ਗਈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1957 ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਕੋਹੜ ਵਿੱਚ ਖਾਜ ਇਹ ਕਿ , ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਫਿਰ, 1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਪੱਛਮੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੈ।

ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੀਜਿੰਗ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਲਗਭਗ 12 ਲੱਖ ਤਿੱਬਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ । ਜਦੋਂ 1965 ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਬਾਰੇ ਮਤਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਤਨ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਲੱਖਣ ਦਿਸਦੇ ਹਨ , ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ "ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਮਨਮਾਨੀ ਕੈਦ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ, ਅਤੇ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਿਵਹਾਰ" ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਇੰਨੀ ਬੇਤੁਕੀ ਬਰਬਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲ ਗਏ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ

ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ, ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਇੱਕਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣਗਿਣਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਹਨ।

ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਭਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ "ਲੋਕਾਂ" (ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ "ਲੋਕ ਹੋਟਲ ਹਨ," "ਲੋਕ ਹਸਪਤਾਲ ਹਨ," ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ "ਲੋਕਾਂ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਪੂਰੀ ਆਬਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ "ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ" ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਲਈ ਪੱਛਮ ਵੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਸੋਹੀਣੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਅਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਭਿਆਨਕ ਉਦਾਸੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਉਸ ਬੇਤੁਕੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ 1982 ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਆਪਣੀ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਕ੍ਰੇਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਕਿੰਨੀ ਬੇਤੁਕੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਇੱਕ ਸਾਦੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲਾ ਗਾਰਡ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਦਮ ਫਾਇਰਿੰਗ ਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਗਾਈਡ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅੰਦਾਜ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਝੁਕਾਅ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਅੱਧਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੂੰ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀਵਾਦ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੋਧੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਕਰਸ਼ਣ ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ

ਮਨੁੱਖ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਤੱਥ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਤਪਾਦਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ , ਉੰਨੀ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਬੁੱਢਿਆਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਧਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸਲ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਵਾਂਗਾ। ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ, ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨਾਮ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਧਰਮ ਜਾਂ ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਵਿਲਾਸਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗੇ।

ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵੀ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁਣਗੀਆਂ । ਹੋਰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਸਾਫ਼ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵੀ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਸਕੀਏ । ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਓਨਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀਮਤ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਮਿਲ ਕੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਰੀਏ। ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਛੱਡਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਈਟ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ?

ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਰਮ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹਾਂ ਕਿ

ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿ ਖਪਤਕਾਰਵਾਦ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਧ ਲਵਾਂਗੇ , ਹੁਣ ਸਗੁਣ ਸਮਝ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਧਰਤੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਸਾਡੀ ਇਸ ਮਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਚੀਨੀਆਂ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਆਖਰੀ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ 'ਕਾਲਚੱਕਰ' ਸਮਾਰੋਹ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ।

ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਸੱਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪਰਉਪਕਾਰ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ, ਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੋਲਾਪਣ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਹਾਂ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ

ਹਨ। ਅਤੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਖੁਦ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਪੂਰਬੀ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਅਫਰੀਕਾ ਤੱਕ, ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਹਨ।

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ - ਹਿੰਸਕ ਟਕਰਾਅ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼, ਗਰੀਬੀ, ਭੁੱਖਮਰੀ - ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਿਰਜਣਾ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਪਰ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖੀ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮਝ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਦਿਆਲਤਾ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੋਧੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਇੱਕੋ ਹੈ - ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ। ਸਾਧਨ ਵੱਖਰੇ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤ ਇੱਕੋ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਅਨਮੋਲ ਸਮਝ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਏਕਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

238 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।
ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਬੈਠਾ

ਹਾਂ । ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ , ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ, ਵਧੇਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਆਜ਼ਾਦ ਤਿੱਬਤ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਦਿਸ਼ਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਤਿੱਬਤੀ ਯੋਗਤਾ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਏਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਪੁਲਾੜ (ਸਪੇਸ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।

----- ਅੰਤ -----

sjeet

"ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਬਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲਈ ਹੈ।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੱਠ ਲੱਖ ਬਹਾਦਰ ਤਿੱਬਤੀ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ , ਉਸ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾਈ, ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।"

ਦਸੰਬਰ 1989 ਵਿੱਚ ਨੋਬਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ
ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ
ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼।

ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਬਾਕੀ --

ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਇਸ ਆਤਮਕਥਾ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀਆਈਏ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ? ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਕਈ ਗੁਪਤ ਪਹਿਲੂ, ਤਿੱਬਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਲਗਾਵ, ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਰਾਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਰਹੱਸ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ, ਸੂਝ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼, ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਇਹ ਨਾਉਮੀਦ ਉੱਤੇ ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

--- ਸਾਡੇ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਲਈ ਇੱਕ ਸਹੀ, ਉਪਯੋਗੀ ਆਤਮਕਥਾ---

ਬਰਖੋਰ--

ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ, ਬਰਖੋਰ ਸਟਰੀਟ ਆਪਣੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਸਰਕਟ ਅਤੇ ਜੀਉਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। 1300 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਾਨ ਹੁਣ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਗਲੀ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਾਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਬਰਖੋਰ ਸਟਰੀਟ ਦਾ ਘੇਰਾ ਲਗਭਗ 1,000 ਮੀਟਰ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਸਰਕਟ ਸੀ, ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਲੀ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਖੇਤਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

7ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ, ਸੋਂਗਤਸੇਨ ਗੈਂਪੋ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਨੇ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਮਹਿਲ ਨਿਰਮਾਣ ਅਧੀਨ ਸਨ। ਇਹ ਮਹਿਲ ਜਿੱਥੇ ਸੋਂਗਤਸੇਨ ਗੈਂਪੋ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਰਖੇਲਾਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਬਰਖੋਰ ਸਟਰੀਟ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਨ। ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਏ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਇਹ ਬਰਖੋਰ ਸਟਰੀਟ ਦਾ ਭਰੂਣ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 18 ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੁਰਾਣੀ ਗਲੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖ ਗਈ ਸੀ।

ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਿਰ 15ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੋਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਲਈ ਉੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਈ ਬੋਧੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਡੌਰਮ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਮੰਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਘਰ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਿਰ ਬੋਧੀਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਮੱਠ ਦੇ ਅੰਦਰ **ਸਾਕਯਾਮੁਨੀ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੂਰਤੀ** ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੜੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੰਗੋਲੀਆ, ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਚੀਨ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਨੇਪਾਲ, ਭੂਟਾਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉੱਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਵਸ ਗਏ। ਅੱਜ ਬਰਖੋਰ ਸਟਰੀਟ ਧਰਮ, ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਰਖੋਰ ਸਟਰੀਟ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਗਲੀ ਦੀ ਸੜਕ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਗਲੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਧੂਪਦਾਨ ਹੈ ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਧੂਪ ਨਾਲ ਬਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀਆਂ 120 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ 200 ਸਟਾਲ ਜੋ 8,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੁੱਧ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪਹੀਏ, ਤਿੱਬਤੀ ਚਾਕੂ, ਹਾਈਲੈਂਡ ਜੌਂ ਵਾਈਨ ਅਤੇ ਥੰਗਕਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਰਤ, ਨੇਪਾਲ, ਬਰਮਾ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਵੀ ਉੱਥੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਰਖੋਰ ਸਟਰੀਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਜੋ ਖੁੰਝਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਉਹ ਹੈ ਮਾਕੇ ਅਮੇ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਦੋ-ਪਰਤ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਛੇਵਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਦੰਤਕਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕਵੀ ਸੁਪਰੀਮ ਤਾਰਾ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ, ਉਹ ਇੱਕ ਬਿਸਟਰੋ (ਬਿਸਟਰੋ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਆਮ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸਾਦਾ, ਦਰਮਿਆਨੀ ਕੀਮਤ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ ਪਰੋਸਦਾ ਹੈ।)ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੇ ਬਿਸਟਰੋ ਦਾ ਪਰਦਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਦਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੈ।

ਬਰਖੋਰ ਸਟ੍ਰੀਟ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਚੀਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਪੁਰਾਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

******